د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د
روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو
د تالیف لوی ریاست

پښتو

دولسم ټولګی

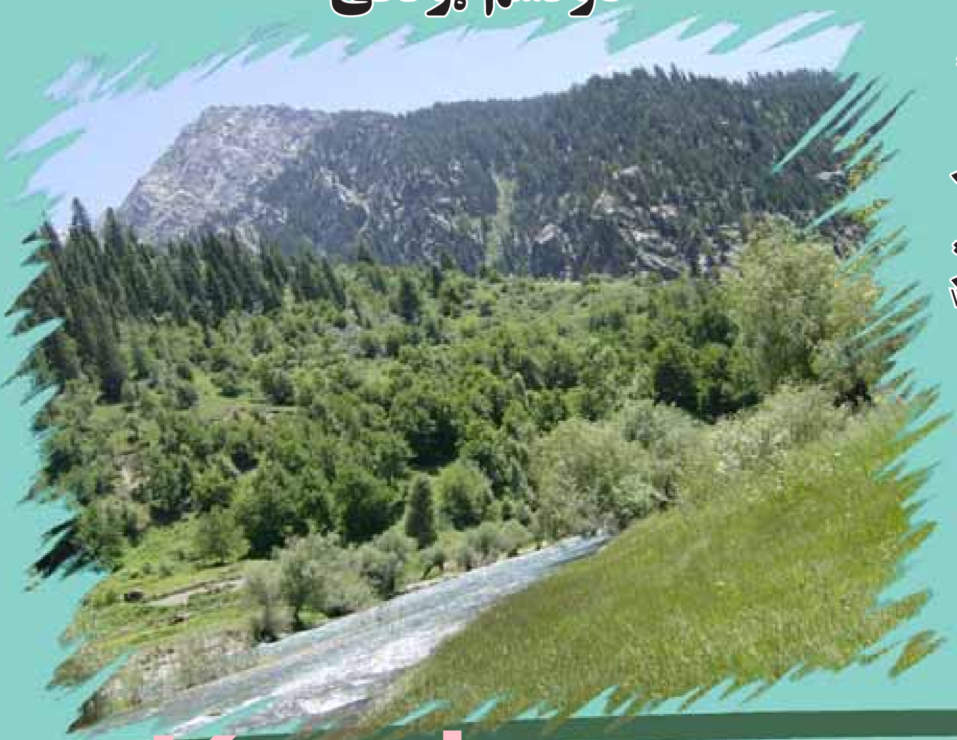

پښتو – دولسم ټولګی

اخیستنه او
ونې چلن

چاپ کال ۱۳۹۰ هـ. ش.

Ketabton.com

Cover.indd 1

د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو
د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تألیف لوی ریاست

پښتو

دولسم ټولگی

۱۳۹۰ هـ. ش. کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکوال:

ـ محمد زرین انځور

علمي او مسلکي ایډیټ:

ـ پوهنمل بریالی باجوړی

دیني، سیاسي او کلتوري کمېټه:

ـ حبیب الله راحل د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې د پوهنې وزارت سلاکار.

ـ مولوي پیرمحمد روحاني

د څارنې کمېټه:

ـ دکتور اسدالله محقق د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس مرکز معین.

ـ دکتور شېرعلي ظریفي د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې مسؤول.

ـ د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر ګلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی رئیس.

کمپوز او ډیزاین:

ـ صفت الله مومند

ـ اروابناد احمد ضمیر علمدوست

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی
کور د سولې کور د تورې
دا وطن د ټولو کور دی
د پښتون او هزاره وو
ورسره عرب، گوجر دي
براهوي دي، قزلباش دي
دا هېواد به تل ځلېږي
په سینه کې د اسیا به
نوم د حق مو دی رهبر

دا عزت د هر افغان دی
هر بچی یې قهرمان دی
د بلوڅو د ازبکو
د ترکمنو د تاجکو
پامیریان، نورستانیان
هم ایماق، هم پشه یان
لکه لمر پر شنه اسمان
لکه زړه وي جاویدان
وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې د وزیر پیغام

گرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختیا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعلیمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختګ او ټولنې د اړتیاوو له مخې رامنځته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنیزې اړتیاوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعلیمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښایي چې تعلیمي نصاب د سیاسي بدلونونو او د اشخاصو د نظریو او هیلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتیب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زیاتې شوې دي. د زده کړې په بهیر کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدریسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هیله من یم دا کتاب له لارښوونو او تعلیمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د میتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده کوونکو میندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکیفیته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هیلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ ګران ښوونکي د تعلیمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤولیت په ریښتوني توګه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زیار کاږي چې د پوهنې تعلیمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دین له بنسټونو، د وطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معیارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتیاوو له مخې پراختیا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصیتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له میندو او پلرونو څخه هیله لرم چې د خپلو نظریو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تالیف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتیب کې یې مرسته کړې، له ملي او نړیوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعلیمي نصاب په چمتو کولو او تدوین او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې یې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفیق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیک لړ

شمېره	د لوست نوم	مخ
لومړی لوست	د عرفان روښنايي	۱
دویم لوست	نعت	۵
دریم لوست	پښتو او پښتانه	۹
څلورم لوست	سليمان ماکو او د هغه ((تذکرة الاولياء))	۱۵
پنځم لوست	پښتو ولسي ادبيات	۲۱
شپږم لوست	د ښکارندوی بولله	۳۱
اووم لوست	په شعر کې قافيه	۳۹
اتم لوست	ادبيات د اسلام د سپېڅلي دين له نظره	۴۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمېره	د لوست نوم	مخ
نهم لوست	د خوشحال بابا دستارنامه	۵۱
لسم لوست	پښتو قلمي پانګه	۵۷
یوولسم لوست	عبدالحمید مومند	۶۳
دولسم لوست	احمد شاهي شهنامه	۷۱
دیارلسم لوست	د پښتو ادبیاتو اوسنی دوره	۷۷
څوارلسم لوست	غني خان ــ نه هېرېدونکی شاعر	۸۷
پنځلسم لوست	په بهرکې پښتو پوهان	۹۷
شپاړسم لوست	الف جانه خټک	۱۰۷
اوولسم لوست	کیسه او ژوند	۱۱۳
اتلسم لوست	شفیق او پښتو لنډه کیسه	۱۲۱
نولسم لوست	د رنو اوبو ونه	۱۳۱
شلم لوست	په پښتو کې ناول لیکنه	۱۳۹
یوویشتم لوست	ویکتور هوګو ــ د فرانسې نومیالی لیکوال	۱۴۵
دوه ویشتم لوست	ژوند او چاپېریال	۱۵۱
دیرویشتم لوست	مقاله څنګه ولیکو ؟	۱۵۷
څلرویشتم لوست	پوهاند حبیبي، لیکوال او څېړونکی	۱۶۳
پنځه ویشتم لوست	د شرابو (الکولو) زیانونه	۱۷۱
شپږویشتم لوست	د شعر په اړه څرګندونې	۱۷۷
اوویشتم لوست	د ماین، ناچاودو توکو معلولیت رواني اغېزې	۱۸۳
اته ویشتم لوست	ادبي کره کتنه	۱۸۹
	وییپانګه	۱۹۵
	اخځلیکونه	۲۰۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عرفان روښنايي

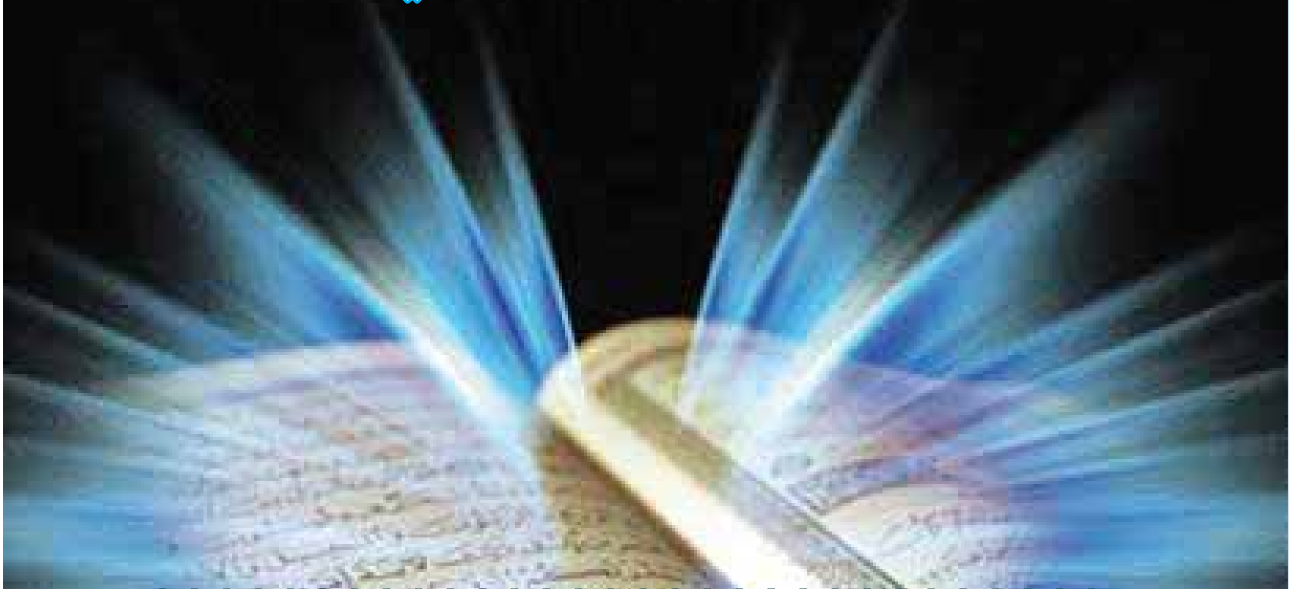

د عرفاني شاعرۍ په هکله څومره معلومات لرئ؟

په پښتو کې د دعائيه شاعرۍ بل نوم څه دی؟

د دولسم ټولګي پښتو کتاب د لوی خدای جل جلاله په نامه پيلو و. موږ او تاسو د هر کار پيل د الله جل جلاله په نوم کوو او له دې څخه مو موخه دا وي چې په کار کې مو خير او برکت پيدا شي. دولسم ټولګی زموږ د ثانوي زده کړو وروستی ټولګی دی او موږ يې د خدای پاک په سپېڅلي نامه پيلو او هيله کوو چې راتلونکي ته هم د خپل ځان لپاره، هم د خپلې کورنۍ لپاره، هم د افغاني ټولنې او هم د ټولې بشري ټولنې لپاره يو خير غوښتونکی، مهربان او کارپوه انسان راڅخه جوړ شي. په همدې هيله دغه کتاب د پښتو د نوميالي کلاسيک شاعر علي محمد مخلص په دې لاندې مناجات پيلو و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نن د زړه دانایي غواړم له وهابه
له دښنو رهایي غواړم له وهابه
چې ګویا په تسبیحات په مواعظ وي
فرقاني ګویایي غواړم له وهابه
په هر بوی چې شم اګاه مولا مې یاد شي
اینچنین پویایي غواړم له وهابه
چې ازاد د دواړو کونو له سودا وي
هسې زړه شیدایي غواړم له وهابه
چې فاني شي بقایي د ابد مومي
د ابد بقایي غواړم له وهابه
چې هیڅ څیز مې په نظر کې حایل نه وي
د وحدت هوایي غواړم له وهابه
معرفت د زړه افتاب زړه یې روښن دی
د عرفان روښنايي غواړم له وهابه
چې په خوی شي ښایسته، ښایسته تل وي
زه خودي زیبایي غواړم له وهابه
ګدایي د حق په در لویه شاهي ده
دا مخلص ګدایي غواړم له وهابه

د شاعر پېژندګلوي:

علي محمد مخلص په پښتو کې د روښاني غورځنګ له نومیالیو شاعرانو او لیکوالو څخه دی. هغه د ابابکر کندهاري شینواري زوی دی.

ابابکر د احداد او الهداد د پوځونو یو قوماندان و، کله چې احداد او الهداد سره خوابدي شول، نو الهداد (رشید خان) هندوستان ته لاړ. ابابکر هم د هغه په ډله کې و. نوموړی د پښتو شاعر او لیکوال و. د ((مراة العارفین)) او ((سراج العارفین)) د کتابونو مؤلف دی.

علي محمد مخلص په غالب ګومان د ۱۰۱۵ او ۱۰۲۰ هـ. ق. کلونو په شاوخوا کې زېږېدلی دی. څېړونکي وايي چې هغه به یا په کندهار او یا هم په تیرا کې زېږېدلی وي چې د روښاني غورځنګ روحاني او عسکري مرکز و او د هغه د مور پلارګنی سیمه وه. نوموړی عالم او فاضل شخص و. مشهور اثر یې د بایزید روښان ((حالنامه)) ده چې په فارسي ژبه یې لیکلې او د پیر روښان او روښاني غورځنګ په اړه یکې ډېر مهم او لومړی لاس تاریخي مواد وړاندې کوي. د شعرونو دیوان یې د ډاکټر پرویز مهجور خویشکي په همت چاپ او خپور شوی دی. یوه منثوره رساله یې هم د هندوستان په کتابتونونو کې پیدا شوې ده.

د علي محمد مخلص د مړینې دقیقه نېټه نه ده څرګنده، خو د هغه د دیوان او حالنامې د پېښو له بیان څخه یې د مړینې نېټه د ۱۰۸۰هـ. ق. حدود اټکلولی شو.

څرګندونه

احداد او الهداد: د بایزید روښان او روښاني غورځنګ د مبارزو مخکښان وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ یو یو زده کوونکی دې ددغه مناجات یو یو بیت ولولي. د لومړني زده کوونکي د بیت له لوستلو وروسته دې یو تن په خپله خوښه د بیت معنا وکړي او یو څه خبرې دې پرې وکړي. د دویم زده کوونکي د بیت له لوستلو وروسته دې د بیت د معنا او تفسیر په اړه ښوونکی خپله یو تن انتخاب کړي.

۲ـ یو یو شاګرد دې په خپله خوښه له یو یو ټولګیوال څخه ددغو لغتونو د معنا پوښتنه وکړي او د معنی په څنګ کې دې یې په یوه ادبي جمله کې وکاروي:

دښنه، تسبیحات، فرقان، معرفت، فاني، وحدت، شیدایي، رهایي

۳ـ ددغه مناجات د عمومي مفهوم په باب دې پنځه تنه زده کوونکي لنډې خبرې وکړي.

۴ـ زده کوونکي دې دغو پوښتنو ته ځواب ووایي:

ـ تاسو په پښتو ژبه کې کوم کوم عرفاني او تصوفي شاعران پیژنئ؟

ـ د بایزید روښان د ملي او عرفاني غورځنګ د کومو شاعرانو نومونه مو یاد دي؟

ـ د روښاني غورځنګ شاعرانو څه ډول شاعري کړې ده؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په پښتو پخوانیو ادبیاتو کې د تصوفي او عرفاني شاعرۍ په اړه نیمه پاڼه په خپلو کورونو کې ولیکي، د ځینو شاعرانو نومونه دې واخلي او د هغوی د کتابونو لنډه یادونه دې وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نعت

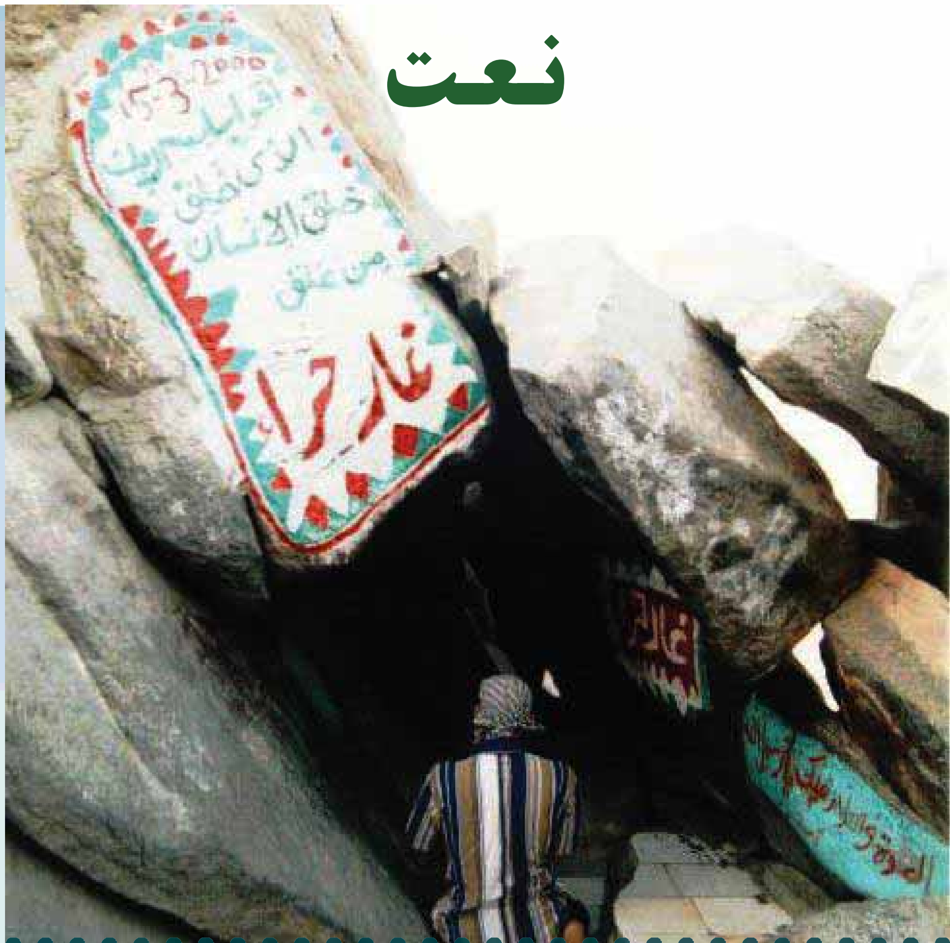

د اسلام د مبارک پیغمبر حضرت محمدﷺ په ستاینه کې زموږ ډېرو شاعرانو د خپلو قلمونو ښایست د خپلو دیوانونو پر پاڼو شیندلی دی. شاعرانو د حضرت پیغمبرﷺ د ستاینې پر کرښو د خپل شعر دیوانونه متبرک کړي دي.

په دغه لوست کې به موږ هم خپل کتاب د خپل پیغمبرﷺ په ستاینه او یادونه سپېڅلی کړو. دغه نعت د پښتو د پیاوړي شاعر حاجي جمعه بارکزي د دیوان څخه غوره شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر نامه دې سم قربان ستا محمدهﷺ
هم تر واړه خاندان ستا محمدهﷺ
چې رضا دې په رضا و خاوند ورکړه
هر مشکل یې کړ اسان ستا محمده ﷺ
معرفت دې تر توحیده پورې تللی
بل څوک نه وینم په شان ستا محمده ﷺ
پیغمبران یولک څلېریشت زره وایي
رب کړه واړه خادمان ستا محمدهﷺ
که معراج دموسی پاس پرکوه طور و
رب معراج کړ لامکان ستا محمده ﷺ
رب منسوخه کړه درې واړه کتابونه
چې یې ر استاوه فرقان ستا محمده ﷺ
تې (ته یې) سردار په دواړو کونو په قدرت کړې
هم تابع دې این و آن ستا محمدهﷺ
غفلت حرص ورڅخه ولاړ قناعت ونیو
هم پر زړه باندې مکان ستا محمدهﷺ
په معنی یې د رموزو پوهولې
رب په باب کی مهربان ستا محمدهﷺ
تر ازله به باقي وي تل ترتله
کمال نه لري نقصان ستا محمدهﷺ
نور دینونه یې منسوخ کړه همه واړه
چې ښه دین یې کړ برهان ستا محمدهﷺ
د توحید د باغ گلاب یې غوړېدلي
معطر په بوی جهان ستا محمدهﷺ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بـل چـراغ دي د يقين د ورانـدې ونيـو
مـخفي راز سـو در عـيان سـتا محمدهﷺ

و مـكـان تـه د لـويـي دې نـه رسـيـږي
او الـلـعـزم مـرسـلان سـتـا محمدهﷺ

زه يـې كـلـه كـرم ادا صـفـت دې كـيـږي
پـر زمـيـن و پـر آسمان سـتا مـحـمـده ﷺ

مـا "جـمـعـه" دې د بـاور لاسـونـه دواړه
لـگـولـي پـرگـريـوان سـتـا محمدهﷺ

د شاعر پېژندګلوي:
حاجي جمعه بارکزی د پښتو ژبې له نومياليو شاعرانو څخه دی. د کندهار په ماشور نومې کلي کې زېږېدلی دی. په پښتانه شعرا کې يې د مړينې نېټه (۱۲۵۹هـ.ق.) ښودلې ده.
دی د سردار کُندل خان معاصر و چې د نوموړي لومړنی واکمني پخپلو شعرونو کې يادوي. ديوان يې په کابل کې په (۱۳۶۰هـ.ق.) کال چاپ شوی دی.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې له يوې مخې ددې نعت شريف يو يو بيت ولولي، کله چې ټول نعت په لوړ غږ ولوستل شو، بيا دې نو پاتې زده کوونکي يو يو بيت معنی او د هر بيت په اړه دې يو څه خبرې وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ـ هر یو زده کوونکی دې د پښتو د لرغوني او منځنۍ دورې د شاعرانو له ډلې څخه د یو یو نوم واخلي، هېڅوک دې تکرار نوم نه اخلي.

۳ـ یو شاګرد دې دغه لغتونه پر تخته ولیکي او بیا دې یو بل شاګرد توري درې ته پورته شي، له دغه لوست څخه دې اته نور لغتونه ولیکي، بیا دې شپاړس تنه زده کوونکي دغه لغتونه یو یو معنا کړي او دا دې هم ووایي چې دا اسم دی که صفت یا فعل؟

واړه، پاس، منسوخ، لامکان، غوړېدل، باور.

۴ـ په حمد او نعت کې پر کومو موضوعګانو خبرې کېږي؟

دوه تنه زده کوونکي دې د نورو په وړاندې پرې رڼا واچوي.

۵ـ د نعت دغه بیت څه معنا لري؟

رب منسوخه کړه درې واړه کتابونه
چې یې راستاوه فرقان ستا محمدهﷺ

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې دغه نعت شریف یو ځل بیا په خپلو کورونو کې ولولي او بیا دې د ټول نعت لنډ مفهوم په نیم مخ کې په خپلو کتابچو کې ولیکي. بله ورځ دې په پښتو درسي ساعت کې ښوونکی په انتخابي ډول د پنځو تنو شاګردانو لیکنې ټولو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو او پښتانه

د پښتو ژبې او یا په عمومي توګه د پښتنو په هکله به تاسو خامخا یو څه لوستي او اورېدلي وي. یعنې دا چې د پښتو ژبې منشاء او چېنه چېرته ده او د ژبو له کومې کورنۍ سره اړه لري؟ یا دا چې پښتانه په کوم توکم پورې مربوط دي؟

دغه ډول څېړنو ته اتنولوجي هم وایي چې د توکم یا نژاد تاریخي علمي څېړنه کوي. د ژبې د تاریخي اړیکو په باب څېړنه په ژبپوهنه پورې هم اړه پیدا کوي.

په دې لوست کې د پښتو او پښتنو په باب دغه لنډه تاریخي څېړنه کوو.

- پښتو ژبه د ژبو په کومه کورنۍ پورې تړلې ده؟
- ستاسو په نظر پښتانه په کوم توکم پورې تړلي دي؟
- د آریایانو په باب مو څه لوستي دي؟

پښتو د نړۍ له پخوانیو ژبو څخه ده. پښتانه هم د نړۍ د یو پخواني تبر په توګه د اوږد تاریخ لرونکي دي. د پښتنو د توکم (نژاد) په اړه د پوهانو او څېړونکو له خوا تراوسه پورې بېلابېلې نظریې وړاندې شوې دي.

یو شمېر کسانو د پښتنو په اړه د هغوی د ((سامي)) توکم نظریه وړاندې وه او دوی یې له آره (بني اسرائیل) ګڼلي وو. پښتو یې هم پر همدغې ژبنۍ کورنۍ پورې نښتې ګڼلې وه. دغه نظر یوازې یوه افسانوي او له حقیقته لرې نظریه وه چې پر هېڅ ډول علمي څېړنو او اصولو نه وه ولاړه.

د نړۍ پوهانو د خپلو علمي څېړنو په رڼا کې دا موضوع پوره څېړلې ده. پښتو یې هندو آریایي یا ایندو- جرمن ژبو په کتار کې یوه پخوانۍ ژبه ګڼلې ده. پښتانه یې هم د آریایي توکم مربوط ولس ګڼلی دی.

((د افغانستان ژبې او توکمونه)) په نوم د کتاب مؤلف اروانښاد دوست شینواري په دې اړه اوږده څېړنه کړې ده چې افغانستان د آریایي ژبو زانګو ده. د هغه د څېړنو ځینو برخو ته پاملرنه ضرور ده:

د معاصر افغانستان په خاوره کې دننه او د هغه د باندې په ګاونډیو نږدې سیمو کې ارکیالوژیکي (لرغونپوهنیزې) پلټنې او څېړنې او د هغو نتیجې څېړونکو ته دا قناعت ورکوي چې افغانستان د لرغونو آریایي قومونو زانګو او ټاټوبی دی. بشر چې د تاریخي پېښو ډېر تیاره اړخونه نن د زیار، هاند او فني وسایلو په مرسته روښان کړي، د نولسمې پېړۍ له پیله دا نظریه ورته پیدا شوې چې پښتانه د بشري لویو کورنیو په لړ کې هندو اروپایي او په هغه کې آریایي باختري توکم دی. دا نظریه د پښتونخوا د لرغونو تاریخي اسنادو او له نورو ژبو سره د پښتو په تاریخي مقایسوي رڼا کې سپینه شوې ده.

مهمه خبره داده چې د هر اړخیزو څېړنو په رڼا کې پښتو ژبه د هندو اروپایي، یا هندو آریایي یا هندو جرمن ژبو په کتار کې خپل ځانګړی ځای لري. څرنګه چې ژبنۍ تاریخي او مقایسوي څېړنې یو علم دی او د همدغه علم په چوکاټ کې پښتو آریایي ژبه ګڼل کېږي، نو خپله ولس یې هم ((چې پښتانه دي))، په همدغه توکم پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اروانباد پوهاند حبیب الله تږی په خپل کتاب (پښتانه) نومي کتاب کې په دې هکله د نړۍ د بېلابېلو پوهانو او څېړونکو نظرونه راوړي دي. هغه وايي:

هر څومره چې د ژبې تاریخي مقایسوي څېړنې زیاتره د علم حیثیت غوره کاوه، د ژبو په باره کې مطالعه هم هغومره دقیقه کېدله. د پښتو په برخه کې هم پوهانو یوازې په دې قناعت ونه کړ چې د هندو- آریايي ژبو په کورنۍ مربوطه آریايي ژبه یې وبولي، بلکې غوښتل یې دا هم معلومه کړي چې ددغې لویې کورنۍ له کومې څانګې سره خاص ارتباط لري. څرنګه چې په پښتو کې د هندو آریايي ژبو د لویې کورنۍ د دوارو ډلو (ختیځ او لویدیځ) ځانګړتیاوې پکې په پراخه توګه شته دي، هغه پوهان چې پښتو یې د هندو اروپايي یا هندو آریايي ژبو په ختیځه یا هندي څانګې پورې اړونده ګڼلې وه، په هغوی کې دغه نومونه د یادولو دي: رابرټ لیچ، رودولف هورنل او څو نور... هغه پوهان چې پښتو یې ددغې لویې کورنۍ په لویدیځه څانګه پورې مربوطې ګڼلې، دغه پوهان دي: شیلي ډیور، ماکس میولر او نور...

یو شمېر پوهانو بیا دا خبره په ډېره څرګنده توګه کړې ده چې پښتو د هندو آریايي ژبو په دوو ختیځو او لویدیځو څانګو کې (یا د سانسکریت او اوستا) په څنګ خپل یو ځانګړی هویت (پېژند) لري او په حقیقت کې د دوارو ترمنځ د اتصال کړۍ ده.

نومیالی ختیځ پوه جیمز ډارمستتر په دې نظر دی چې پښتو له زند یا اوستا سره نږدې اړیکې لري، خو د هندي ژبو یو شمېر ځانګړنې یې هم خپلې کړې دي. یو شمېر اوسني ژبپوهان لکه د جرمني سبیستیان هاینه هم په دې نظر دي چې پښتو د جوړښت او د لغاتو د پانګې دوارو په برخه کې له بلې هرې ژبې څخه زیات له اوستا سره نږدې ده.

پوهاند عبدالحی حبیبي ((د پښتو ادبیاتو تاریخ)) په لومړي ټوک کې په دې اړه ډېرې زیاتې څېړنې کړې دي. له اوستا (زند) او سنسکریت (ریګویدا) سره یې د پښتو ژبې هر اړخیزه پرتله کړې ده، هغه هم دې پایلې ته رسېدلی دی چې پښتو ژبه له اصلي (لومړني) اروپايي ژبې څخه راجلا شوې ژبه ده، چې له اوستا او سنسکریت سره اړیکې لري او د دوی ترمنځ واقع ده. په حقیقت کې د دوی د وصل د کړۍ په توګه ارزښت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

پښتو یوه لرغوني ژبه او پښتانه د نړۍ یو لرغونی ټبر یا ولس دی. د هغو هر اړخیزو څېړنو په پایله کې چې کورنیو او بهرنیو څېړونکو مؤرخینو او ژبپوهانو کړې دي، پښتو د هندو اروپايي یا آريايي ژبو د کورنۍ یوه مهمه ژبه ده. په دې توګه نو ددغې ژبې ویونکي هم په همدغه توکم یا همدغه لویه کورنۍ پورې اړه لري.

څېړونکو او ژبپوهانو په دې برخه کې هم څېړنې کړې چې د آريايي ژبو د لویې کورنۍ په کومه څانګه کې د پښتو ژبې موقعیت تثبیت کړي؟ ځینو څېړونکو له سنسکریت او ځینو له اوستا سره پښتو نږدې ګڼلې ده، خو یو شمېر پوهان او د ژبو څېړونکي نظر لري چې پښتو د آريايي ژبو د ختیځو او لویدیځو څانګو ترمنځ واقع ده او د سنسکریت (ریګویدا) او زند (اوستا) ترمنځ د اتصال د کړۍ په څېر ده.

څرګندونې

اتنولوجي (اتنوګرافي) د بشر د توکم او نژاد په باب علمي څېړنو ته ویل کېږي.

ارکیالوجي (ارکیالوژي ـ لرغونپوهنه) د نړۍ د لرغوني تاریخ په باب، د لرغونو انسانانو، لرغونو تمدنونو او لرغونو موجوداتو په اړه څېړنې کوي. د ولسونو د لرغوني تاریخ او لرغونو نښو نښانو په باب څېړنې ددې علم موضوع ده.

هندو اروپايي: دغه اصطلاحات د نړۍ د بېلابېلو ژبپوهانو له خوا په بېلابېله بڼه راغلي دي. چا هندو اروپايي، چا هندو جرمن، چا هندو آريايي اصطلاح کارولې ده، خو د ټولو مقصد ترې هماغه هندو اروپايي ژبنۍ کورنۍ ده چې د ختیځ او لویدیځ هېوادونو او ولسونو ډېرې ژبې پکې راداخلېږي. پښتو ژبه هم په همدغه کورنۍ کې شامله ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې ددې لوست په پام کې ساتلو سره دغو پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

- دا چې پښتانه په (سامي) توکم پورې مربوط دي، دغه نظريه کوم علمي بنسټ لري، که نه؟
- د آريايي ژبو په کتار کې د پښتو ژبې مقام کوم دی؟
- پوهانو پښتو ژبه د آريايي ژبو په کورنۍ کې په کومو کومو ځانګو پورې تړلې ده؟

۲ـ په دغو څلورو ځوابونو کې کوم یو سم دی، په نښه یې کړئ:

الف: پښتو د هندو اروپايي یا هندو جرمن کورنۍ په ژبو پورې اړه لري.

ب: پښتو د سامي ژبو په کورنۍ پورې مربوطه ده.

ج: پښتو د تُرکي ژبو کورنۍ ته منسوبه ده.

د: درې واړه ځوابونه سم دي.

۳ـ زده کوونکي دې ددغو درېو موضوعګانو په باب په وار سره لنډې لنډې خبرې وکړي:

- د پښتو ژبې لرغونتوب
- پښتو د آريايي ژبو د دوو لویو ځانګو د اتصال د کړۍ په توګه
- افغانستان د آريايانو ټاټوبی

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ دنده

ددې لوست تر یو ځل بیا لوستلو وروسته د پښتو ژبې په اړه د پوهانو د هغو دریو نظرونو لنډیز ولیکئ چې د آریایي ژبو د کورنۍ په کومو کومو څانګو پورې یې اړونده ګڼلې ده.

لا تـــر اوســـــه یـــې مــــاغـــزه پــــه قـــــرار نــــه دي
چــا چـــې مـــا ســـره وهـــلـــی ســـر پـــه ســـنـــګ دی
لا پـــه خـــوب کـــې پـــه لــــړزه پـــریـــوځـــي لـــه کـتـه
چـــې د چــا تـــر غـــوږ زمـــا د تـــوري شـــرنــګ دی
د خـــوشـــحـــال د زړه د حــــال نــــنـــداره وکـــړه
کـــه د تـــخـــت د پـــاســـه کـښـېـنـي هـــم مـلـنـګ دی
((خوشحال خان خټک))

طــــوطـــــي مـــــې ووت نـــــن لـــــه قـفـسـه
خـــــالـــــي کـــــالـــــبـــد یـــــم زه بـــــې نـفـسـه
رب پـــــه غـــــربـــــت کـــــې لـــکـــه بـېـکـس کـړم
خـــــدای دي څـــــوک نـــــه کـــاهـــــي بـېـکـسـه
((د پیرمحمد کاکړ له دیوان څخه))

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلیمان ماکو او د هغه «تذکرة الاولیاء»

تذکرة الاولیاء د پښتو د لرغوني نثر یو کتاب دی. تاسو د لسم ټولګي په پښتو کتاب کې د پښتو ادب د لرغوني دورې په هکله پوره معلومات ترلاسه کړي وو. د پښتو ادب په لرغونې دوره کې مو د پښتو نثر د پیلامې د آثارو په باب هم یو څه لوستي وو.

دادی په دې لوست کې د سلیمان ماکو د تذکرة الاولیاء په اړه بشپړې خبرې لرو. تاسو به په دې لوست کې د پښتو لرغوني نثر دغه کتاب په پوره ډول وپېژنئ او د پښتو د لرغوني نثر په ځانګړنو به خبر شئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلیمان ماکو د پښتو د لرغوني دورې پیاوړی لیکوال دی. هغه د ((تذکرة الاولیاء)) په نوم یو ډېر مهم اثر په پښتو نثر لیکلی دی چې له بده مرغه ټول کتاب یې لاس ته نه دی راغلی او یوازې د پیل څو پاڼې یې د اروانباد استاد پوهاند حبیبي په زیار پیدا شوي او خپرې شوې دي.

سلیمان ماکو د بارک خان صابزي ماکو زوی دی چې دکندهار په ارغسان کې اوسېده. نوموړي د پښتونخوا په غرو رغو کې سیاحتونه کړي او د خپل عصر نومیالي روحاني او ادبي رجال یې لیدلي دي. دی پخپله وایي چې په (۶۱۲ هـ) تللی وم او د پښتونخوا په غرو او رغو گرځېدم. تر دغه سفر وروسته سلیمان ماکو په دې بریالی شو چې د پښتنو د نامتو لویانو د ژوند په باب د ((تذکرة الاولیاء)) په نوم یوه تذکره ولیکي.

د استاد حبیبي په قول: د سلیمان تذکره د پښتنو مشاهیرو او ادبي رجالو یو مفصل تاریخ دی. د هر سړي احوال چې بیانوي، د هغه علمي او روحاني مقام ښیي او بیا یې اشعار او ویناوې رانقلوي. د تذکرې یو څو پاڼې چې پیدا شوې دي، دا څنې معلومېږي چې د پښتنو مشاهیرو احوال یې په داسې ډول لیکه چې د هغو د ژوندانه پېښې ثبت شي چې پلاني سړي څنگه ژوند کاوه، چېرې اوسېده، پلار، نیکه او کورنۍ یې کومه او چېرې وه او له هغه سړي څخه د خلکو په خولو او زړو کې کومه وینا او کوم شعر پاتې دی.

هغه د خپل دغه کتاب په سریزه کې ددې کتاب د لیکلو هدف او د خپل سفر هدف هم بیانوي.

همدغه برخه به ددې کتاب د نثر د نمونې په توگه هم ولولئ:

((زه غریب خاورې سلیمان، زوی د بارک خان ماکو صابزی چې په ویاله د ارغسان هوسېږم او په دې مزکو پایېږم په سن دولس او شپږ سوه (۶۱۲) د هجري تللی وم او د پښتونخوا په راغو او کلیو گرځېدم او مراقد د اولیاوو او واصلینو مې پلټل او په هر لوري مې کاملان موندل. چې له دې سفره په کور کښېښنستم او تناکې وچاودلې د پښو، بیا پاځېدلم او له څښتنه مې مرستون شوم چې احوال د هغو کاملانو وکاږم او دوی چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه ویناوې پاته کړې دي او پښتانه يې لولي اوس.))

د تذکرة الاولیاء په هغو او و پانو کې چې زموږ لاس ته راغلې دي، ددغو شاعرانو او لیکوالو احوال پکې راغلی دی:

۱ــ بیټ نیکه ۲ــ ملکیار غرشین ۳ــ شیخ اسماعیل ۴ــ قطب الدین بختیار

تر سلیمان ماکو د مخه د پښتو نثر کومه منثوره نمونه موږ ته نه ده معلومه چې پخوا به د پښتو نثر څنګه و او څه سبک او ډول يې لاره؟ خو د سلیمان د نثر پوخوالی او متانت دا راته څرګندوي چې ددغه عصر نثرونه به داسې پاخه وو او لکه د پارسي نثر چې په هغه وخت کې (په غزنوي او غوري دورو کې) متین، پوخ او خوږ و، د پښتو نثر به هم په زړه پورې او خوږ و.

د سلیمان ماکو د نثر څو ځانګړتیاوې داسې شمېرلای شو:

۱ــ دغه نثر روان او خوږ دی، بې له کړکېچ او کړلېچه دی.

۲ــ د اوږدو جملو پر ځای، لنډې لنډې جملې کاروي. یوه جمله په بله پورې نه تړي.

۳ــ د طبیعي مکالمې او روانو خبرو اترو بڼه لري.

۴ــ جملې يې غوڅې، څرګندې او واضح دي.

۵ــ ځینې داسې زاړه تعبیرونه او اصطلاحات هم لري چې اوس نشته مثلاً (تناکې وچاودلې د پښو) چې مقصد يې په خپل کلي کور کې هوسایي ده.

۶ــ که څه هم د پارسي کلمات ډېر نه راوړي او زیاتره پښتو سوچه او نږه کلمې لیکي، خو بیا هم د چاپېریال د اغېز له مخې يې ددې ژبې د ترکیبونو او لغتونو یو څه اغېز منلی دی، لکه دغه کلمې:

درخواست، سپاس، خاک پای، مهربان او نور...

۷ــ د سلیمان په نثر کې تر فارسي د عربي ژبې اثر هم ډېر او دروند ښکاري او ددې علت هم دادی چې عربي په دغو وختو کې د پښتنو درسي او دیني ژبه وه او که به چا له علمه سره مینه درلوده، هغه به عربي زده کوله. څرنګه چې سلیمان یو متدین او تصوف

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته مایل او د دیني علومو طالب سړی و، نو هغه به خامخا عربي کتابونه لوستي وي. د عربي دغه اثر یوازې په پښتو نثر کې نه دی، بلکې د هغه وخت د پارسي نثر په شهکارونو کې هم د عربي نثر اغېز جوت دی، نو د پښتو نثر له یوې خوا له عربي نثره اغېزمن دی او له بله پلوه یې له فارسي نثره ګټه اخیستې ده چې هغه له عربي اغېزه خالي نه و، نو له دې کبله د سلیمان ماکو په نثر کې د عربي اغېز ښه څرګند دی.

۸ـ په دې نثر کې د فعلونو تکرار هم لکه د نورو ژبو د لرغونو نثرونو په څېر تر سترګو کېږي او کله خو په پرله پسې ډول زیات فعلونه په مکرر ډول راوړي، لکه: (بختیار په پښتو سندرې کړېنه، اوښې تویوینه، خدای ته نارې کړېنه، غلبلې کړي، پاړکي لرینه) په یوه کرښه کې پنځه فعله سره یوځای شوي دي، دوه یې کټ مټ تکرار شوي دي.

۹ـ دغه نثر که څه هم مسجع نه دی، خو لکه د نورو ژبو پخواني نثرونه کله کله وزن لرونکي او مسجع کلمات لري. د فعلونو په پای کې یې یو (نه) د وزن او ترنم لپاره نښلولی دی.

پروفیسر افضل رضا ددغه کتاب په اړه لیکي: ((سلیمان ماکو د خپل دور په تذکره لیکوالو کې داسې لار اختیار کړه چې یو خوا دا د هغه وخت د پښتنو روحاني مشاهیرو تاریخ دی، بل خوا د ادبي رجالو د ادبیاتو تاریخ دی. د تذکرې د لیکلو په وخت سلیمان هم پوخ مؤرخ دی، هم ښه تذکره نګار. دا تذکره اول کې د تصوف کتاب نه، بلکه د شعر او ادب ګران بها مجموعه ده.))

د متن لنډیز:

سلیمان ماکو د پښتو لرغوني ادب یوه ځلانده څېره ده. نوموړي د ((تذکرة الاولیاء)) په نوم په پښتو نثر یو کتاب لیکلی دی چې د پښتنو شاعرانو او اولیاوو د ژوند حالات او د کلام نمونې یې پکې راغونډې کړې دي. د پښتو نثر لومړنی لاس

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته راغلی کتاب دی چې په (۶۱۲هـ) کې کښل شوی دی. له دې څخه پخوا د پښتو نثر د يو بل کتاب يادونه په ((پټه خزانه)) کې شوې ده چې د ((سالو وږمه)) نومېږي او ليکوال يې ابو محمد هاشم سرواني (۲۲۳ - ۲۹۷هـ) دی. د هغه کتاب يوازې نوم تر موږه رارسېدلی دی او خپله کتاب ورک دی.

د سليمان ماکو د تذکرة الاولياء د کتاب يوازې لومړني اووه مخه پيدا شوي او خپاره شوي دي. ددې کتاب نثر روان، خوږ او په زړه پورې دی، د پښتو نثر په تاريخ کې دغه کتاب د ځانګړې ارزښت لرونکی دی.

فعاليتونه

۱_ زده کوونکي دې د ښوونکي دغو پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

_ په تذکرة الاولياء کې د کومو اولياوو او شاعرانو د ژوند حالات او د کلام نمونې راغلي دي؟

_ تذکرة الاولياء په پښتو ادب کې څه ارزښت لري؟

_ له تذکرة الاولياء څخه د مخه په پښتو ژبه د نثر کوم بل کتاب پېژنئ که نه، که يې پېژنئ وواياست چې چا ليکلی او د کتاب نوم څه دی؟

۲_ په دغو څلورو ځوابونو کې يو يې سم دی، سم ځواب په نښه کړئ:

الف: د سليمان ماکو په تذکرة اولياء کې يوازې د اولياؤ او علماوو ژوند پېښې راغلي دي.

ب: په تذکرة الاولياء کې د اولياوو او شاعرانو ژوند پېښې او د کلام نمونې راغلي دي.

ج: په تذکرة الاولياء کې يوازې د نثر ليکونکو او شاعرانو ژوند پېښې او د کلام نمونې راغلي دي.

د: په تذکرة الاولياء کې د شپږو تنو شاعرانو او اولياوو ژوند پېښې او د کلام نمونې راغلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳_ زده کوونکي دې دغه لغتونه پر تخته وليکي او له ټولګيوالو څخه دې يو تن هغه په يوه مرکبه جمله کې وکاروي:

مرقد، متانت، شهکار، مسجع، تذکره نګار

۴_ ددې لوست ټول (قيدونه) دې هر څوک په خپله خپله کتابچه کې وليکي او هر زده کوونکی دې دوه دوه قيده ټولګيوالو ته ولولي.

۵_ څو تنه زده کوونکي دې په خپل خپل وار د سليمان ماکو د نثر يوه يوه ځانګړنه په لنډه لنډه توګه ووايي.

کورنۍ دنده

د سليمان ماکو د نثر د ځانګړتياوو په باب په لنډيز سره يو څه وليکئ او سبا ته به يې د ښوونکي په انتخاب د څلورو تنو ليکنې ټول ټولګيوال واوري.

حکايت:

نوشيروان چې په عدل په انصاف مشهور و، يوه ورځ ښکار ته وتلی و، څه يې وژلي وو. کباب يې کاوه. مالګه حاضره نه وه. خدمتګار يې کلي لره واستاوه چې ورشه مالګه په بها راوړه چې بد رسمي ونشي، کلی به خراب شي. چا وويل: په دا هومره مالګه راوړل به څه خرابي کېږي؟

ده وې: بنياد د ظلم اول لږ و، هر څوک چې حاکمان کېدل، په وار واريې زياتاوه، تر دې حده ورسېده.

قطعه

که باد شـاه د چا له باغه شـفتالو پـه ظلم وخوري   د بـاغ ونـې بـه لـه وېخـه وکاږي دده مريونـه

کـه سـتم په يـوه هويـه د غريـب بادشـاه رواکا   سـپاهيان به يـې چـرګان د رعيت کا په سـيخونه

د عبدالقادر خان خټک ((ګلدسته))

(د ګلستان پښتو ژباړه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ولسي ادبيات

ولسي ادبيات د يو ملت د فولكلوري ميراثونو يوه ډېره مهمه برخه ده. تاسو په تېرو ټولګيو كې د پښتو په ځينو لوستونو كې د ولسي ادبياتو د ځينو ډولونو لكه: لنډيو، متلونو او ځينو نورو په اړه يو لړ مطالب لوستي دي. په دې لوست كې به د ولسي ادبياتو په باب بشپړې خبرې وكړو او مهمې برخې به يې تاسو ته در وپېژنو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتنو ولسي ادبيات زموږ د غرونو، رغونو، کيږديو، کورونو، جونګړو، کليو، ديرو او حجرو د غږونو، هيلو او ارمانونو انګازه ده. له همدې کبله ولسي ادبيات د يو ملت د هيلو او ارمانونو د رازونو ساتونکي ګڼل شوي دي.

که موږ ادبيات په دې لوست کې په دوو عامو څانګو وويشو، نو دغه دوه څانګې يې (ليکلي يا تحريري ادبيات) او (نا ليکلي يا ولسي او شفاهي ادبيات) دي. په ليکلي ادب کې هغه ليکلي او ديواني ادبيات راځي چې وخت په وخت د ځانګړو ليکوالو يا شاعرانو او ناظمانو په قلم ليکل شوي او په ديواني او کتابي بڼه تر موږه رارسېدلي دي.

شفاهي يا ولسي ادبيات بيا د هغه ولس غږ دی چې له ليک لوست څخه لېرې پاتې شوی دی او دغه سندرې چې په حقيقت کې د خلکو سندرې دي او د ولس ادبيات دي، سينه په سينه په شفاهي بڼه د پښتنو د تاريخي ولسي ميراث په توګه تر دې دمه رارسېدلې او يوه برخه يې د راټولوونکو او د فولکلور د څېړونکو له خوا راټوله شوې ده.

((د خلکو سندرې)) نومي کتاب ليکي:

((د خلکو ادبيات په عمومي توګه په دوو برخو وېشلای شو چې لومړۍ برخه يې د خلکو سندرې (منظوم ادب) او دويمه برخه يې د خلکو روايات، امثال (متلونه) افسانې او نور (منثور ادب) تشکيلوي.))

انګرېز مستشرق راورټي ډېر پخوا د پښتو سندرو په باب ويلي وو: ((پښتانه که څه هم ورځپاڼې او خپرونې نه لري، مګر هغه ساده او عاميانه اشعار او بدلې چې په عام ډول د پښتنو د هرې طبقې له خوا ويل شوي، د دوی تاريخ او ورځپاڼې بلل کېدای شي.))

پښتانه ډېر غني ولسي ادبيات لري. د غرونو، درو او سردرو دغه اوسېدونکي د ولسي ادبياتو ډېرې غوره نمونې لري. د نړۍ ډېر لږ ولسونه به د پښتو له ولسي ادبياتو سره د سيالۍ جوګه وي.

څېړونکو د پښتو د ولسي ادب منظومه برخه هم په دوه ډوله وېشلې ده: يوه برخه يې (عامې سندرې) او بله برخه يې (ځانګړې يا خاصې سندرې) دي. د لومړۍ برخې ويناوال

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکاره ده او په ټول ولس پورې اړه لري، خو د دويمې برخې ويناوال يې څرګند دي او هغه ولسي شاعران دي. په عامو سندرو کې دغه بېلابېلې برخې شاملې دي:

د ميندو سندرې: لکه اللو للو، پيشو- پيشو مه راځه د غرو (پلانکی) جان داسې ويده دی لکه ګوډی د رنجو. يا منظوم چيستانونه، د ماشومانو سندرې، د وړو مشاعرې، کيسی، د لوبانو سندرې، د اتڼ نارې، بابولالې، لنډۍ يا ټپې، سروکي، منظوم متلونه، د هوتکو نارې، کاکړۍ (يا د کاکړو غاړې) ساندې او نور...

په ځانګړو يا خاصو سندرو کې دغه برخې راځي:

مقامونه، چاربيتې، بدلې، بګتۍ، لوبې، کيسې او داستانونه او يو شمېر نور...

((د خلکو سندرې)) دکتاب ليکوال د دغو سندرو د ارزښت په اړه وايي چې د پښتو دا سندرې هم له ډېر پخوا څخه شروع شوې دي. دا سندرې د پښتو د هغو پخوانيو اشعارو زېږنده ده چې له اريايي شعرونو سره د موضوع او بڼې له مخې ټينګې اړيکې لري، لکه د امير کروړ شعر، د بيټ نيکه دعا، د بابا هوتک سندره او نور... دا سندرې زموږ د ملي ادب يوه ستره برخه ده. په دغو سندرو کې پښتني حماسه او غيرت، دود او دستور، خيالونه او فکرونه او د پښتنو روحي ځانګړنې رامعلومېږي. ددغو سندرو تشبيهات او استعارې او د افادې ډول، خيال او تصور د پښتو په ولسي او عاميانه ژبه پورې اړه لري او ټول د ولسي او عاميانه ژوند تفسيرونه او تعبيرونه دي. موږ ته له داسې سپېڅلو او خوږو سندرو څخه خبرېدل هرومرو پکار دي.

د پښتو په ولسي سندرو کې چاربېتې ځانګړې مقام لري. چاربيتې د ولسي ادبياتو د منظومې برخې په خاصو يا ځانګړو سندرو کې شمېرل کېږي چې شاعران يې معلوم دي. چاربېتې په بېلابېلو تاريخي، حماسي، ديني، عشقي او نورو موضوعګانو کې ويل شوي دي. تاريخي او حماسي چاربيتې په دغه لړ کې ځانګړې تاريخي ارزښت لري او په حقيقت کې د تاريخ لپاره ترې مواد برابرېږي. د تاريخي چاربېتو يوه برخه فرانسوي ختيځ پوه ((دارمستتر)) هم خوندي کړې او ((د پښتونخوا د شعر هار و بهار)) په نوم يې ډېر کلونه پخوا چاپ او خپره کړې ده. همدارنګه د ((تور برېښ)) دکتاب ليکوال هم يو شمېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهمې تاريخي چاربيتې راټولې او خپرې کړې دي، د ولسي سندرو په يو شمېر مجموعو کې هم دغه ډول چاربيتې وخت په وخت چاپ شوې دي.

ددغو ادبياتو په اړه د تور برېښ په سريزه کې پوهاند صديق الله رښتين ليکي:

... په دې سلسله کې ټپه يا لنډۍ د پښتو شاعرۍ تر ټولو پخوانۍ نمونه ده چې د پښتون ولس ډېر لرغوني، پاک او سپېڅلي احساسات پکې په يو اغېزناک او ښايسته ادبي رنګ کې ساتل شوي دي.

په لنډيو پسې وروسته نيمکۍ، بګتۍ، چاربيتې او لوبې د ولسي شاعرۍ د ادبي خزانې يوه لويه پانګه ده. په دغو ډولونو کې چاربېته تر ټولو زياته پراخ او خوندور ډول دی.

نوميالی فرانسوي ختيځ پوه دارمستتر وايي چې چاربېته د پښتنو يو ليکلی تاريخ دی. د دوی د جنګونو او غزاګانو تاريخ په چاربيتو کې نغښتی دی.

له بده مرغه چې ډېرې پخوانۍ چاربيتې له خپلو ويونکو سره يوځای تر تورو خاورو لاندې شوې دي او څه زياته پانګه يې لاس ته نه ده راغلې. څومره چې ښکاره ده چاربيتې زياتره د نالوستو خلکو له خوا ويل شوي دي مګر ځينې اخوندان او ملايان هم پکې ډېره لويه برخه لري.

د ((د تور برېښ)) د کتاب ليکوال د دغو ولسي سندرو د راټولولو او خوندي کولو اهميت په دغو ټکو کې څرګندوي:

۱ــ زموږ د تاريخ ډېرې پټې او نامعلومې پېښې او ددغو پېښو قهرمانان موږ ته معلومېږي او د ملي تاريخ له ليکوالو سره مرسته کوي.

۲ــ زموږ د ادب ډېره قيمتي برخه له ورکېدو او تباه کېدو څخه خوندي پاتې کېږي.

۳ــ د داخلي او خارجي ادب څېړونکو، ژبپوهانو او د کلتور او ملي فولکلور د پلټونکو لپاره د استفادې وړ مواد لاس ته راځي.

۴ــ شاعرانو ته ډېر ښکلي او ښايسته آهنګونه په لاس ورکوي چې خپل نوي فکرونه پکې واچوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵_ له ولس او عامو لوستونکو سره د ملي احساساتو په روزلو کې مرسته کوي.

تاريخي چاربيتې د ولسي سندرو ډېره غوره برخه ده. دا د ربښتيني تاريخ د ليکلو لپاره د مهمو خامو موادو په توګه پوره ارزښت لري.

ددغو تاريخي او حماسي چاربيتو زياته برخه د افغان _ انګليس د بېلابېلو جګړو ځينې اړخونه مونږ ته راښکاره کوي. فرانسوي جيمز ډارمستېټر د افغان انګليس د جګړو دغه تاريخي چاربيتې خوندي کړي دي. دغه راز يو زيات شمېر دغه ډول ولسي سندرې په ((پښتو سندرې))، ((تور برېښ))، ((ولسي سندرې)) او نورو آثارو کې خوندي شوې دي.

له دغو چاربېتو څخه ((د ډکې غزا)) په نوم د افغان- انګليس د دريمې جګړې يا د خپلواکۍ د جګړې يوه مشهوره چاربيته د ولسي نامتو شاعر د لالپورې شريف له خوا ويل شوې ده چې يوه برخه يې د نمونې په توګه دلته راوړو:

لــه هندوســتانه کاغذونــه راغله   اميــر صاحب تــه پريادونــه راغله
نــن مې جګــړه ده لــه کفاره ســره   بېلتــون مې نه پرېږدي له ياره ســره

* * *

اميــر صاحب د جنــګ اختيار وکړ   د غــزا نيــت يــې پــه تلــوار وکړ
ســپه ســالار يــې مقــرر کړلــو   پروت په ډکــه ټينګ يې خيبر کړلو
ســپه ســالار وتــاړه لام وريســې   په هــره ورځ راته ګودام وريســې
پوځ يــې کــم ميخزبــن يــې ډېرو   خلکــه حســاب لــه حــده تېــر و
پــه ښــکارغلي پلټنــې پرېوتلــې   لــه انګرېزانــو ســره کښــېوتلې
ورځ د جمعې وه چې جازونه راغله   اميــر صاحب تــه پريادونــه راغله
يو څو ګولــۍ يې کړې ګوزار خلکه   په ډکه يې جوړ کــړ دندوکار خلکه
مړي زخميان پراته بې شــماره سره   نــن مې جګــړه ده لــه کفاره ســره

* * *

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپه سالار يوه چره وخوړه — خلکه په پونده يې خره وخوړه
په ستنه سپور شو په موټر باندې — پوځ يې پرېښود په خيبر باندې

ولسي سندرې د موضوع له پلوه په بېلابېلو برخو وېشل شوې دي. د ((ولسي سندرې)) ښاغلی مؤلف يې په دغو برخو وېشي: تاريخي سندرې، جغرافيايي سندرې، قصصي سندرې، اجتماعي او انتقادي سندرې، ټوکي سندرې، وعظيه او اخلاقي سندرې، اړونه او ((تقابلي سندرې)) ويرنې، د مينې سندرې د عشق او محبت سندرې.

د ولسي ادبياتو له منظومې برخې څخه چې راتېر شو، منثوره برخه يې هم د پاملرنې وړ ده. په منثوره برخه کې يې متلونه، ولسي نکلونه، حکايتونه، افسانې او نور شامل دي.

په پښتنو کې د ولسي نکلونو او کيسو ډېرې په زړه پورې نمونې شته دي. په دغو کيسو کې هم لکه د لنډيو او متلونو په څېر د پښتنو د ژوند، هيلو، غوښتنو او ارمانونو انعکاس په ډېره ښه توګه ليدلی شو. موږ په دغو کيسو او نکلونو کې د خپل وخت د پښتنو د ژوند، فکر او نظر، هنر او نورو خواوو ښه مطالعه کولای شو.

په ملي هنداره نومې فولکلوريک اثر کې ددغو ولسي پښتني نکلونو ځينې بېلګې اروانښاد محمدګل نوري خوندي کړې دي، لکه: فتح خان او رابيا، ښادي او بيبو، مرد او نامرد، زبزبانه ښاپېرۍ، موسی جان او ولی جان (يا موسی خان او ګلمکۍ)، مومن خان او شيرينو، جلا ت خان او شمايله، ملا عباس او ګلبشره، ظريف خان او مابۍ، خشکيار او شاترينه، قطب خان او نازو، دلی او شهو او آدم خان او درخانۍ.

له بده مرغه د پښتو دغه ولسي کيسې لا تراوسه پورې د ولس په سينو او حافظو کې پرتې دي او په پوره ډول راټولې شوې نه دي، يوازې يوه کوچنۍ برخه يې راټوله شوې ده. له همدې کبله ښايي ډېرې دغه ډول کيسې او نکلونه هم د راويانو له مړينې وروسته له خاورو سره خاورې شوې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ ته لازمه ده چې د خپلو ولسي او فولکلوریکو ادبیاتو دغو ټولو برخو ته پوره غور وکړو او د ډېر مهم کلتوري میراث په سترګه ورته وګورو. ددغو ارزښتناکو کلتوري میراثونو راټولول، څېړول او پرې څېړنې کول د یو ملت د فولکلوریکو ولسي پانګو د خوندیتوب په معنا دی. له دغو راټولونو او څېړنو به اوسني او راتلونکي نسلونه ددې ولس د ژوند دود، رواجونو، فکر او نظر، تاریخ، کلتور او ادب په هکله معلومات ترلاسه کوي او څېړونکي به ترې ددې ولس د ژوند او ژواک په اړه نوي نوي ټکي راباسي او ددې ولس په ښه پېژند کې به ترې ګټه اخلي.

د متن لنډیز:

ولسي ادبیات، د فولکلور او د یو ملت د کلتوري میراثونو ارزښتناکه برخه ده. په ولسي ادبیاتو کې منظومه او منثوره برخه شامله ده. په منظومو ولسي ادبیاتو کې عامې او خاصې سندرې دواړه د پاملرنې وړ دي. په عامو سندرو کې دغه برخې شاملې دي. د میندو سندرې، د ماشومانو سندرې، د اتڼ نارې، بابولالې، لنډۍ، سروکي، منظوم متلونه، د هوتکو نارې، کاکړۍ، ساندې او نور.

خاصې سندرې دادي: مقامونه، چاربیتې، بدلې، بګتۍ، لوبې، منظومې کیسې او داستانونه او نور... په منثوره برخه کې یې: متلونه، ولسي نکلونه او حکایتونه او نور ډېر د ارزښت وړ دي.

څرګندونې

فولکلور: یوه لاتیني کلمه ده چې له فولک (خلکو یا ولس) او (لور یا پېژندنې او پوهنې) څخه جوړه ده. له همدې کبله فولکلور ته ولسي پوهه هم وايي، فولکلور په خپله ځولۍ کې د یو ولس دودونه، رواجونه او عنعنې، انګېرنې او نظرونه، ولسي ادبیات او نور ډېر ولسي میراثونه رانغاړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تاریخ لپاره خام مواد: په دې لوست کې د تاریخ د لیکلو لپاره خام مواد یاد شوي دي. موخه مو ترې داده چې کله یو مؤرخ تاریخ لیکي، نو سندونه، مرکې او مصاحبې، فلمونه او تصویرونه ورته د خامو تاریخي موادو په توگه مهم دي چې راټول یې کړي او د همدغو سندونو په رڼا کې د یوې ځانگړې دورې تاریخ ولیکي، دغه تاریخي چاربیتې چې د هماغه وخت د سترگو لیدلي حالات دي، د یوې دورې په تاریخ لیکنه کې د خامو موادو په توگه تاریخ لیکونکي (مؤرخ) ته مهمې دي او پوره گټه ترې اخیستلی شي.

جیمز دارمستېټر: مشهور فرانسوي ختیځ پوه دی. په ۱۹ عیسوي پېړۍ کې اوسېده. د پښتو تاریخي او حماسي چاربیتې یې د ((پښتونخوا د شعر هار و بهار)) نومې کتاب کې راټولې کړې او چاپ کړې دي. د پښتو او پښتنو په باب یې نورې څېړنې هم کړې دي چې د ختیځ پوهانو په بحث کې مو درپېژندلي دي.

د لالپورې شریف: د ننگرهار د لالپورې نامتو ولسي شاعر و.

امیر صاحب: غازي امان الله خان

سپه سالار: د ختیځې جبهې قوماندان، سپه سالار صالح محمد خان

لام: لښکر، پوځ

ښکارغلی: په خیبر کې یوه سیمه ده

میخزین: وسله، تدارکات

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې د ښوونکي دغو پوښتنو ته په خپل خپل وار ځوابونه ووایي:

- فولکلور څه ته وایي؟
- ولسي ادبیات په کومو کومو ځانگو وېشل کېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

- چاربيتې د ولسي ادبياتو کوم ډول دی او څه ځانګړنې لري؟
- ولسي سندرې د موضوع له پلوه په کومو کومو برخو وېشلای شو؟
- فرانسوي ختيځ پوه جيمز دارمستتر په خپل کوم کتاب کې کوم ډول چاربېتې راټولې کړې او خپرې کړې دي؟

۲ـ زده کوونکي دې (په انتخابي توګه له هر کتاره يو يو تن) په وار سره د خپلو ټولګيوالو مخې ته ودرېږي او يو يو تن دې ددې يوې يوې موضوع په اړه خبرې وکړي:

- په پښتو کې د ولسي ادب ارزښتونه
- پښتو لنډۍ په کوم ډول ادبياتو کې راځي او کوم مقام لري؟
- د پښتو د ولسي سندرو يا د ولسي ادب د منظومې برخې ډولونه
- د پښتو منثور ولسي ادبيات

۳ـ يو يو زده کوونکی دې په خپله خوښه ددې لوست د يوې يوې اصطلاح په باب توضيحات وغواړي، يو شاګرد دې په خپله خوښه ددې کلمو، موضوعاتو او يا اصطلاحاتو په باب لنډ لنډ ځوابونه ورکړي. يو څو اصطلاحات يا موضوعګانې دادي:

الف: تحريري يا ليکلي ادبيات

ب: نا ليکلي يا شفاهي ادب

ج: فولکلوري ميراث

د: تاريخي چاربيتې

هـ: ولسي نکلونه

نور اصطلاحات او نورې موضوعګانې دې شاګردان په خپل لټون سره له متن څخه راوباسي او له نورو ټولګيوالو څخه دې د هغو د معنا او مفهوم په هکله پوښتنې وکړي.

۴ـ زده کوونکي دې لکه د يوې کوچنۍ مباحثې يا خبرو اترو په توګه په ادبياتو کې د (استعارې)، (تشبيهاتو)، (خيال) او (فکر) په باب په خپلو کې په نوبت سره منظمې خبرې وکړي. دوه تنه شاګردان دې دغه جريان د ښوونکي تر نظارت لاندې وڅاري او بيا دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدغه دوه تنه شاگردان د ټولو ټولګیوالو نظرونه راغونډکړي او ددغو ګډو خبرو اترو ارزونه دې وکړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپلې سیمې او شاوخوا کوم ولسي شاعر په لنډیز سره معرفي کړي او یا دې دکوم ولسي شاعرکوم شعر یاکومه ولسي سندره یا ولسي نکل په کلي- کورکې له چا څخه ولیکي او ټولګي ته دې یې له ځانه سره راوړي. په راتلونکي درسي ساعت کې دې یې ټولګیوالو ته واوروي. ښوونکی به دغه ټولې لیکنې او د ولسي شعرونو نمونې له ځانه سره خوندي کړي، که نوې خبره یکې وه چې تر اوسه په مطبوعاتو کې نه وي معرفي شوي، د همدغه زده کوونکي په نوم دې کومې مجلې یا جریدې ته د چاپ لپاره واستوله شي.

په لـــورو غـــرو د خـــدای نـظـر دی
په سر یې واورې وروي چاپېر ګلونه
پـــه اصـــل څـــوک نـــه ســـړی کـېږي
سړی هغه دی چې یې خوی د سړو وینه
پـــه پـــت کـــې تـــور مـسـلـې ښـــه دی
بې پته یار که شهزاده شي څه یې کړمه

د ښکارندوی بولله

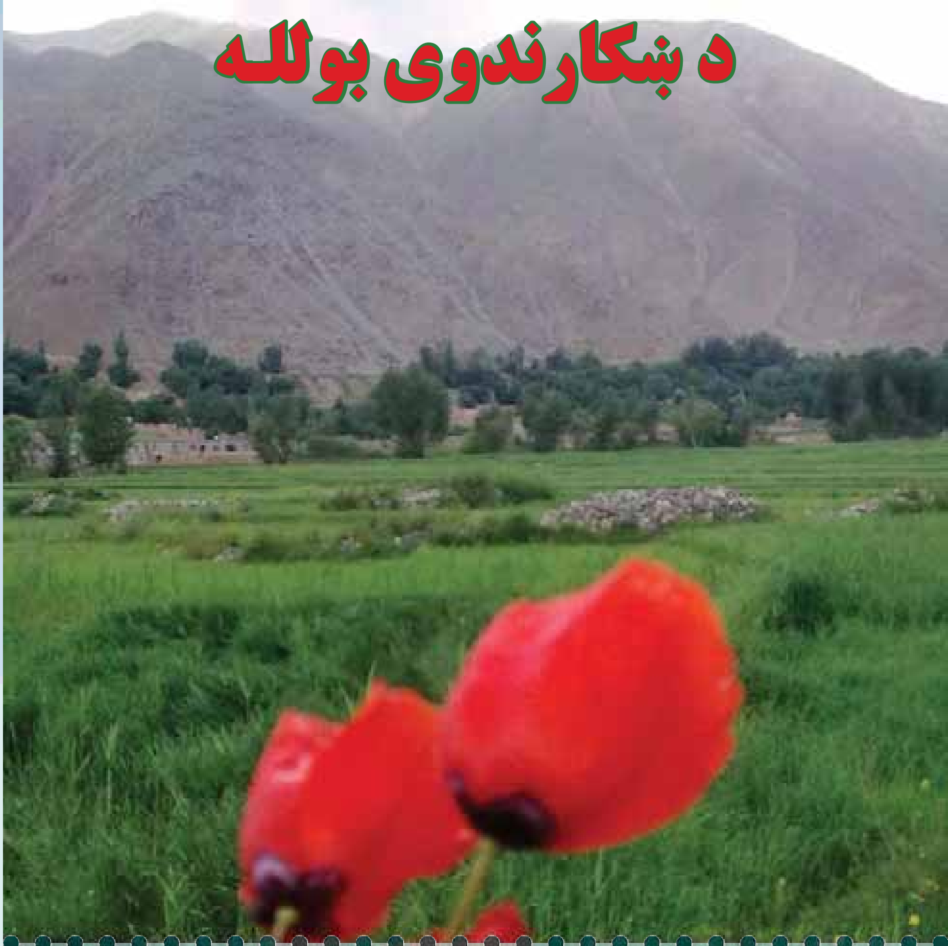

ـ په پښتو کې موکومه بولله یا قصیده اورېدلې ده؟

ـ د لرغوني پښتو ادب څومره شاعران پېژنئ؟

په پښتو لرغوني ادب کې د ښکارندوی بولله (قصیده) ډېر شهرت لري.

تاسو د پښتو د نورو ټولګیو په لوستونو کې د لرغوني ادب په هکله ډېر څه لوستي دي. دادی په دې لوست کې د ښکارندوی دغه ارزښتناکه بولله یا قصیده لولئ او د شاعر په اړه یې بشپړ معلومات ترلاسه کوئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکارندوی د پښتو لرغوني شاعری یوه وتلې څېره ده. هغه په شپږمه هجري پېړۍ کې په غور کې اوسېده. محمد هوتک په پټه خزانه کې د هغه د ژوند لنډ حالات لیکلي او د هغه بولله یې په خپل کتاب کې رانقل کړې ده. په ((پټه خزانه)) کې د هغه په باب لولو:

((ذکر د ښکارندوی علیه الرحمه چې د غور و. پوه شه په دې چې شیخ کټه متي زي رحمة الله علیه کښلي دي، په کتاب ((لرغوني پښتانه)) کې چې ((په تاریخ سوري)) کې دي چې ښکارندوی مېشته د غور و او کله کله په غزنه او بست کې هم اوسېدلی. پلار یې احمد نومېد او د غور د فېروزکوه کوتوال و. ښکارندوی د سلطان شهاب الدّنیاوالدّین محمد سام شنسباني په پادشاهۍ کې مخور او د درناوي خاوند و او هغه وخت چې هغه سلطان پر هند یرغل کاوه، ښکارندوی چې شاعر او عالم سړی و، هم د هغه سلطان په لښکر کې و او هسې وایي چې ښکارندوی په مدح کې د سلطان محمد سام او سلطان غیاث الدین غوري د ستاینې قصیدې لرې چې بوللې دي. محمد ابن علي وایي چې ما په بُست کې دده د بوللو غټ کتاب ولیدئ او له هغه څخه مې دغه بولله چې د محمد سام علیه الرحمه ستاینه ده، وکښله.))

په پټه خزانه کې د ښکارندوی راغلې بولله (قصیده) داده:

د پسرلي ښکلونکي بیا کړه سینګارونه
بیا یې ولونل په غرونو کې لالونه
مځکه شنه، لاښونه شنه، لمنې شنې شوې
طیلسان زمردي واغوستل غرونه
د نیسان مشاطې لاس د مچېدو دی
مرغلرو بانډې وښکلل بڼونه
د غټولو چنډې خاندي و ریدي ته
زرغونو بڼو کې ناځي زلمي جونه
لکه ناوې چې سور ټیک په تندي وکا
هسې وګاڼل غټولو سره پسولونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرغلري چې اورو وخونو لیه
په ځلا یې شوه رابه خپاره دښتونه
زرغونو مځکو کې ځل کا لکه ستوریه
چې پر هسک باندې ځلیږي سپین ګلونه
سپینې واورې ویلېده کاندي بهېږي
لکه اوښې د مین په ګرېوانونه
هر پلو رنې والې بهاندې خاندي
له خوښیه سر وهي له سینګرونه
هر پلو د ګلو وږم دی لونلی
ته وا راغله له ختنه کاروانونه
د مسیح په پو به مړو ژوندون بیاموند
پسرلی مګر مسیح شو په پوکړنه
له مړو خاورو یې آغلی ګل راویوست
وچ بیدیا او غر یې کړله جنتونه
سرې جاجې چې رامشت کړ رامشتګرو
ګهیځ چونې چې په بڼ وکا بږغونه
په بربڼ چې بږغ د چونیو نغوږېده شي
ته وا چندی سره پیودي اشلکونه
د زلما تاپې راغلی پر جندیو
لکه پېغله غوټۍ کاندي مکېزونه
د پوپلو مخ سور کړی پسرلي دی
یو د بل په غاړه اچوي لاسونه
د هندارو په څېر غرونه سپین ورنګن دي
چې پر واورو باندې ځل وکا لمرونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په غورځنګ غورځنګ له خولې څګونه باسي
لکه شن هاتي شنا کاندي سيندونه
نه به چونې په ستايه د جندو مور شي
نه به مور شم د سلطان په صفتونه
د شنسب د کهاله ختلی لمر دی
د پسرلي په دود ودان له ده رغونه
د ښندو اورو يې درست ايواد زرغون کړ
له قصداره تر ديبله يې يونونه
په زابل چې د بري پر نيلي سپور شي
په لاهور يې د مېړانې ګوزارونه
نه يې څوک مخ ته دري د ميرځمنو
نه يې توري ته تېنګېږي کلک ډالونه
د اسلام د دين شهاب د نرۍ لمر دی
تور ستهان يې کړ رڼا په جهادونه
هره پلا چې دی پر هند و سند يرغل کا
رڼوي توره نرۍ په شهابونه
په پسرلي چې يې تېرون په اټک وکا
غاړه غاړه يې تری شولله زرونه
نه به ده غوندې روڼ ستوری په هسک ځلي
که څه پورته شي له غوره ډېر مېړونه
نه به راولي جګړن د سيند په لورې
نه به بري څوک د هند خپاره ښهرونه
نه به څوک زلمي د غور سره راغوندکا
د داور تورې به چېرې کا ځلونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو خاوند شهاب الدین دی چې یې وکا
په هر لوري هر اړو ادته یرغلونه
په جوپو جوپو جگړن یې هند ته یون کا
چې د غور بادار همت وکا زغلونه
نن په سیند باندې تېرېږي یرغل کاندي
په پرتم یې زمري ریږدي په ځنګلونه
څپان سیند یې هم له ډاره ایلایي کا
پر اوړو وړي د غوریانو ښه ایرونه
په هر کال اټک دده ښه راغلی کاندي
غوروي په څنډو خپل پاسته سالونه
پښتونخوا ښکلي ځلمي چې زغلي هند ته
نو آغلیه پېغلې کاندي اټنونه
زرغونې ختې اخیستې وي دې غرونو
بڼ بیدیا هم پسوللي دي ځانونه
هرګهیځ چې لمر څرکېږي له خاتیځه
څو چې یون کا د لویدیځه په څنډونه
که بریځر وي، که غرمه وي، که برمل وي
که لرمل، که لمر لوېده، که ترملونه
د شهاب جګړن به نه کښېني له زغلو
نه به پرېږدي دا زلمي خپل بهیرونه
زمری کله کاږي ځان له یرغلګریو
څو یې نه کا مات متونه ورمېږونه
یا به جګ کا د بریو رپی هند کې
یا به پرېږدي هم په دې چاره سرونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

یـا بــه وران کـا بــودتــونــونــه د بـمـبنـو
یـا بــه ســره کـانــدي پــه ویــنــو ایـوادونــه
پــه رنبـا اوســـي تــه تــل د دیـــن شـهـابـه
نـــوم دې تــل و پـــر دریـــځ پــه نـمـزدکـونـه
څـو رانبــه شـي سـتـا پـه تـوره د هـنـد لـوریـه
څـو چــې نـشـت کـړې لــه نــړۍ نـه بـودتـونـونـه
سـتـا پـه زېـرمـه دې خـاونـده لـوی څنبـتـن وي
مـوږ خـو سـتـا پـه مـرسـتـه یـو نـه څـو چـې یـونـه

د پښتو ادبیاتو په تاریخ کې ددې قصیدې په هکله ښه بحث شوی دی او داسې لیکل شوي دي:

د ښکارندوی دا قصیده د پښتو ادب یو شهکار دی او د شاعر مهارت او استادي او د قریحې غښتلوالی او سپېڅلتوب ځنې ښکاري. لومړی مزیت چې په دې قصیده کې لیدل کېږي، د کلام سلاست، بلاغت او رواني ده. شاعر په ډېر مهارت خپل مقصد په ساده عبارت ادا کوي. ډېر پښتو نادر لغات او مواد پکې شته، دا لغات موږ ته دا راښیي چې پښتو خورا پراخه ژبه وه او اوس یې ډېر پخواني کلمات له رواجه لوېدلي دي، لکه: ختیځ، لویدیځ، لرمل، برمل او نور... ښکارندوی چې په دې قصیده کې د پسرلي کوم ښکلی منظر تصویر کړی دی، د وطن له ښکلیو دښتو او غرو څخه یې الهام اخیستی دی.
له دغې بوللې څخه چې د ښکارندوی له دیوانه پاتې ده، موږ ته رامعلومېږي چې شاعر د ادبي فنونو او بلاغت په اساسونو کې هم پوخ و او دده شعرونه له ښکلو تشبیهاتو او استعارو ډک دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

ښکارندوی د غور اوسېدونکی و او د پښتو د لرغوني شاعرۍ یوه مخکښه څېره ده. په شپږمه هجري پېړۍ کې د سلطان شهاب الدين غوري په واکمنۍ کې يې د درناوي مقام درلود او هلته پوره مخور و. له ديوان څخه يې يوازې يوه بولله (قصيده) د پټې خزانې په روايت تر موږه رارسېدلې ده.

دغه (۴۵) بيتيزه قصيده ډېره پخه او په روانه او خوږه پښتو ويل شوې ده. شاعر پکې د هغه وخت ډېر داسې لغتونه خوندي کړي دي چې اوس يې خلک نه کاروي. له دې کبله د پښتو د معنوي ذخيرې او پانګې له مخې هم موږ ته ډېره ارزښتناکه ده. د ادبي فنونو او ښکلاوو له مخې هم دغه بولله د ډېرې ستاينې او ارزښت وړ ده.

څرګندونې

لرغوني پښتانه: دغه کتاب د پټې خزانې په روايت د شيخ کټه په قلم ليکل شوی دی. پټې خزانې له دغه اثر څخه ډېره استفاده کړې ده. په دې کتاب کې هغه په ډېر درناوي يادېږي، لکه: ((نقل کا زبدة الواصلين شيخ کټه متي زی غورياخېل په خپل کتاب ((لرغوني پښتانه)) کې چې دی نقل کا له ((تاريخ سوري)) څخه...)) دغه کتاب اوس ورک دی.

تاريخ سوري: ((تاريخ سوري)) هم هغه کتاب دی چې د پټې خزانې د روايت له مخې ترې په ((لرغوني پښتانه)) نومي کتاب کې ډېره استفاده کړې ده. ليکوال يې محمد بن علي البستي و. دغه کتاب هم اوس ورک دی.

سلطان محمد سام شنسباني (سلطان شهاب الدين) له ۵۶۹ څخه تر ۶۰۲ هـ.ق. پورې د غور او شاوخوا پاچا و چې په معز الدين هم مشهور و او ښکارندوی يې په دربار کې مقرب او د درنښت وړ و. د هند په فتوحاتو کې هم ورسره و، دغه بولله يې هم د هغه په ستاينه کې ويلې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلطان غیاث الدین غوري: دی هم د غوري سلسلې واکمن و او ویل کېږي چې ښکارندوی یې ستاینه کړې ده، خو هغه غزلې اوس زموږ په لاس کې نشته.

قصدار: اوس دغه سیمه په بلوچستان کې واقع ده او خضدار یې بولي.

دیبل: دغه سیمه اوس د سند په وادي کې پرته ده او هلته یوه سمندري بندرگاه وه.

داور: د زمینداور سیمې دي چې دلته یوازې د داور په بڼه راغلی دی.

فعالیتونه

۱_ زده کوونکي دې د ښکارندوی بولله په چوپه خوله او دقت له ځانه سره ولولي. ستونزمن لغتونه او بیتونه دې له ځانه سره یادداشت کړي. بیا دې د نوبت له مخې یو یو زده کوونکی خپل ستونزمن لغتونه یا بیتونه خپلو همټولګیوالو ته په لوړ غږ ووایي. د ټولګي له منځ څخه دې بل زده کوونکی په خپله خوښه ځواب ورته وایي. که په ټولګي کې هیچا د ستونزمنو برخو ځواب پیدا نه کړای شو، ښوونکی به یې ستونزې حلوي.

۲_ د ښکارندوی د بوللې درې درې بیتونه دې په لوړ غږ د یو یو کتار زده کوونکي په نوبت سره ووایي، نور به ورته غوږ غوږ وي.

۳_ زده کوونکي دې دغو پوښتنو ته ځواب ووایي:

- ښکارندوی د کوم واکمن په ستاینه کې شعرونه لیکلي دي؟
- نور کوم مشهور قصیده ویونکي پېژنئ، نمونه یې واخلئ.

کورنۍ دنده

د ښکارندوی دغه بولله یو ځل بیا په خپلو کورونو کې په دقت ولولئ او په اړه یې دوه مخیزه لیکنه وکړئ. په بله ورځ یې خپلو همټولګیوالو ته واوروئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شعر کې قافیه

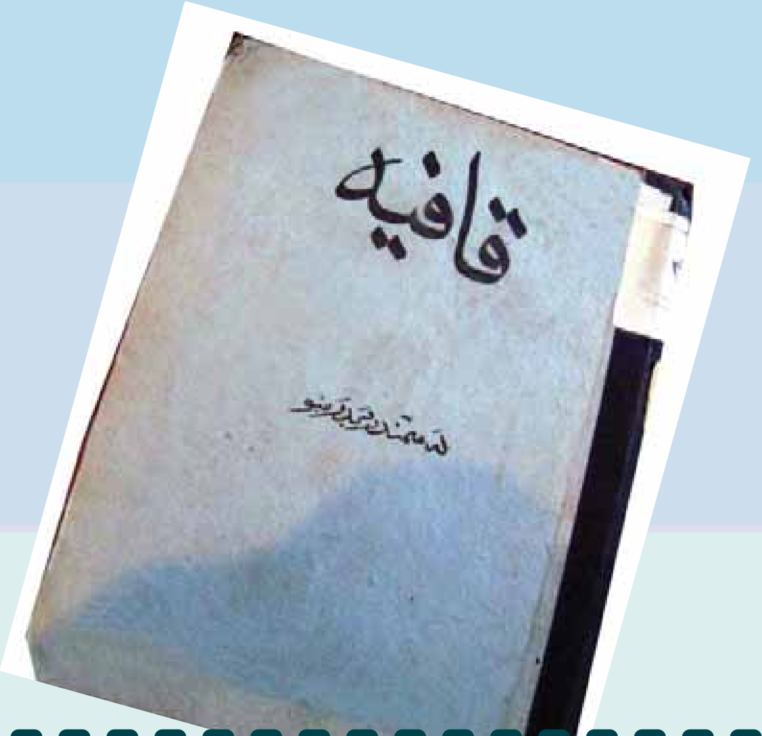

تاسو د تېرو ټولګیو په پښتو او دري کتابونو کې د بدیع او بیان د بېلابېلو برخو په هکله یو لړ مطالب لوستي دي. په دې لوست کې تاسو ته (قافیه) په یو څه مفصل ډول درپېژنو.

د پښتو شاعرۍ په چوکاټونو کې په غزل، قصیده، مثنوي او نورو بېلابېلو ډولونو کې (قافیه) د ارزښت وړ برخه ده. یوازې په آزاده شاعرۍ کې دې برخې ته پاملرنه ضرور نه ده. په کلاسیکو او عنعنوي شعري فورمونو یا چوکاټونو کې قافیه ډېره مهمه ونډه لري. دلته پرې خبرې کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکې له دې چې د قافيې په اړه خبرې وکړو، دغه غزل ولولئ. په غزل کې به په اټکلي توګه د قافيې لټه وکړئ. وروسته بيا د قافيې په اړه له زده کوونکو سره غږېږو.

د کاظم خان شيدا غزل په دې ډول دئ:

د شبنم دانه که تخم شي د ګلو — زړه به سوړ په ديدن نه شي د بلبلو
چې يې نشته لکه ګل ښه رخسارونه — څوک به څه کا توري زلفې د سنبلو
په څه شان درته بيان سوې طالع کړم — لکه نمر زما جبين دی د داغلو
معطل په عارضه د شام غريب دی — که مې زړه په حلقه بند شو د کاکلو
د آسمان په شاني تېز د فتنو تېغ کړې — صبح و شام ګرځې ښکاره په سر و منګلو

د درياب له سرد جوشۍ د حباب زړه چوي
شيدا قطع د اميد بويه له خپلو

په دې غزل کې يوازې قافيه راتر سترګو کېږي. په غزل کې بايد د لومړي بيت (مطلع) دواړه نيم بيتي هم قافيه وي او د نورو بيتونو دويم نيم بيتي ورسره هم قافيه کېږي. په دې غزل کې: ګلو، بلبلو، سنبلو، داغلو، کاکلو، منګلو، خپلو قافيې دي، دې ته د قافيې کليمې هم ويل کېږي. په دې غزل کې له قافيې وروسته، رديف نه تر سترګو کېږي، خو د کاظم خان شيدا په دې بله غزله کې بيا قافيه او رديف دواړه شته دي:

هېڅ نقصان د ساده حسن و جمال نشته — د آفتاب په رخسار هم خط و خال نشته
چې بدل يې په کچکول د مهتاب خوان کړ — اعتماد د زمانې په کمال نشته
ښېلولی زمانې په کوم سبب يم — لکه ژبه خود زما پر وبال نشته
د کجل لکی يې ګوره شوخې سترګې — په دا هسې خوبی شاخ د غزال نشته
هره لار يې اژدها دی جهان نغري — و بورجل ته يې د هر چا مجال نشته
چې ګره يې د کوکب د کار وانه کړه — ولې نه وايې ناخن د هلال نشته
افروخته وي پکې تل د حسن شمع — د خاطر غوندې فانوس د خيال نشته

شيدا ګوره هر طرف ګلګونې اوښې
هېڅ خندا په دا بهار کې امسال نشته

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې غزل کې: جمال، خال، کمال، بال، غزال، مجال، هلال، خیال او امسال قافيې او ((نشته)) ددې غزل ردیف دی چې په نیم بیتیو کې له قافیې سره نښتی او له قافیې وروسته تکرارېږي. په دې توګه په دغو شعرونو کې قافیه لازمي ده، خو ردیف لازمي نه دی. قافیه او ردیف غزل، قصیدې او نورو ته آهنګ او موسیقیت ورکوي او د وزن په څنګ کې د دوی شتوالي شاعري په سندریز ښایست سنباله کړې ده.

خو قافیه څه ته وایي؟

قافیه هغه یو ډول (یا سره ورته) یا همغږې کلمې دي چې د مصراع په پای کې راځي او تکرارېږي. په قافیه کې مهمه خبره د همغږۍ ده، هغه کلمې چې دغه همغږي پکې مراعت شوې وي، د قافیې کلمې بلل کېږي. په پورتني لومړني غزل کې: ګلو، بلبلو، سنبلو، داغلو او نور... په دویم غزل کې: جمال، خال، کمال، بال او نور د قافیې کلمې دي.

د قافیې توري بیا د کلمو هماغه برخه ده چې همغږي جوړوي، په پورتنی لومړي غزل کې (لو) او په دویم غزل کې (ال) د قافیې هماهنګه (همغږه) برخه ده او له همدې کبله یې د قافیې توري بولي.

د (قافیه) لیکوال په دې اړه وایي:

((قافیه عربي کلمه ده، په لغت کې وروسته ته وایي، په اصطلاح کې هغه علم دی چې د دورونو له وروستیو هم آهنګیو (همغږیو) څخه بحث کوي. یا په بله وینا د بیت د پای کلمه چې شعر وربانديې ختمېږي او اعاده یې په وروسیې بیتونو کې لازمه وي، قافیه بلل کېږي. د نظم اساسي رکن وزن دی او قافیه د شعر اساسي رکن نه ګڼل کېږي، بلکې قافیه د نظم یو عارضي رکن دی، ځکه موږ په ډېرو ژبو کې داسې شعرونه ګورو چې قافیه نه لري (لکه آزاد او سپین شعرونه)).

د نظم د ((دورونو)) په باب باید ووایو چې: دور په لغت کې پېر، دوران، حرکت، څرخېدنه، د یو شي په خپل ځای حرکت او ګرځېدنې ته وایي، په اصطلاح د بیت یا نظم له پیل څخه د لومړۍ هماًهنګۍ تر پای پورې یو دور دی، په مصراع او غیر مصراع بیتونو کې دورونه توپیر پیدا کوي.

که د یو بیت هره مسره (نیم بیتي) قافیه ولري نو دا بیت له دوو دورو څخه جوړ شوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی او مصراع بیت دی، که د یو بیت هماغه وروستۍ مسره قافیه ولري نو دا بیت یو دور لري او غیر مصراع دی. ردیف هم په دور کې راځي. د قافیې او ردیف توپیر په دې کې دی چې قافیه تر پای له همغږو (هم آهنگو) تورو او غږونو څخه جوړه وي او معناییز یووالی نه لري، مګر ردیف تر قافیې وروسته په هماغه یوه لفظي او معناییزه بڼه بیا بیا راغبرګېږي. په کلاسیکو شعري چوکاټونو کې قافیه لازمي او ردیف لازمي نه وي، خو د همغږۍ د تکرار او ښکلا لپاره راځي.

((روي)) د قافیې هغه توری دی چې له هغه پرته د قافیې همغږي نه راځي. دا په حقیقت کې د قافیې د همغږۍ د برخې (کلمې) لومړی توری وي.

په لومړني غزل کې (ل) خپلواک توری دی، خو ورپسې نښتې د (و) توری راځي.

د حرکت له مخې روي دوه ډوله دی:

١ـ مطلق روي: که چېرې د روي توری حرکت ولري، مطلق روي ورته وايي.

٢ـ مقید روي: که چېرې د روي توری حرکت ونه لري، مقید روي ورته وايي.

هغه قافیه چې ردیف ورپورې نه وي نښتي، مجرده قافیه یې بولي.

د ((قافیه بندۍ)) یا قافیه جوړونې اصطلاح د یو شمېر هغو ناظمانو لپاره کارول کېږي چې په خپلو نظمونو کې د قافیې کتارولو ته پاملرنه کوي او د شعر هنري او شاعرانه خواوو ته پام نه اړوي. د داسې منظومو ویناوو په اړه کره کتونکي ددې لپاره انتقاد کوي چې ځینې ناظمان یوازې د قافیو دکتارولو او سرپرسر راوړلو مهارت لري، خو د خپل شعر هنري جوهر او ارزښت ته لږه پاملرنه کوي.

قافیه د کلاسیکو شعرونو د چوکاټونو لپاره ضروري ده، په دې توګه:

ـ په غزل کې د لومړي بیت دواړه مسرې (دواړه نیم بیتي) هم قافیه وي او د نورو بیتونو وروستني نیم بیتي یې باید له مطلع سره هم قافیه راشي. په قصیده کې هم همداسې ده.

ـ په څلوریزه کې هم د لومړي بیت دواړه نیم بیتي هم قافیه وي او د دویم بیت دویم نیم بیتي همدغه قافیه اخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ په مثنوي کې هر بیت خپله خپله قافیه لري، یعنې دا چې د یو بیت دواړه نیم بیتي باید خپله ځانګړې قافیه ولري، خو په عمومي توګه ټوله مثنوي واحد وزن او څپې لري.

د قافیې په هکله د خپل دې بحث په پای کې د پښتو د نوي او معاصر غزل د نومیالي شاعر او غزلبول امیر حمزه شینواري یوه غزل راوړو. په یو شمېر اوسنیو غزلو کې په قافیه پسې تړلی ردیف یو څه اوږد راځي او د غزل عمومي آهنګ او موسیقی ته ښکلا وربښي. د استاد حمزه دغه غزل له قافیې سره نښتی همداسې یو ردیف لري:

راشه مروره چې بیا روغه سره وکړو	نن ښه ده له دې چې سبا روغه سره وکړو
زور د مینې ګوره، که څو روغه زموږ نه وي	یو ناڅاپه موږ په خطا روغه سره وکړو
بې د زړه، د زړه لپاره چرته آیینه وي	څه چې له ریباره جدا روغه سره وکړو
خاندو به سحر غوندې خپه یو که خوشحاله	بس لکه تیاره او رڼا روغه سره وکړو
ښکلیه د رقیب په خاموشی کې مالګه نشته	خوښه که وي ستا چې په دا روغه سره وکړو
پسته به قصې د زړه چاودون لکه د ګل کړو	څه چې د بلبل په نوا روغه سره وکړو
او ښکې دتا او ښکې زما، بیادواړه موسکي شو	بیا په دې برېښنا او ځلا روغه سره وکړو

برند کتل د تا وو، اسویلي د حمزه ښکلیه
څه چې د بلا او بلا روغه سره وکړو

د متن لنډیز:

د شعر په منظومو ډولونو او چوکاټونو کې (قافیه) خپل خاص ځای لري. قافیه هغه سره ورته او همغږه کلمې او توري دي چې د نظمونو د بیتونو په پای کې راځي او تکرارېږي. د قافیې توري د کلمو هماغه برخه ده چې په یو نظم کې همغږي جوړوي.

په ځینو نظمونو کې قافیه له ردیف پرته راځي او په ځینو نظمونو کې په قافیې پسې د ردیف برخه هم وي. ردیف په یو واحد نظم کې له هرې قافیې سره په ورته ډول تکرارېږي. قافیه او ردیف د یو نظم د آهنګ او موسیقی د په زړه پورې والي او ښکلا لپاره مهمه برخه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې یو ځل بیا ټول متن په چوپه خوله ولولي او بیا دې د ښوونکي دغو پوښتنو ته ځواب ووایي:

- د کاظم خان شیدا د لومړنی غزلې قافیه کومه ده؟
- د دویم غزل قافیه کومه ده؟
- د قافیې او ردیف له مخې د لومړي او دویم غزل ترمنځ څه توپیر شته؟
- قافیه څه ته وایي؟

۲ـ ټول زده کوونکي دې د کاظم خان شیدا او امیر حمزه شینواري غزلونه په وار سره ولولي. بل زده کوونکی دې د هغه په نظر د سختو او ستونزمنو لغتونو د معنا پوښتنه وکړي، د هر زده کوونکي چې یې معنا زده وه، لاس به جګوي او ځواب به ورکوي. د ښوونکي په تائید به یې معنا په خپلو کتابچو کې لیکي.

۳ـ درې تنه زده کوونکي دې په دغو موضوعاتو خبرې وکړي:

- په کلاسیکو شعري چوکاټونو کې د قافیې ارزښت
- ردیف څه ارزښت لري؟
- قافیه بندي یا قافیه جوړونه ولې کره کتونکي انتقادوي؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپلې خوښې د یو شاعر شعر ولیکي او په هغه شعر کې دې قافیې او ردیفونه په جلا رنګونو وښیي. سبا ته دې پرې په لنډیز سره په ټولګي کې خبرې وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبیات د اسلام د سپیڅلي دین له نظره

د ((ادب)) کلمه بېلا بېلې معناگانې او تعبیرونه لري. چا د نفس تادیب او تهذیب بللی او چا د انساني معارف او تجربو زده کړه. ادب په عام مفهوم د انساني ښیگڼو ټولگې ته ویل کیږي، خو په ځانگړې معنا، ادب یا ادبیات هغه وینا ته ویل کیږي، چې په هنري اغېزمن قالب کې د انساني افکارو، احساساتو او تجربو تعبیرونکې وي. د ((ادب)) کلمه د انساني تاریخ له تگلوري سره یوځای د لوړو، ژورو او ډېر اوږد واټن په وهلو وروستیو پېړیو ته رارسېدلې ده. نن که د چا غوږ ته د ((ادب)) کلمه رسیږي، نو په عام ډول ترې د ((شعراو نثر)) په برخه کې د انسان د ذهني انځور معنا اخیستل کیږي.

ادب خیر ښیگڼې او ټولو لوړو ارزښتونو ته د انسان رابلل او له بدو کارونوڅخه د هغه منع کول دي. نیکو او ښو کارونو ته پام اړول او په دې لاره تلل د ادب معنا څرگندوي. د اسلام ستر پیغمبر د ((ادب)) د کلمې دریځ په ډېرو خوږو الفاظو بیان او ډېر ښکلی انځور کړی دی: [ژباړه: قرآن د ځمکې پر مخ د خدای تعالی له خوا خلکو ته د ادب (بلنځای) دی. له دې بلنې څخه زده کړه تر لاسه کړئ.] په دې توگه ((ادب)) او ((ادبیات)) د اسلام په قاموس کې لوړ دریځ لري.

د ((ادب)) لغوي معنا پوهه،فرهنگ،معرفت، غوره لاره، ښه خوی ده. د ((ادب علم)) هغه پوهې ته ویل کیږي، چې د هغې په لاسته راوړنه یوشخص کولای شي سم او ښه شعر و وایي او ښکلی نثر ولیکي، سمه او ناسمه خبره یوتر بله توپیرکړي.

د پورته تعریفونو له مخې د ادب د ډگر پوهان د ادب په تعریف او مفهوم کې دوه توکي ډېر اړین بولي، چې مفکوره او فني چوکاټ یا مضمون او هنري بڼه ده. په دې لوست کې د اسلام د سپیڅلي دین له نظره د ادبیاتو پر ارزښت او اهمیت خبرې کوو.

ـ ستاسو په اند څرگند بیان او شعر د انسان پر ذهن څه اغېز کوي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اسلام کې د ادب دریځ

یو شمېر لیکوالو او پوهانو اسلامي ادب د اسلامي نړۍ لید له لوري د ادیب پر وجدان د ژوند، هستۍ او انسان د غبرګون هنري تعبیرڅرګند کړی دی. دلته غواړو د اسلامي ادب پر تګلوري او خوځښت لنډه کتنه وکړو:

هغه مهال چې د نړۍ پر هسک د اسلام ځلند لمر راوخوت، عربي ادبیات په (شعر، نثر او وینا) کې لوړې پوړۍ ته رسېدلی و. شعر او وینا پرعربو هغومره زیات ژور اغېز اوتاثیر درلود چې پر روح، روان او د ژوند په ټولو برخو یې برلاسی شوی و. خدای تعالی د خپلې ارادې او حکمت له مخې د عربو منکرو شاعرانو او ادیبانو ته بلنه ورکړه، چې د قرآن د یو ډېر کوچني سورت په څېر یو سورت راوړي، خو هغوی په دې کار ونه توانېدل:[ژباړه: او که تاسې د هغه کتاب په اړه شکمن یاست چې موږ خپل بنده ته نازل کړی، نو د هغه غوندې یو سورت راوړئ ... البقره سورت: ۲۳]. داکار له یوې خوا د الهي کلام د اعجاز د اثبات او وروستني پیغمبر د رښتینولۍ د تایید اوتاکید لپاره د عربو ویناوالو اوپوهانو ننګونه وه، له بلې خوا یې اسلام ته د فصیحې وینا او لوړو ادبیاتو ارزښت او اهمیت څرګندکړ.

لوی خدای جل جلاله د اسلام ستر پیغمبر صلی الله علیه وسلم ته لارښوونه وکړه چې د ویناپر وسلې ((د قرآن پر کلمې)) له مشرکینوسره جهاد پیل کړي. [ژباړه: د قرآن (په وسله) له هغوی سره په ستر جهاد،جهاد وکړه: د فرقان سورت، ۵۲ آیت] د عربو په فکري او ټولنیز ژوندکې شعر او وینا زیات اغېز درلود. له همدې امله له مشرکینو سره د مبارزې او مقابلې په ډګر کې د اسلام د ستر پیغمبر شاعران او ویناوال پر خپلو سیالانو برلاسي کېدل. په یوه فکري او ادبي مبارزه (شعر او وینا) کې د تمیم د لویې قبیلې د پلاوي مشر، اقرع بن حابس اعتراف وکړ او ویې ویل: ((په پوره باور دا سړی (پیغمبر صلی الله علیه وسلم) منصور او تایید شوی دی، ځکه ویناوال یې زموږ د ویناوال په پرتله څرګند غږېږي او شاعر یې زموږ له شاعرڅخه تکړه دی.)) هغه له خپل قوم سره یوځای د اسلام په سپېڅلي دین مشرف شو.

په دې ډول شعر او ادب د نبوت په پېر او له هغه راوروسته د راشده خلفاوو په زمانه کې داسلام د زده کړو او ایماني اخلاقوپه سیورې کې پرمخ لاړ. د اسلام د صدر د پېر د ادیبانو اوشاعرانو په زړونو کې یې ځای ونیو. د هغوی په شعرونو او اثارو کې د حماسي قصیدو، اسلام ته د بلنې، د اسلامي ارزښتونو پر ویاړنې، د ستر پیغمبر پر صفت او نعت، د اسلام د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شهيدانو په وير، د خدای پر نعمتونو د شکر او نورو بڼو وځلېد. په دې پړاو کې د جاهليت د پېر د شعر او ادب مضمون، چې پر مال او شتو، نژاد او قبيلو وياړنه وه او لوڅ او لغړ غزل پکې دود درلود، له منځه لاړ او ځای يې نيکو اخلاقو او انساني او اسلامي لوړو ارزښتونو ونيو.

ادب او هنر د اسلامي تمدن په لمن کې د انساني لوړو ارزښتونو په توګه وده وکړه او د اسلام او بشري تمدن پر مخ داسې څرګند او ښه وځلېد، چې په فرهنګي ډګر او فرهنګي زېرمو کې د انساني برياوو او وياړنو څه ويل له اسلامي ادب او هنر پرته ناشونې او ستونزمن کار وو. له بده مرغه دې دود او لارې د تاريخ په اوږدو کې خپل اصلي تګلوری بدل کړ. د اسلامي ادبياتو د کمزوري کيدو له امله هنر او ادب زباتره انساني لوړ ارزښتونه له لاسه ورکړل. اوس ددې مهال رارسېدلی چې پر هغې يو ځل بيا له سره غور وشي،ترڅو خپله لاره بيامومي او په خپلې اصلي څېرې او بڼې د هنر او ادب ډګر ته راوګرځي.

د اسلامي ادب ځينې ځانګړتياوې:

په راوروسته پېړيو، په تېره بيا د شلمې پېړۍ په پيل کې د کلاسيک، رومانتيک، رياليستي، ليبرالي ... ادبياتو په څېر بېلا بېل ادبي مکتبونه رامنځته شول. دا ادبي مکتبونه هر يو خپلې ځانګړتياوې لري، چې د هماغه ډلو ټپلو عقېدې او نظريې خپروي، ځکه ادب او هنر د عقيدو او مختلفو فلسفي افکارو د خپرلو وسېله ده.

د اسلامي ليکوالو او پوهانو له مخې اسلامي ادبيات هم خپلې ځانګړتياوې لري او په دې توګه له نورو ادبي مکتبونو سره توپيرپيدا کوي.. دا ځانګړتياوې له اسلامي عقېدې او فکر څخه سرچينه اخلي تر هغه چې د اسلامي ادبياتو صفت بيامومي.

اسلامي ادب زياتې ځانګړتياوې لري. يو څو يې لاندې راوړل کيږي:

۱_ عقيدوي او اخلاقي مسؤوليت

د اسلامي ادبياتو لومړنۍځانګړتيا د ((مسؤوليت)) منل دي. په دې معنا چې اسلامي ادب د اسلامي عقيدې پر بنسټ ولاړ دی او انسان، هستۍ او ښکلا ته د اسلامي نړۍ ليد له لوري ګوري او همدا فسلفه يې بنسټ جوړوي.

۲_ دنده او رسالت

اسلامي ادب څرګنده موخه او هدف لري، چې د اسلام له حقيقت څخه سرچينه اخلي. يعنې مسلمان شخص داسې وينا او عمل نه کوي، چې په هغې کې د چاګټه او موخه نغښتې نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي. مسلمان ادیب نه غواړي خپل وخت خوشې له لاسه ورکړي او یا د بل چا وخت بې ګټې تېرکړي.

۳ـ بشپړتیا او هراړخیزوالی

اسلام انساني نفس او روان ته هراړخېزه کتنه کوي او په دې باور دی چې انسان له بدن او روح دواړو څخه جوړ دی. په دې توګه اسلامي ادب د انسان ټولو اړخونو ته پام کوي او تر ارزونې لاندې یې نیسي، ترڅو په هغه کې انسجام، توازن او همغږي رامنځته کړي.

۴ـ رښتینولي

اسلامي رښتینولي د لویدیځ د ریالیزم د ادبي مکتب په څېر نه ده چې انسان د مادیت په تنګ چاپېریال کې ساتي او انساني ژوند د هغه د زمان او مکان په ژوروالي او اوږدوالي کې له یاده باسي. بلکې د اسلامي ادب رښتینولي انسان د هغه د کمزورو اړخونو او نامنلو کړنو سره یوځای په پام کې نیسي. خو دا حالتونه د لوېدیځ ریالیستي ادب په څېر تلپاتي نه ګڼي. ځکه د اسلامي ادبیاتو له مخې د انسان کمزوري او کړلېچ د تکامل وړ دی او هنر په دې برخه کې بنسټیزه او مهمه ونډه لري.

۵ـ رغندتوب او مثبت لوري ته کتنه

د اسلامي ادب بله ځانګړتیا مثبت لوري ته د انسان کتنه او مخ پر ودې فعالیت دی. ددې ځانګړتیا اصلي ریښه د اسلام په اصلي مبادي کې نغښتې ده. ځکه اسلام د انسان کمزوري، ښوییدل او ګناه کول مني. لکه چې الله تعالی فرمایلي دي: [ژباړه: انسان کمزوری پیدا شوی دی. النساء ۲۸] خو له دې ټولو کمزوریو او ګناهونو سره سره بیا هم اسلامي ادب په دې حالت کې د انسان لاس نیسي او د کمزورۍ او نهیلۍ له کندو یې راباسي او د پیاوړتیا او نېکمرغۍ په لور یې بیایي.

ادب د فضیلت په خدمت کې

اسلام ((ادب د ادب لپاره)) او ((هنر د هنر لپاره)) څرګندونې نه پېژني، بلکې هنر او ادب د انسان او د هغه ټولنې د خیر، فضیلت، ښېګڼې، ژمنې او خدمت یوه لار بولي. سپېڅلی قران مؤمن او ژمن شاعران د بېباکه، ناڅرګندو او بې ماهیته شاعرانو له ډلې څخه بېلوي او ستایي یې: [خو هغه کسان (دروغجن او لار ورکي شاعران نه دي) چې ایمان یې راوړی او ښه کارونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرته رسوي او خپل خدای ډېر یادوي... الشعراء ۲۲۷]

د اسلام ستر پیغمبر د وینا ښکلا او د شعر حکمت ستایلی او د شعر د اغېز په اړه یې خپل احساسات څرګند ګړي دي: [ژباړه: ښه وینا د سحر په څېر اغېز کوي.] او [ځینې اشعار له حکمت څخه ډک دي.]. هغه خپل شاعران راوبلل چې د شعر او ادب وسله د اسلامي ارزښتونو او د اسلامي ټولنې د واکمنۍ او برلاسۍ لپاره وکاروي. په دې اړه یې حسان بن ثابت رضی الله تعالی عنه ته وفرمایل، چې د مشرکینو شعرونو ته په ښو او لوړو شعرونو ځواب و وایي.

د متن لنډیز:

لکه څنګه چې څرګنده ده شعر او ادب د یوې ټولنې د ویښتیا اوبیدارۍ ستر لامل دی. د یوې ټولنې فرهنګ د هغه ټولنې د شاعرانواو لیکوالو په شعرونو او لیکنو کې غبرګیږي. همدا راز شعر او ادب دی چې د یوې ټولنې تګلوری ټاکي. ښو ته ښه اوبدو ته بد وایي. له نېکه مرغه اسلامي شعر او ادب پېړی، پېړۍ راهیسې زموږ د ګران هېواد افغانستان په فرهنګ کې ژورې ریښې ځغلولي دي اوزموږ پر ټولنې یې درووند اغېز کړی دی . زموږ په اسلامي او افغاني ټولنه کې داسې لیکوال اوشاعران تېر شوي او شته چې د اسلامي لارښوونو او ارشاداتو په رڼا کې یې روان ټولنیزحالت څېړلی، خلکو او ولس ته یې د هغوی د نېکمرغی او فلاح لاره ښودلې، د ظالمانو ظلم اود حکمرانانو ناروا کارونو ته یې بد ویلي او مظلوم ته یې د ظالم له منګولو څخه د خلاصون لارې چارې ښودلې دي. ځوانو شاعرانو او لیکوالو ته لازمه ده د علم او پوهې په داسې ګاڼو ځانونه سمبال کړي چې دنیوي او اخروي نیکمرغي یې پکې نغښتې وي. د شعر له لیکلو او لیکوالۍ څخه یې موخه د وخت تېرول او د لوستونکو د وخت زیانول نه وي، د شعرمضمون او محتوا یې رغنده وي، څرګند پیغام ولري او د انساني او اسلامي ارزښتونو په پام کې نیولو سره خپله ټولنه د خیر او فلاح لوري ته رهنمایي کړي. دا حقیقي اسلامي ادب دی او همدا رغنده لار ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې د بېلا بېلو ادبي مکتبونو نومونه واخلي او له اسلامي ادبیاتو سره دې پرتله کړي.

۲ـ دوه تنه زده کونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او د اسلامي ادبیاتو ځانګړتیاوې دې بیان کړي.

۳ـ درې تنه زده کوونکي دې د ټولنې په ویښتیاکې د رغنده ادبیاتو رول او ونډه څرګنده کړي.

۴ـ مبتذل هنر او ادب څه شی دی؟ دوه تنه زده کوونکي دې د نورو په وړاندې پرې خبرې وکړي.

۵ـ فصاحت او بلاغت په وینا کې څومره ارزښت لري؟ یو تن زده کوونکی دې پرې خبرې وکړي.

۶ـ ((ادب د ادب لپاره)) تیوري څه معنا لري؟ دوه تنه زده کوونکي دې نورو ته خپل نظر څرګند کړي.

۷ـ زده کوونکي دې سوچ وکړي چې ادبیات (شعر او نثر) او رسنۍ د یوې ټولنې په پرمختګ او سوکالۍ کې څه ونډه لري. بیا دې خپل نظر په وار نورو ته واوروي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د اسلامي ادبیاتو د اهمیت او ارزښت او د خلکو پر ویښتیاکې د هغه د رول په اړه دوه مخه لیکنه وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشحال بابا دستارنامه

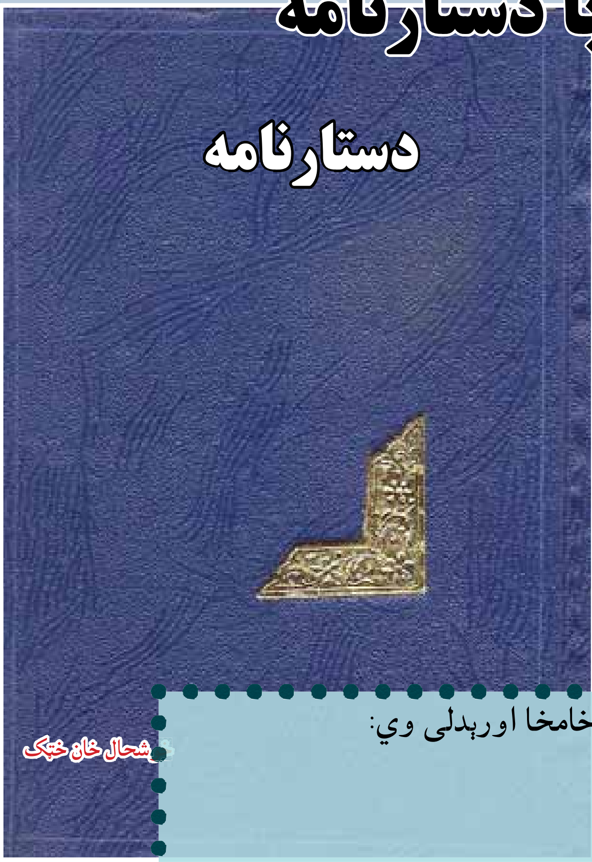

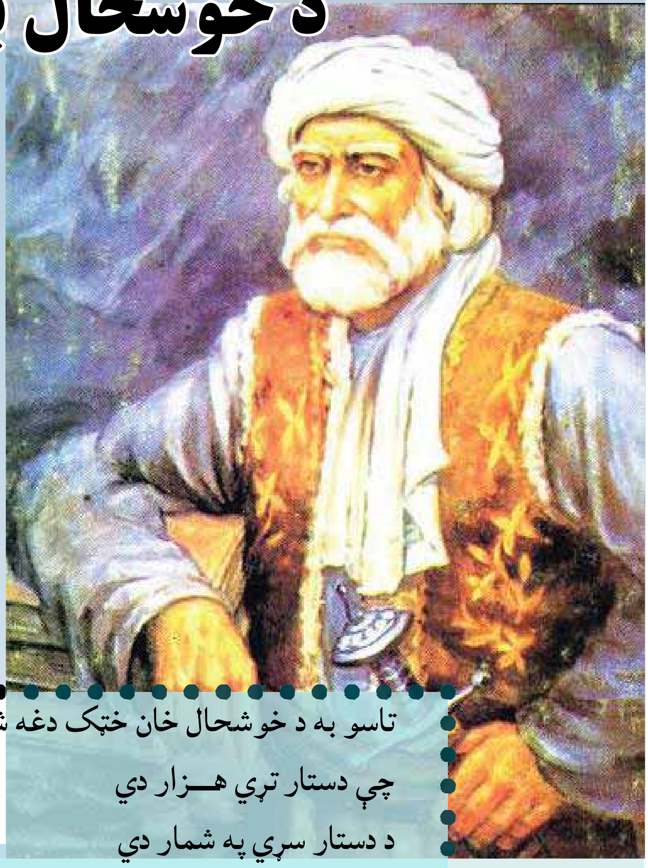

تاسو به د خوشحال خان خټک دغه شعر خامخا اورېدلی وي:

چې دستار تړي هـــزار دي

د دستار سړي په شمار دي

پر دغه شعر یو کتاب خبرې کېدای شي او له نېکه مرغه خوشحال بابا پرې یو ځانګړی کتاب هم لیکلی دی چې ((دستار نامه)) نومېږي. تاسو د خوشحال بابا په باب مخکې پوره معلومات ترلاسه کړي دي، په دې لوست کې د هغه د ((دستار نامې)) په باب بشپړ معلومات ترلاسه کوئ او په پښتو ادب کې یې پر ارزښت خبرېږئ.

ـ د خوشحال بابا کوم کوم آثار مو تر اوسه لوستي دي؟

ـ د پښتو د پخواني نثر په باب څومره معلومات لرئ او کوم کوم کتابونه یې پېژنئ؟

خوشحال خان خټک د خپل ارزښتناک شعري ديوان په څنګ کې يو شمېر نور کتابونه هم ليکلي دي. د پښتو شعر د ودې او پياوړتيا د ستر کار په څنګ کې خوشحال بابا د پښتو نثر په وده او پرمختګ کې هم نه هېرېدونکی خدمت کړی دی.

((دستارنامه)) د خوشحال خان خټک هغه اثر دی چې په پښتو نثر يې ليکلی دی. دغه منثور اثر په ۱۰۷۶ هـ. ق. کال کې خوشحال بابا د هند د رنتبور په زندان کې ليکلی دی. دغه وخت هغه د مغولي واکمن اورنګزېب په امر په رنتبور کې بندي و. خپله خوشحال بابا وايي چې په دې وخت کې دی په زندان کې يوازې و او هېڅ کتاب ورسره نه و چې ګټه ترې واخلي او له خپل هېواد څخه د فراق په حال کې يې د دوستانو، يارانو او زامنو د استفادې لپاره ليکلی دی.

دکتاب د ليکلو نېټه يې په دې مسرۍ کې ښودلې ده:

بس دی محنت د بېلتانه

چې ددې کلمو ابجدي ارزښت (۱۰۷۶) کېږي.

د خوشحال خان خټک دغه کتاب په حقيقت کې د مشرتوب لپاره د يو لړ شرايطو ښودل دي، دا هغه شرايط دي چې خوشحال بابا يې په يوه ټولنه کې د مشر لپاره يادول او يا لرل لازمي ګڼي. دا د دستار د اېښودلو، د مشرتوب د لرلو شرطونه دي.

په ((دستارنامه)) کې له سريزې وروسته په دوو بابو يا څپرکو کې د مشرتابه لپاره د شلو هنرونو او شلو خصلتونو يا ځانګړنو لرل تشريح شوي دي. دغه شل هنره او شل خصلته په دې ډول راغلي دي:

اول هنر د ځان د پېژندګلوی، دويم هنر د علم چې کسب کمال باله شي، دريم هنر د خط، څلورم هنر د شعر د نظم، پنځم هنر د تير اندازۍ دی، شپږم هنر د آب بازۍ، اووم هنر د آسب تازۍ، اتم هنر د ښکار، نهم هنر د شجاعت، لسم هنر د سخاوت، ورکول، پخول، يو ولسم هنر د معاشرت، دولسم هنر د اولاد د تربيت دی، ديارلسم هنر د تاديب د خدم، څوارلسم هنر د اسباب د معشيت، پنځلسم هنر د زراعت، شپاړسم هنر د سوداګرۍ د تجارت، اوولسم هنر د تحقيق د نسب، اتلسم هنر د علم موسيقي، نولسم هنر د نرد د شطرنج دی، شلم هنرد نقاشۍ د تصوير دی.

د خصلتونو په باب کې دغه شل ځانګړنې لازمې بلل شوې دي:

اول خصلت د مشورت دی، دويم خصلت د عزم، دريم خصلت د خاموشۍ دی، څلورم

(c) ketabton.com: The Digital Library

خصلت د راستی، پنځم خصلت د شرم د حیا دی، شپږم خصلت د خلقت دی، اووم خصلت د مروت دی، اتم خصلت د عفو و کرم، نهم خصلت د تمیز د تانی، لسم خصلت د عدل د انصاف دی، یوولسم خصلت د توکل دی، دولسم خصلت د تربیت، دیارلسم خصلت د خوف د رجاء دی، څوارلسم خصلت د ملک د انتظام، پنځلسم خصلت د همت دی، شپاړسم خصلت د حلم، اوولسم خصلت د غیرت دی، اتلسم خصلت د حزم د احتیاط، نولسم خصلت د طاعت او شلم خصلت د استغفار.

اروانښاد پوهاند عبدالحی حبیبي د خوشحال خان خټک د دستارنامې په باب وايي:

خوشحال خان د دستار نامې په لیکنه کې یو مهم کار کړی او هغه دادی چې ده د پښتو د نثر لیکلو کلک بنسټ په دې کتاب کې پر ساده او روان نثر باندې ایښی دی. د پښتو نثر لرغونې نمونه چې موږ پیدا کړې ده، د کندهار د ارغسان د سلیمان ماکو د تذکرة الاولیاء یو څو پاڼې دي چې د تالیف کال یې ۶۱۲ هـ. دی او دغه لیکوال ډېر روان، روښانه او بې تکلفه نثر لیکلی دی او دا ترې څرګندېږي چې د پښتو نثر د مغولو تر دورې دمخه ساده او روان و. کله چې بایزید پیر روښان د ۹۷۰ هـ. په شاوخوا کې خیل خیر البیان لیکه نو مبهمې او تصنعي جملې یې پکې کارولې او تر ده وروسته بیا نورو لیکوالو (لکه اخوند درویزه او نورو) هم دده پیروي کوله، څرنګه چې دغه ډول نثر په پښتو کې کوم ادبي او هنري ارزښت او ښایست نه لري، نو ځکه خوشحال خان د پښتو نثر لیکنې هغه ستونزمنه لاره پرېښوده او پښتو نثر یې د ساده، روانې او خوږې پښتو لارې ته برابر کړ.

خوشحال له افغاني دودونو سره سم دستار د انسان د لیاقت او استعداد سمبول ګڼي او پګړۍ د ادارې او د اجتماعي ښېګڼې د قوت لپاره یو تعبیر بولي. تاریخي روایتونه دا خبره ثابتوي چې ددې سیمې خلکو په اداره، سیاست او اجتماعي اخلاقو او جهاندارۍ کې ځینې پاخه اصول او فکرونه درلودل.

اروانښاد پوهاند صدیق الله رښتین هم د خوشحال بابا د نثر په اړه لیکي:

خوشحال خان خټک څنګه چې د شعر په نړۍ کې د لوی نوم او شهرت خاوند دی، دغسې د نثر په جهان کې هم یو تکړه پهلوان ګڼل کېږي. په یوولسمه پېړۍ کې چې د پښتو نثر په باغ و بڼ د قافیه وال نثر کومه څپه راغلې وه او پښتو نثر یې له روانۍ او ساده ګۍ ویستلی و، د خوشحال په وخت کې هغه باغ و بڼ بیا تازه ګي ومونډله او د پښتو نثر له منځه د قافیې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

سجع تکلف لېرې شو. ددې کار لومړی ببرغ د خوشحال په لاسو پورته شو. ده په خپلو اثرونو کې د عادي روان او ساده نثر لیک ډول ببا میدان ته راوویست او د روښان او درویزه د نیم منظوم نثر سلسله یې وشلوله. لکه څنګه چې خوشحال په منځنۍ دوره کې د پښتو شاعرۍ، په تېره د قومي، ملي او حماسي شاعرۍ پېشوا ګڼل کېږي، دغسې د نثر په ډګر کې هم د یو لاربښود او مؤسس په نامه یادېږي.

په دستارنامه کې سیاست، تدبیر، اخلاق، پوهه او پښتونولي دا تول یو ځای شوي دي او د پښتو په ښایسته جامه کې یې ځان ښکاره کړی دی. په دستارنامه کې ځای په ځای پښتو شعرونه، پارسي بیتونه او عربي عبارتونه هم راغلي دي چې هغه پرې خپل مطلب ثابتوي. دلته د دستارنامې د نثر د بېلګې لپاره د (ځلورم هنر د شعر، د نظم) د سرلیک یوه برخه لولو:

((دا هنر چې د شعر د نظم دی، هم داخل د کسب کمال دی، اما مشتق دی له شعوره چې جبلي طبیعت د شعر لري، شعر د هغه دی. فنونه، صنعتونه یې په کسب حاصلېږي. که ډېر تحصیل د علم وکا، صنایع، بدایع د شعر زده کا، چې طبیعت د شعر جبلي نه لري، خبره به نظم نه کا. د شعر هم جبلي طبیعت بویه، هم یې علم د صنایع بدایع بویه، چې واړه زده کا، سوای تر دا نمک، شیریني د شعر تعلق په درد په محبت لري، چې پخته ګي یې په استعمال. در اصل شعر په لغت کې کلام منظوم و ته وایي، دواړه مصراع د بیت په تول تللې، په حرفونو سره سمې، عروض قافیه سره جوړ...

د شعر طبیعت په مثال د توند باد دی. لوېې ونې طاقت لري چې ورته ودرېږي او که نه چې بنیاد محکم نه لري، هغه ونې له ویخه نړوي. قوت د علم بویه چې وېخ یې پرې محکم وي او کنه، بې افت، مضرت به پاته نه شي، چې بې علم شعر وایي څو نقصانه لري:

اول خو به یې درست ونه وایي. د شعر د عیب جاسوسان ډېر دي، ځان به د خندا کا. بل دا چې که فقط د شعر بدایع صنایع د عروض علم زده کا، قوت یې د نور علم نه وي، خطا به ورځنې واقع شي، ایمان به بای کا. بل دا چې د شعر مستي ډېره ده، چې تاب یې د مستۍ د علم په زور رانه وړي، مخبط به شي، که له دې واړو کارونو تېر، کمال یې حاصل، هغه سړی که شعر وایي، هغه علم، حکمت، فضیلت دی، و هغه وته که رخصت نه دی هم رخصت دی.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

خوشحال خان خټک د مهمو منظومو آثارو تر څنګ په نثر هم یو شمېر غوره کتابونه لیکلي دي. په دې لړ کې ((دستار نامه)) په ځانګړې ډول د یادونې وړ ده. دستار نامه خوشحال بابا د هندوستان د رنتبور په زندان کې په ۱۰۷۶ هـ. ق. کال هغه وخت لیکلې ده چې د مغولي مستبد واکمن اورنګزېب له خوا هلته بندي و. په زندان کې ورسره کتابونه نه وو او دغه مهم اثر یې له خپلې حافظې څخه لیکلی دی.

د نورو آثارو بیتونه یې هم له خپلې حافظې پکې نقل کړي دي.

دستار نامه د پښتو نثر په وده کې ډېر ارزښت لري. د هغه نثر روان، ساده او ښکلی دی. په دستارنامه کې د پښتو نثر یوه ځانګړې تېره ایښودل شوې ده.

څرګندونې

ـ رنتنبور: په هندوستان کې د هغه وخت یو مشهور زندان و چې خوشحال بابا پکې بندي و.

ـ ابجد: د شمېر یو ځانګړی ډول دی. زموږ په کلاسیکه شاعرۍ کې د وخت او نېټو د ټاکلو لپاره ترې ګټه اخیستل کېدله. داسې چې هر توری د یو عدد (شمېر) لپاره ټاکل شوی دی. کله چې د یو بیت توري ددغو ټاکلو عددونو په شمېر سره جمع شول نو یوه ځانګړې نېټه یا کال ترې جوړېږي. د ابجد ټول توري داسې دي: ابجد هوز حطی کلمن سعفص قرشت ثخذ ضظغ. او شمېر یې داسې دی:

ا	ب	ج	د	هـ	و	ز	ح	ط	ی
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

ک	ل	م	ن	س	ع	ف	ص	ق	ر
۲۰	۳۰	۴۰	۵۰	۶۰	۷۰	۸۰	۹۰	۱۰۰	۲۰۰
ش	ت	ث	خ	ذ	ض	ظ	غ		
۳۰۰	۴۰۰	۵۰۰	۶۰۰	۷۰۰	۸۰۰	۹۰۰	۱۰۰۰		

فعالیتونه

۱_ زده کوونکي دې ددې لوست یو یو پراګراف په لوړ غږ ولولي. نور زده کوونکي دې ورته غوږ شي. په هر پراګراف کې دې یو بل زده کوونکی یوه پوښتنه جوړه کړي او له همدې زده کوونکي څخه دې یې وکړي چې متن یې لوستی دی. دا کار دې په ټول لوست کې تکرار شي.

۲_ ګرامري برخه: زده کوونکي دې په دریو ډلو و وېشل شي:

الف: لومړۍ ډله دې ددې متن خاص نومونه له ځانه سره ولیکي.

ب: دویمه ډله دې عام نومونه یادداشت کړي.

ج: درېمه ډله دې ددې متن صفتونه یادداشت کړي.

د: هره ډله دې خپل خپل لیست ولیکي او ټول دې یې په ګډه لیست بشپړ کړي.

۳_ د ابجد د تورو د شمېر په باب دې زده کوونکي یو له بله پوښتنې وکړي.

۴_ څو تنه زده کوونکي دې د دستارنامې په باب خبرې وکړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د دستارنامې هغه نثر چې ددې لوست په پای کې راغلی دی، په غور ولولي او بیا دې د شعر او نظم په باب د خوشحال بابا خبرې په خپلو خپلو عبارتونو ولیکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو قلمي پانګه

د پښتو ژبې د کتابونو قلمي پانګه زموږ د کلتوري او ادبي میراث یوه ډېره ارزښتناکه برخه ده. دا په پښتو ژبه د لاسکښلو (قلمي) کتابونو هغه نسخې دي چې د تېرو اوږدو کلونو په لړ کې لیکل شوي، په بېلابېلو وختونو کې د بېلابېلو کاتبانو یا خطاطانو له خوا خطاطي شوي دي او د نړۍ په ګوټ ګوټ کې په بېلابېلو هېوادونو کې په ملي کتابتونونو یا ارشیفونو او یا د ځینو کسانو په ځانګړو (شخصي) کتابتونونو کې د قیمتي آثارو په توګه ساتل کېږي.

په دې لوست کې په افغانستان، پښتونخوا او ټوله نړۍ کې د پښتو ددغې ارزښتناکې علمي، ادبي او کلتوري پانګې په اړه تاسو ته ګټور معلومات وړاندې کېږي. ددغې پانګې د ارزښت او اهمیت په اړه به تاسو ته یو شمېر ټکي روښانه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلمي پانګه هغو نسخو یا کتابونو ته ویل کېږي چې په لاس لیکل شوي او خطاطي شوي وي. دغه کتابونه یا قلمي نسخې ددې په څنګ کې چې ځینې یې د خطاطۍ د هنر ښکلې نمونې لري، زموږ د ولس او ژبې د علمي او ادبي شتمنۍ غوره پانګه یې هم په خپلو پاڼو کې خوندي کړې ده.

له بده مرغه د پښتو ژبې ددغې ارزښتناکې قلمي پانګې ډېره زیاته برخه د زمانو د ناوړه حالاتو او شرایطو له کبله له منځه تللې ده، خو هغه برخه چې موږ ته راپاتې ده او د زمانې توپانونو له ځانه سره نه ده وړې، دغه برخه هم ډېره ارزښتناکه ده. که موږ ښه ځیر شو، نو هغه حالات او شرایط په ښه توګه ځانته څرګندولای شو چې زموږ ددغې مهمې ادبي او کلتوري پانګې ډېره برخه یې تباه کړې، سوزولې او تر خاورو لاندې کړې ده. دلته ځینو هغو لاملونو ته تم کېږو چې زموږ دغه غوره پانګه د زمانو په اوږدو کې څنګه له تباهۍ او ترې تم کېدو سره مخامخ شوې ده:

۱ـ زموږ په ولس کې د زده کړې او سواد د کچې ټیټوالی ددې لامل شوی دی چې خپله زموږ خلک خپلې دې پانګې ته پاملرنه ونه کړي. له بده مرغه زموږ خلک د خپلې ژبې د مهمو قلمي کتابونو ساتلو او خوندي کولو ته نه دي متوجه شوي. وخت په وخت یې له لاسه وتلې، په قبرونو او سمڅو کې یې تر خاورو لاندې کړي او آن سوزولي یې دي.

۲ـ د کورنیو جګړو او بهرنیو یرغلونو په لړ کې جنګ جګړو هر څه تباه کړي دي. ددغو جنګ جګړو اورونو زموږ ډېر ادبي او کلتوري میراثونه او په دې لړ کې زموږ د ژبې ډېر قلمي کتابونه له منځه وړي او تباه کړي دي.

۳ـ له بده مرغه موږ د اوږدو ناخوالو بهیرونو هم د خپلو کلتوري او ادبي میراثونو راټولولو او تنظیمولو ته نه یو پرېښي. اوس به هم د افغانستان او پښتونخوا په ګوټ ګوټ کې ډېر داسې قلمي کتابونه موجود وي چې موږ ترې نه یو خبر، یا به د کورونو، حجرو او جوماتونو په کونجونو کې پراته وي او یا به په قبرونو او سمڅو کې خاورو او چینجو خوړلي او یا نیمه سلامت پراته وي، خو خپل ولس به یې ترې نه وي خبر.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شتو معلوماتو له مخې په افغانستان، پښتونخوا او د نړۍ په جلا جلا برخو کې د پښتو ژبې هغه قلمي کتابونه چې له پورته يادو شوو ناخوالو څخه روغ پاتې او يا يې تراوسه پورې موږ ته پته لګېدلې ده، دغه اثار او کتابونه هم د پښتو د سترو او ارزښتناکو علمي، ادبي پانګو په توګه د پاملرنې وړ دي.

تراوسه پورې د درې زرو په شاوخوا کې د پښتو قلمي کتابونو ځرک لګېدلی دی، دا د داسې يو ولس لپاره چې د ژوند ډېره برخه يې په جنګ جګړو کې تېره شوې او نورې خونړۍ پېښې او تاړاکونه پرې راغلي دي، يوه وياړلې فرهنګي- ادبي پانګه ګڼل کېږي.

د پښتو ددغو قلمي کتابونو او نسخو په اړه زموږ يو شمېر پوهانو او يو شمېر بهرنيو څېړونکو پلټنې کړې او څېړې کړې دي. د افغانستان نوميالي ليکوال څېړندوی حبيب الله رفيع د پښتو قلمي پانګې د راپېژندلو لپاره د ستاينې وړ کار کړی خو لا تراوسه نه دی خپور شوی. په دې لړ کې يو شمېر کتابونه خپاره شوي او په هند، انګلستان، روسيې، افغانستان او پښتونخوا کې يې يو شمېر پښتو قلمي کتابونه راپېژندلي دي.

د هغو معلوماتو له مخې چې اوس زموږ په واک کې دي، تر ټولو زياتې قلمي نسخې د پېښور په پښتو اکاډمۍ کې خوندي دي چې شمېر يې (۵۲۰) نسخو ته رسېږي. ورپسې د افغانستان د علومو اکاډمۍ کتابتون راځي چې (۱۷۷) پښتو قلمي کتابونه پکې ساتل کېږي. د افغانستان په ملي ارشيف کې (۱۲۶) نسخې خوندي دي.

په بهرنيو هېوادونو کې تر ټولو زياتې پښتو قلمي نسخې د انګلستان په کتابتونونو کې خوندي دي چې شمېر يې (۱۶۹) نسخو ته رسېږي. د هند په کتابتونونو کې (۱۴۴) او د پخواني شوروي په کتابتونونو کې (۵۰) نسخې خوندي دي.

له دغو رسمي کتابتونونو چې راتېر شو په يو شمېر شخصي کتابتونونو کې هم زيات شمېر ارزښتناک پښتو قلمي کتابونه ساتل کېږي.

د پښتو قلمي نسخو په فهرستونو کې ډېر مهم کتابونه راتر سترګو کېږي چې يو شمېر يې زموږ د لرغوني او کلاسيک ادب ډېر مهم کتابونه ګڼل کېږي.

په دغو نسخو کې د تاليف له مخې ډېره زړه نسخه د سليمان ماکو ((تذکرة الاولياء))

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده چې تر ۶۱۲هـ. ق. کال وروسته تالیف شوې ده. د کتابت له مخې ډېره زړه نسخه د پیر روښان ((خیر البیان)) ده چې په ۱۰۶۱هـ. ق. کال کې خطاطي شوې ده.

د شتو معلوماتو له مخې د پښتو قلمي پانګې په لړکې هغه اثر چې ډېرې زیاتې نسخې یې په لاس کې دي د اخوند درویزه ((مخزن الاسلام)) دی چې تر ۳۰۰ زیاتې نسخې یې پیدا شوې دي.

په دغو نسخو کې مهمې مصورې نسخې د رحمان بابا دیوان او د سکندر خان ((لیلی او مجنون)) دی چې په سوونو تصویرونه لري. ډېرې نفیسې او هنري نسخې د خوشحال بابا دیوانونه، د مصري خان ګګیاني د دیوان، د سکندر خان د دیوان او ګنې نورې نسخې دي چې په ښکلي خط کښل شوې دي. دغه راز ډېرې قیمتي نسخې د خوشحال خان خټک د خپل لاس لیکلی دیوان دی چې پر ۱۰۹۹هـ. ق. کال یې کتابت کړی او دغه راز د محمد هوتک پټه خزانه ده چې په ۱۳۰۳هـ. ق. کال کې یې کتابت ترسره شوی دی.

په دغو نسخو کې یو شمېر نسخې چاپ او خپرې شوې دي، خو یو زیات شمېر دغه قلمي نسخې او کتابونه تراوسه پورې لا د چاپ په ګاڼه نه دي سمبال شوي. که دغه نور مهم آثار هم چاپ او خپاره شي نو زموږ د ولس ستره ادبي، علمي او کلتوري پانګه به د ټولو لاسونو ته ورورسېږي.

د متن لنډیز:

پښتو ژبه یو زیات شمېر قلمي نسخې لري. دغه قلمي نسخې د افغانستان، پښتونخوا او د نړۍ په ګوټ ګوټ کې په ملي او رسمي کتابتونونو او ارشیفونو او دغه راز د یو شمېر کسانو په ځانګړو او شخصي کتابتونونو کې ساتل کېږي. تراوسه پورې د پښتو ددغې قیمتي پانګې د نږدې دري زره نسخو یا کتابونو پته لګېدلې ده. دغه نسخې زیاتره یې په افغانستان، پښتونخوا، انګلستان، هند، پخواني شوروي اتحاد او نورو ځایونو کې خوندي دي. سره له دې چې له دغو نسخو څخه د لرغوني او کلاسیک ادب یو شمېر آثار چاپ او خپاره شوي دي، خو یو ګڼ شمېر داسې مهم او ارزښتناک آثار لا تراوسه پورې ناچاپ پاتې دي چې خپرېدل یې د ژبې د شتمنۍ په زیاتونه کې مهمه ونډه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱_ ددغه متن یو یو پراگراف دې په وار سره یو یو زده کوونکی په لوړ غږ ولولي او نور دې ورته غوږ کېږدي.

۲_ د متن له لوستلو او اورېدلو وروسته دې زده کوونکي دغو پوښتنو ته ځوابونه وواییي:

- تراوسه پورې په ټوله نړۍ کې د څومره پښتو قلمي نسخو او کتابونو پته لګېدلې ده؟
- تر ټولو زیاتې پښتو قلمي نسخې په کوم ځای او کوم کتابتون کې ساتل کېږي؟
- په نورو کومو کومو رسمي کابتونونو کې د پښتو قلمي نسخې شته دي؟
- د ملي او رسمي کتابتونونو او ارشیفونو په څنګ کې په نورو کومو ځایونو کې پښتو قلمي نسخې او کتابونه ساتل کېږي؟

ګرامري برخه:

الف: تاسو د ستاینوم (صفت) په اړه پوره معلومات لرئ. په دغه ټول متن کې تاسو لومړی صفتونه په نښه کړئ او بیا یې په خپلو کتابو چې ددغه صفت پر ځای بل صفت وکاروئ، لکه په دې توګه:

((له بده مرغه د پښتو ژبې ددغې ارزښتناکې قلمي پانګې ډېره زیاته برخه د زمانې د ناوړه حالاتو او شرایطو له کبله له منځه تللې ده...))

د صفتونو (ستاینومونو) له بدلون سره:

((له بده مرغه د پښتو ژبې ددغې قیمتي لاسکښلي پانګې ډېره زیاته برخه د زمانې د خرابو حالاتو او شرایطو له کبله له منځه تللې ده...))

ب: په دې متن کې لس قیده په نښه کړئ.

کورنۍ دنده

که تاسو ته د خپل کور، کلي، جومات او حجرې په کوم کونج کې د کوم قلمي کتاب پته لګېدلې وي، په لنډه توګه یې معرفي کړئ. که مو پیدا نه کړ، په کلي کور کې د کوم بل مهم پښتو کتاب په اړه نیمه پاڼه لیکنه وکړئ او په سبا یې خپلو ټولګیوالو ته واوروئ.

د کاظم خان شیدا څو څلوریزې

په لږ قانع شه خاطر کړه جمع
لرې له زړه کړه د ډېرو طمع
چې قناعت یې په سیم ونه کړ
سر بریده شوه په زرو شمع

فروتني کړئ سربلندانو
بهره یو نه وړه خودپسندانو
تل خمیده وي بارداري څانګې
تواضع خوی کړه بهره مندانو

واوره له ما نه که شنوا یې
د آزله سته ولې رسوا یې
د رزق په مرسته سرګرداني کړې
که موږ تر حلقه لکه آسیا یې

په زړه مې ګرځي د غرونو څوکې
حملې د بازو د زرکو کوکې
وایه څه کا د روه نسیمه
ګیرا منګولې زیبا مښوکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالحمید مومند

د پښتو ادبياتو د لرغوني او منځنۍ دورې د نوميالیو شاعرانو په اړه مو ځای ځای يو لړ مطالب لوستي دي. د پښتو په ټوله کلاسيکه شاعرۍ کې درې نوميالۍ څېرې د پښتنو د باباګانو (لويو ستو) په توګه تر بل هر چا د زيات شهرت او محبوبيت لرونکي دي. خوشحال بابا، عبدالرحمٰن بابا او عبدالحميد مومند بابا.

په تېرو ټولګيو کې د خوشحال خان خټک او عبدالرحمن بابا په باب غږېدلي يو، په دې لوست کې د عبدالحميد مومند ژوندليک، آثار او کتابونه پېژنو او د هغه د شعر په زړه پورې بېلګې لولو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالحمید مومند د پښتو له سترو شاعرانو څخه ګڼل کېږي. له بده مرغه د نورو ډېرو پخوانیو شاعرانو په څېر یې د زوکړې او مړینې جوتې نېټې نه دي معلومې. د زېږېدو د ټاټوبي په هکله یې هم څېړونکي یوه خوله نه وو، خو وروستیو څېړنو جوته کړې ده چې حمید بابا د پېښور- کوهاټ سړک او باړې روډ پر ښي غاړه پراته کلي ماشوکګر (ماشو) کې زېږېدلی دی.

د پخوانیو څېړنو له مخې یې ژوند تر ۱۱۴۵ هـ. ق. پورې باوري و، خو د هغه د شرعة الاسلام نومې کتاب له پیدا کېدو سره سم، معلومه شوه چې تر ۱۱۴۸ هـ. ق. کال پورې خو ژوندی و، ځکه چې هغه کتاب یې په همدې کال پای ته رسولی دی. مزار یې د ماشو (یا ماشوکګر) په لویه هدیره کې دی.

د حمید مومند په آثارو کې دغه لاندې کتابونه تراوسه پیدا شوي او وخت پر وخت خپاره شوي دي:

۱_ دیوان: د حمید دیوان د اټکل له مخې د هغه په خپل ژوندکې راټول شوی دی. په ادبي کړیو او محافلو کې د (دُرو مرجان) په نوم هم یاد شوی دی. قلمي نسخې یې زیاتې پیداکېږي او څو څو ځله په هندوستان، پښتونخوا او افغانستان کې چاپ او خپور شوی دی. د عبدالحمید مومند وروستی چاپ شوې دیوان تر ټولو بشپړ دیوان دی چې (۲۹۰) غزلې، قصیدې، یو مخمس، یو ترکیب بند او دوې څلوریزې لري چې د ټولو بیتونو شمېر یې (۲۹۳۲) ته رسي.

۲_ شاه او ګدا: د حمید بابا یو ژباړل شوی منظوم داستاني اثر دی. دغه اثر هغه له فارسي نظم څخه پښتو ته اړولی دی. شاه او ګدا په فارسي ژبه د هلالي چغتايي اثر دی. د ژباړې په پیل کې حمید مومند وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې باعث اخونزاده غلام محمد شو — د نفر په ښېر صاحب په خوش آمد شو
وې یې زر شه قلم واخله تکیه خدای کړه — په پښتو، فارسي قصه د شاه ګدای کړه
هلالي کـه د هلال پـه ښېر نګار کړه — ته یې میاشت د ښوارلسمې په سینګار کړه
غرض دا چې پـه غوښتو ددې غرض — راتـه پښېښ پـه هـره پښښـه شـو مرض
پـرې مې نـه لګېدې هېڅ انې بانې — راتـه کښېناست مدعي پـه آستانې
چې یې نـه شوم له خاطره وتـی هېڅ — خوا ناخواه مې زړه ته واچاوه دا پېڅ
لېونـي غوندې مې پورې پـه کور اور کړ — پـه رڼا مې یې روښانه کلی کـور کړ
دې ویـلاړ مې فراغت لـه زړه ولاړ کړ — د بـل زړه مې رغـاوه خپل مې لتاړ کړ
پـه تکلیف سـره مې ګـرم سـور دکان کړ — سـم له لاسه مې دا تېر پرې پیکان کړ
چې پـه زړه کې مې لـرم ددې فکرت و — سـن زر سـل او وه دېرش کاله د هجرت و

۳_ نیرنګ عشق: دغه اثر په فارسي ژبه د مولانا محمد اکرم غنیمت په قلم لیکل شوی او حمید مومند په خوږه او روانه شاعرانه ژبه پښتو کړی دی.

۴_ شرعة الاسلام: دغه اثر په عربي ژبه لیکل شوی دی او لیکوال یې د بخارا مفتي امام الواعظ محمود بن ابی بکر الحنفي دی. حمید مومند د حضرت پېغمبرﷺ د سنتو په اړه دغه کتاب په پښتو خواږه نظم ژباړلی دی. د دغه کتاب بشپړه نسخه چې د اټکل له مخې پنځلس زره بیته ده، تراوسه نه ده پیدا شوې، خو نیمایي کتاب یې چې تراوسه ترلاسه شوی دی، د بیتونو شمېر یې (۷۳۶۰) ته رسېږي.

د پښتو ادبي تاریخ څېړونکو حمید مومند په پښتو شاعرۍ کې د هندي مکتب یا هندي سبک مخکښ ګڼي، دی خپله هم په پښتو شاعرۍ کې د داسې یو ځانګړي سبک مؤسس ګڼل شوی دی چې وروسته نورو شاعرانو هم پر هغه لاره یون کړی دی.

کاندید اکادمیسین محمد صدیق روهي په دې اړه په زړه پورې بحث کوي چې ځینې برخې یې لولو:

حمید مومند په داسې شرایطو کې لوی شوی دی چې له یوې خوا هندي سبک د خپل عروج لوړې څوکې ته نږدې شوی دی او له بلې خوا د پښتو ادب په هسک کې له ده نه مخکې د خوشحال او رحمان بابا په شان راڼه ستوري ځلېدلي وو. د حمید فرهنګي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاپېريال د ادبي نوښتونو او مذهبي بدعتونو د خپرېدو له دوران سره اړه لري. په دغه دوران کې په هنر او شعر کې پرمختيا او نوښتونه ليدل کېږي. حميد ددغه چاپېريال يو پښتون شاعر دی، يعنې دده په شعر کې د ياد شوي کلتور چاپېريال او د پښتو د ادبي ميراث ارزښتونه سره ترکيب شوي دي او نوی سبک يې ايجاد کړی دی. دغه سبک د هندي سبک تر اغېزې لاندې دی، خو تر يوې اندازې يې خپله خپلواکي هم ساتلې ده. حميد د هندي سبک په باب ښه پوهېده او د هغه د تقليد پوره وړتيا يې هم لرله، خو ده په ارادي توگه د پښتو د خپل متداول سبک خپلواکي په پام کې ساتلې وه.

د حميد مومند په شاعرۍ کې بېلابېل عشقي، اجتماعي، اخلاقي او نورې موضوعگانې د شعر د مضمون په توگه راتر سترگو کېږي.

چې د بل په نامرادۍ کې مراد غواړې
دا سبب گڼه د خپلې نامرادۍ

يا دا چې:

يو قدم چې د بدانو پيروي کړې
دانسته په لوی کمر ځغلې ميدان خورې
ماته سره په وينو خوله لېوه ليده شي
چې د ظلم په پيسه پېروی پان خوري

يا:

په خندا خدمت د خلقو کړه که مرد يې
جفاکښه نښانه اوسه تير مه شه
نور قيدونه واړه سهل دي حميده
خو په غاړه دې د طمعې زنځير مه شه

د حميد ديوان چې په ((دُر و مرجان)) هم نومول شوی، د پښتو د لوړې شاعرۍ غوره بېلگې لري. د هغه په ديوان کې د نازکخيالۍ ننداره ته کښېناستی شو او له همدې کبله حميد مومند د نازکخيال او موشگاف شاعر په نوم شهرت لري. د هغه منظومې ژباړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم د پوره ارزښت وړ دي. د ((نیرنګ عشق)) او ((شاه او ګدا)) منظومې ژباړې یې ډېرې په زړه پورې دي. د حمید مومند د دیوان د انتقادي متن ښاغلي ترتیبونکي د دیوان په سریزه کې د هغه د ژباړو ځانګړنې شمېرلې دي:

۱_ دی ترجمه په داسې قوت کوي چې په دواړو ژبو کې یې لاسبرى ځنې ښکاري.

۲_ د ده ژباړې د بلې ژبې د تعبیرونو رنګ نه لري، بلکې زیار یې ایستلی دی چې د پښتو ژبې په خپل اصلي رنګ کې یې ترجمه کړي.

۳_ د ده ترجمه ټکی په ټکی نه بلکې آزاده ترجمه ده او اصل مطلب یې په خپله خوښه په آزاده توګه ژباړلی دی.

۴_ له ترجمې یې د ژباړې بوی نه راځي او سړی فکر کوي چې دغه وینا خپله د شاعر ده. د ده ټولې ژباړې دغه ځانګړنې لري.

د عبدالحمید مومند له دیوان څخه د هغه د کلام دوه بېلګې را اخلو او د هغه د شعر د نمونو په توګه یې لولو:

لومړی نمونه:

یـاره مـه نمانځه رقیـب په دشـنامونه	هر سـفله ته بخښـل نـه شـي انعامونه
یـا مې عمر تلـوار کړونی دی یـا ته یې	چې همېش راځخه ځـې په لوی ګامونه
پـه اواز د اوبـو تنـده نـه ماتېـږي	کلـه سـود شـي د دیـدن په سـلامونه
یـار له یـاره خوا پـه خوا فایـده مومي	اخیسـتی نه شـي بوسـه پـه پیغامونه
کامرانـي مې لـه تا هېڅ حاصلـه نه کړه	ډېـر مـې وکـړه پـه دا طمـع ناکامونه
چـې له تـا د وفـا طمـع کـړم پوهېږم	بېهـوده ږدم و عنقـاو تـه دامونـه
چې مجنون غوندې په مینه کې ګمنام شي	د هغـو پـه جهـان وخېـژي نامونـه

چې سـبا مشت وګرېوان وي له خوبانو
کـه نن وکاندي حمید سـل سـوګندونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویمه بېلگه:

ارزومنـد د يـار د درد په دوا مه شـه — بېگانه د خپلو منځ لره رامه شه
هنگامـه د مينـې گرمـه ده تر حسـنه — د مجنون د در گدا شه ليلا مه شه
کـه بانـه دي د نـگار ټول تېره غشـي — يو زما د زړه له نخښې خطا مه شه
که مې پرېوته سـياهي پـه خاطر باندې — چې له زلفو د دلدار ده رڼا مه شه
که بلا په عشـق کـې ډېرې وي ناصحه — دا بلا واړه په ما شه په تا مه شه
پروانه غوندې خوله پټه خپسـر سـېزه — د سپند په څېر شوخ چشم رسوا مه شه

هېڅ دې دم ورباندې نه لگي ناصحه
دا حميـد بـلا وهلـی مـلا مـه شـه

د متن لنډيز:

عبدالحميد مومند د پښتو په پخوانيو شاعرانو کې د پوره شهرت خاوند دی. په پښتو ادب کې تر خوشحال خان خټک او عبدالرحمن بابا وروسته، د حميد مومند شهرت او محبوبيت تر نورو زيات دی. د حميد ژوند تر ۱۱۴۸ هـ. ق. کال پورې باوري دی. د شعر ديوان يې د ((دُر مرجان)) په نوم شهرت لري او پر ديوان سربېره يې دغه آثار هم په نظم ژباړلي دي: شاه او گدا، نيرنگ عشق او شرعة الاسلام.
عبدالحميد مومند د خپل ځانگړي سبک شاعر دی او نورو ډېرو شاعرانو دده د سبک پيروي کړې ده. هغه په پښتو شاعرۍ کې د نازکخيال او موشگاف شاعر په توگه هم پېژندل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

څرګندوني

هلالی چغتايي: د نهمې هجري پېړۍ د پای او د لسمې پېړۍ د پيل شاعر دی. هلالي چغتايي د پارس په استر آباد کې زېږېدلی او په هرات کې لوی شوی دی. خپل نوم يې بدر الدين دی. په ۹۳۶ هـ. ق. کال وژل شوی دی.

مولانا محمد اکرم غنيمت د مغولي اورنګزيب د واکمنۍ په وخت کې د لاهور د نواب محمد مکرم خان نديم او مصاحب و. ويل کېږي چې مولانا غنيمت د محمد مکرم خان د زوی عزيز او د هغه د پی مخي (معشوق) يعنې شاهد کيسه د نيرنګ عشق په نامه په نظم وليکله.

هندي مکتب يا سبک: دا چې په فارسي يا پښتو ادب او شاعرۍ کې د هندي مکتب اصطلاح سمه ده که د هندي سبک، ځېرونکي بېلابېل نظرونه لري. اروابښاد محمد حيدر ژوبل د هندي سبک ځانګړنې داسې شمېرلې دي:

۱ـ باريک مضمونونه، پېچلي افکار، غير طبيعي خيالونه، خاصې استعارې، کنايې او تشبيه ګانې او ډېره زياته خيالبافي.

۲ـ له ژوند نه شکايت، د ژوند د کړغېړنو اړخونو بيانول.

۳ـ د اغراق او مبالغې په ډول د غم، درد او خپګان څرګندولو ته تمايل.

۴ـ وياړ او غرور او په شعر کې د خپل مقام په لوړتيا فخر کول.

۵ـ له حده زياته مبالغه او اغراق.

انتقادي متن:

د پخوانيو کتابونو او د شاعرانو د ديوانونو د انتقادي متن ترتيب دې ته وايي چې له بېلابېلو قلمي او چاپي نسخو څخه يو داسې متن برابر شي چې کره او سم وي. په حقيقت کې له بېلابېلو نسخو د يوې کره نسخې برابرولو ته انتقادي متن وايي.

فعالیتونه

۱ـ ددې متن یو یو پراگراف دې یو یو زده کوونکی په لوړ غږ ولولي او نور دې غوږ ورته کېږدي.

۲ـ زده کوونکي دې دغو پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

ـ حمید مومند له کومو دوو نورو نومیالیو پښتنو شاعرانو سره د شهرت او محبوبیت له کبله په یو کتار کې یادېږي؟

ـ د حمید مومند دیوان په کوم نوم یادېږي؟

ـ عبدالحمید مومند د کوم سبک په شاعرانو کې شمېرل کېږي؟

۳ـ زده کوونکي دې په دغو څلور ځوابونو کې یو سم ځواب په نښه کړي:

حمید مومند ددغو آثارو څښتن دی:

الف: دیوان (دُر و مرجان)، شرعة الاسلام، نیرنگ عشق، دستار نامه.

ب: دیوان (دُر و مرجان)، شرعة الاسلام، تاریخ مرصع، شاه او گدا.

ج: دیوان (دُر و مرجان)، شرعة الاسلام، شاه او گدا، نیرنگ عشق

د: شاه و گدا، شرعة الاسلام، خیر البیان، نیرنگ عشق.

۴ـ څو تنه شاگردان دې پر دغو موضوعگانو لنډې لنډې خبرې وکړي:

- د هندي مکتب ځانگړنې
- د حمید مومند د ترجمه شوو کتابونو ځانگړنې
- د حمید مومند آثار

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې له دې لوست څخه په استفاده، په پښتو ادب کې د حمید بابا د مقام په اړه لنډ څه ولیکي او په بله ورځ دې یې په ټولگي کې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمد شاهي شهنامه

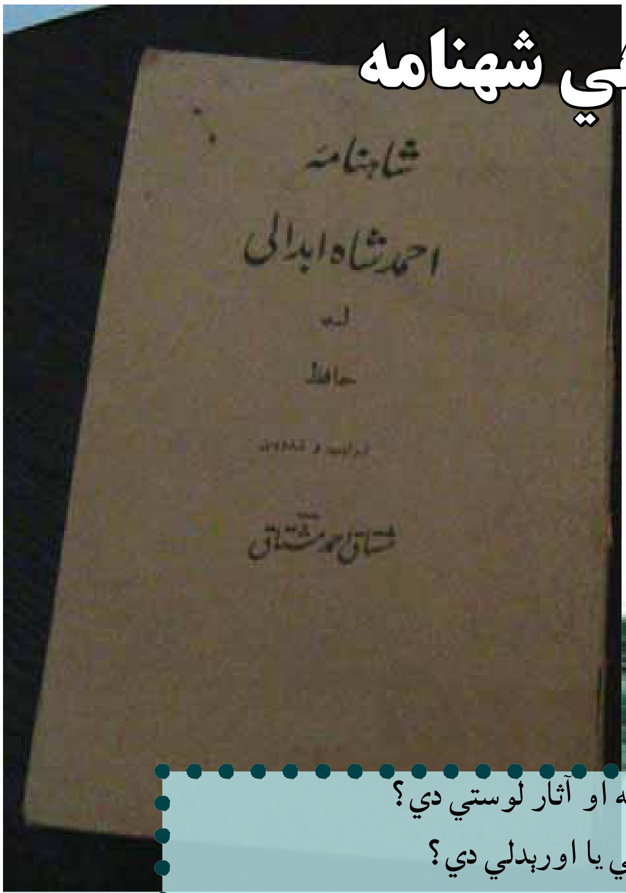

د احمد شاه بابا په هکله مو کوم کتابونه او آثار لوستي دي؟

د احمد شاه بابا خپل شعرونه مو لوستي يا اورېدلي دي؟

احمد شاه بابا د نوي او معاصر افغانستان بنسټ ايښودونکی دی. د هغه په همت له افغان هوتکي پاځون وروسته د نوي خپلواک افغان دولت بنسټونه کېښودل شول. احمد شاه بابا ددې په څنګ کې چې نوميالی واکمن و، عالم، فاضل او شاعر شخصيت هم و. له کتاب او علم سره يې د زړه مينه لرله او د واکمنۍ له بوختياوو سره سره يې کتاب او قلم هم د بوختياوو يوه برخه وه.

دلته ددغه افغان واکمن بابا په اړه د ليکلې شوې شهنامې په باب تاسو ته معلومات وړاندې کوو چې په هماغه زمانه کې د حافظ مرغزي په قلم کښل شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((احمد شاهي شهنامه)) د لوی احمد شاه بابا د وخت د پښتو په اړه لیکل شوی منظوم اثر دی. دغه منظوم اثر د احمد شاه بابا په امر د هغه د مهال یو شاعر حافظ گل محمد مرغزي لیکلی او په ۱۱۷۶هـ. ق. کال یې بشپړ کړی دی.

((شهنامه)) هغه اثر ته ویل کېږي چې تر ډېره حماسي بڼه لري، د واکمنانو، امیرانو، پاچاهانو او پهلوانانو د حالاتو او پوځي کارنامو په اړه کښل کېږي. شهنامه د ((شاهنامه)) په بڼه هم لیکل کېږي او منظومه بڼه لري، په پخوانیو ادبیاتو کې شهنامه لیکل دود و.

د حافظ مرغزي د احمد شاهي شهنامې یوازینۍ قلمي نسخه د انګلستان په ((بریتیش موزیم)) کې ساتل کېږي. د هماغې نسخې د مایکرو فلم له مخې لومړی په پښتو کې د پښتو اکېډیمۍ له لوري او په راوروسته کې په کندهار کې د استاد پوهاند عبدالشکور رشاد له پېژندنې او تعلیقاتو سره د ښاغلي محمد معصوم هوتک په سریزه او همت چاپ شوې ده.

لکه چې ارواښاد استاد رشاد لیکي: ((د حافظ گل محمد مرغزي د زوکړې ځای او د خاړپوځو مېنه (مرغزه) کلی دی چې د پېښور شمال شرقي لور ته د صوابۍ په شاوخوا کې واقع دی.)) حافظ په یو غزل کې ویلي دي:

د مجلس یاران دې ولاړل رابه نه شي
که تل ژاړې د مرغز په گورستان

د وطن په بېلتانه کې یې ویلي دي:

که مرغز لرم وطن	تري جدا یم په دا تن
دا امید لرم له خدایه	که مې بوزي له دې ځایه
که سفر کړې د ختن	هېر به نه کړې خپل وطن
په کمند د غم اسیر یم	بې وطنه اوس فقیر یم
د ختن د ملک غزال یم	اوس بندي د غم په جال یم

حافظ گل محمد په ۱۱۲۶هـ. ق. کال زېږېدلی او د شهنامې د بشپړولو پر کال ۱۱۷۶هـ. ق. یې عمر پنځوسو کالو ته رسېدلی و. داسې ښکاري چې هغه ډېر وخت

(c) ketabton.com: The Digital Library

له وطنه لېرې په پنجاب کې اوسېدلی دی. د هغه له شعرونو ښکاري چې په ډېلي کې له احمد شاهي پوځونو سره هم ملګری و. ژوند یې تر ۱۱۷۹هـ. ق. پورې باوري دی... د موجودې شهنامې د ټولو بیتونو شمېر څلورو زرو ته رسېږي.

د احمد شاهي شهنامې پر لومړۍ وقایه د حافظ مرغزي درې غزلې هم راغلي دي. یوه یې د بېلګې په توګه را اخلو:

ګـاه دې مـخ کـلـه دې ځنګ	ګـاه دې صلحـه ګـاه دې جنګ
اوس خـنـدا کـوه خوشـحـال شه	لـه زړه لـېـرې کـړه دا زنـګ
کـه دولـــت درســـره ډېـــر شي	خـــو بـــه پـاتـــه شـــي ملـنـګ
تـمـام لانـــدې شـو تـر خـــاورو	ډېـر یـوسـف غـونـدې خوشرنګ
لـــه اشـــنـــا ســـره اشـــنـــا شـه	کـه تـه ډېـر یـې شـوخ و شنګ
حـــافـظ پـــاځـــه قـلـنـدر شـه	او بـس دا پـرېـږده آهنګ

احمد شاهي شهنامه ۳۶ بحثونه او فصلونه لري او د احمد شاهي دورې د لومړیو شپاړسو کالو د پېښو په روښانولو او څرګندولو کې د یو ښه او ګټور اثر په توګه کار ورکوي. دغه منظوم اثر د مثنوي په بڼه لیکل شوی او د هرې مصرې سېلابونه یې (اته) او کله کله (نهه) دي. تر ډېره حده یې نظم روان او ساده دی.

حافظ مرغزي له حمد، نعت او مناقبو وروسته خپله شهنامه په دغه سریزه (دیباچه) پیلوي:

تـه زمـا پـه شعـر کـړه ګـوش	چـې بـلـنـد شـې پـه دا هـوش
پـه تـنـظـیـم زمـا نـظـر کـړه	ښـه تـازه پـرې دا بـصـر کـړه
پـرې دمـاغ کـړه مـعـطـر	چـې مـذکـور کـه دکـشـور
دا دنـیـا ده لـکـه بـاغ	چې بـهـار شـي ورک شـي زاغ
شـاهـنـامـه ده رنـګـیـنـه	د خـوبـۍ ده ګـنـجـیـنـه
پـه تـرازو د عـقـل سـنـج	جـواهـر لـري د ګـنـج
ښـه درونـه دي آبـدار	کـه یـې بـادشـاه شـي خـریـدار

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاهنامه ده نو عروس　　نه ثاني لري په طوس
سزاوار ده د بادشاه　　دبدبه لري پر ماه
چې فرمان د شهريار و　　په زېبا ښکلي ګفتار و
چې حافظ دې شاهنامه که　　په جهان دې دا نامه که
شاهنامه دې کارنګين　　جوړ زيبا در ثمين
يکې حال دې د جهان وي　　ښه ګنجونه دې عيان وي
ښه مذکور دې که د جنګ　　چې پرې صاف شي د زړه زنګ
د بادشاه مې حال بيان که　　چې دا سير يې د جهان کا
ما بيان که په تفصيل　　په خپل ځای په قال و قيل
چې شاهنامه کړه ما اغازه　　رنګينه راغله طنازه
د طوسي چې شاهنامه ده　　ښه زيبا يې ښکلې جامه ده
په پارسي ژبه بيان ده　　په قلم کاغذ عيان ده
اما دا وګوره ګنج　　خوشنما درونه سنج
په زبان دراني　　ښه بيان دی افغاني
د احمد شاه در دران　　يکې حال مې کړ بيان
چې کتاب مې شه تيار　　په تحرير زما نګار
په څو ورځې وم خاموش　　بيا مې شعر راغی په جوش
معطر مې شه دماغ　　ښه تازه په سير د باغ
شاهنامه کړه ما تياره　　ډېر شيرينه ډېر آبداره
ښتنو د پاره واړه　　دا خواري مې شوه په غاړه
ته پرې وکړه ښه نظر　　چې سنګين شي لکه غر
موږ به نه يو دا به وينه　　دا قصه به نور کوينه
يادګاري ده په دنيا　　له ما واوره دا وينا
خدايه ته شې مهربان　　چې شيرين مې شي زبان
ښه کلام مې کړې شيرين　　چې ترې څاڅي انګبين

د احمد شاهي شهنامې چاپي نسخه له (۷۰۰) زيات مخونه لري. له اصل متن مخکې سريزې او په پای کې د استاد پوهاند رشاد بشپړ تعليقات راغلي دي. په دغو تعليقاتو کې د هغو اشخاصو بشپړه پېژندنه راغلې ده چې په احمد شاهي شهنامه کې يې يادونه شوې ده او د احمد شاهي عصر مهم شخصيتونه و و.

د متن لنډيز:

احمد شاهي شهنامه د حافظ گل محمد مرغزي په قلم ليکل شوی تاريخي اثر دی.
دغه مهم کتاب مؤلف خپله د احمد شاه بابا په لارښودنه ليکلی دی. دغه اثر په مثنوي بڼه نظم شوی، نظم يې روان او له تکلفه خالي دی.

احمد شاهي شهنامه د حافظ مرغزي له خوا په ۱۱۷۶هـ. ق. کال بشپړه شوې ده. ددغه مهم تاريخي اثر يوازينۍ قلمي نسخه د انگلستان په ((بريټيش موزيم)) کې خوندي ده او د هماغې نسخې له مايکرو فلم څخه په پېښور او کندهار کې چاپ او خپره شوې ده.

حافظ گل محمد مرغزي د پښتونخوا د صوابۍ شاوخوا د مرغز په کلي کې زېږېدلی و. په احمد شاهي شهنامه کې د احمد شاه بابا د پاچاهۍ، جنگونو او واکمنۍ نور حالات راغلي دي، په تېره بيا د هغه د واکمنۍ د لومړيو شپاړسو کلونو حالات پکې په پوره تفصيل سره راغلي دي.

څرگندونه

مايکرو فلم: زياتره قلمي نسخې چې د نړۍ په کتابتونونو او آرشيفونو کې ساتل کېږي، نو د نورو د استفادې لپاره ترې مايکرو فلم جوړېږي. مايکرو فلم د هغو نسخو عکاسي شوې بڼه وي او د يو شمېر تخنيکي وسايلو په مرسته ترې ښه گټه اخيستل کېدای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱_ زده کوونکي دې یو ځل متن په چوپتیا سره ولولي، بیا دې ددې لوست د نظمونو برخه زده کوونکي په خپل خپل وار په لوړ غږ سره ولولي.

۲_ زده کوونکي دې دغو پوښتنو ته ځواب ووایي:

- شهنامه څه ډول کتاب ته وایي؟
- احمد شاهي شهنامه د چا له خوا لیکل شوې ده؟
- احمد شاهي شهنامه د چا په امر او لارښوونه لیکل شوې ده؟

۳_ دغو څلور ځوابه پوښتنو کې یو یې سم ځواب دی، هماغه سم ځواب په نښه کړئ:

_ د احمد شاهي شهنامې د مؤلف نوم کوم یو دی؟

الف: خانعلوم

ب: پیر محمد کاکړ

ج: حافظ گل محمد مرغزي

د: شمس الدین کاکړ

_ د احمد شاهي شهنامې یوازینۍ قلمي نسخه چېرته خوندي ده؟

الف: د کابل ملي ارشیف

ب: د پېښور پښتو اکاډمي

ج: بریتیش موزیم

د: د افغانستان د علومو اکاډمۍ کتابتون

۴_ دوه تنه زده کوونکي دې پر دغو موضوعگانو پنځه پنځه دقیقې خبرې وکړي:

- احمد شاه بابا د نوي او معاصر افغانستان بنسټ ایښودونکی
- د احمد شاهي شهنامې تاریخي ارزښت

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپلو عمومي معلوماتو او د اضافي مطالعې پر بنسټ د لوی احمد شاه بابا د ژوند، شخصیت، کارنامو او شعرونو په باب دوه مخیزه لیکنه ولیکي او په بله ورځ دې یې په پښتو ساعت کې خپلو ټولگیوالو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو ادبياتو اوسنۍ (معاصره) دوره

په لسم او يو ولسم ټولګي کې مو د پښتو ادبياتو د تاريخ دوه مهمې دورې لوستي دي. په لسم ټولګي کې د پښتو ادب لرغونې دوره او په يو ولسم ټولګي کې مو د پښتو ادب منځنۍ دوره لوستې ده. دغه لوست د پښتو ادب د اوسنۍ (معاصرې) دورې په اړه دی. دغه بحث د ادبياتو د تاريخ بحث دی او د ادبياتو په تاريخ کې د يوې ژبې او يو ولس ادبي ــ هنري آثار د خپل وخت د تاريخي ــ ټولنيزو حالاتو په پام کې ساتلو سره او د يو ولس د عمومي تاريخ د پېښو په رڼا کې بايد مطالعه شي. په دغه څېړنه کې د ادب پوهنې د يوې مهمې څانګې په توګه (ادبي تاريخ) مطرح کېږي او ليکل کېږي. په ادبي تاريخ کې د يو ولس ادبي آثار په هر اړخيزه توګه د خپل تاريخي تسلسل په پام کې ساتلو سره ارزول کېږي او هنري ــ ادبي ارزښتونه يې څېړل کېږي. د پښتو ادبياتو د اوسنۍ دورې په باب په دغه لوست کې مو هم دې ټکو ته بايد پام وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو ادب اوسنۍ یا معاصره دوره د پښتو ادبیاتو په تاریخ کې مهمه دوره ده. مخکې له دې چې په دې اړه خبرې وکړو چې د پښتو د ادب اوسنۍ یا معاصره دوره له کوم مهال څخه پیلېږي، غوره به وي، دې ټکي ته تم شو چې ددغه نوي بهیر د پیلېدو په ځینو خاصو لاملونو او عواملو لنډې خبرې وکړو. دا هغه ټکي دي چې موږ ته به دا هم راڅرګنده کړي چې څنګه د پښتو ادب دغه معاصره دوره پیل شوه او دا کوم مهال و ؟

په افغانستان او ټوله پښتونخوا کې د وخت او زمان د یو لړ بدلونونو، پرمختګونو او نوو پېښو په رڼا کې، داسې حالات رامنځته شول چې ادب ته یې هم یو نوی لوری ورکړ، څرنګه چې د زمان دغو حالاتو د ژوند پر هر اړخ خپل اغېز وکړ، ادبیات ترې هم په پوره توګه اغېزمن شوي دي. دغه نوي بدلونونه کوم کوم وو:

۱ـ د نړۍ له بېلابېلو برخو د تمدن د نوو پرمختیایي بېلګو راڅرګندېدل، پر دغه بهیر خپل اغېز وکړ. دغه بېلګې په ځانګړې توګه پر هندوستان او بیا پر افغانستان د انګرېزانو له ښکېلاک سره د نوو نښو نښانو په توګه راڅرګندې شوې. دغو استعماري (ښکېلاکي) موخو، د نورو اړخونو په څنګ کې د لویدیځې نړۍ د تمدن ځینې بېلګې هم یا له ځانه سره یوځای او یا له ځانه یو څه مخکې راواستولې. دغه اغېز پر ختیځو ځنډو سربېره، له لویدیځو خواوو او د هغه هېوادونو له لوري هم د اغېز له نورو بڼو سره راڅرګند شو، په دې معنا چې د نوي ژوند او نوي تمدن نوې بېلګې او څرګونه موږ ته له نورو خواوو هم رارسېدلي دي.

د امیر دوست محمد خان او بیا د امیر شېر علي خان د واکمنۍ په دوران کې د نوي تمدن لومړۍ صنعتي بېلګې افغانستان ته هم راغلې. د وسلو فابریکه جوړه شوه. په ۱۲۸۲ هـ. ق. (۱۸۷۰م.) کال کې په افغانستان کې لومړۍ مطبعه فعاله شوه. په راوروسته کلونو کې (د امیر عبدالرحمن خان، امیر حبیب الله خان او غازي امان الله خان د واکمنیو په وختونو کې) مطبعو لازم پرمختګ وکړ. نورې فابریکې هم جوړې شوې، سینما او راډیو فعالې شوې او د تمدن نور نوي مظاهر (نمونې) د رارسېدو په حال کې وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد حبيبي په دې اړه ليکي: په دې دوره کې د اروپا د مدنيت صنعتي دوره پيل شوې وه او پر هندوستان باندې د انګرېزانو استعمار بشپړ شوی و، هندوستان ته د نوي مدنيت او صنعت اغېزې رارسېدلې وې. چاپخانې او د کتابونو د خپرولو وسيلې هم ډېرې شوې وې. انګرېزان له دغو څېزونو سره د اباسين غاړو ته هم راورسېدل. دوی د پښتونخوا يو ستر فرهنګي مرکز يعنې پېښور ونيو او په ۱۸۳۹م. کال يې پر افغانستان هم يرغل وکړ.

۲_ په افغانستان کې لومړنۍ معلومه جريده د ((شمس النهار)) په نوم په ۱۲۹۰هـ. ق. (۱۸۷۴م.) کې خپره شوه. په دغه وخت کې ځينې کتابونه هم چاپ او خپاره شول، په پېښور او لاهور کې بيا د پښتو کتابونو د چاپولو بهير لا ګړندی شو. د نوي تمدن، د کتاب د چاپ او د مجلو او جريدو د چاپ دغې چټکتيا پر ادبياتو او د ادبياتو پر بدلون او وده خپله اغېزه لرله.

د امير حبيب الله خان په وخت کې لومړی د مولوي عبدالرؤف کندهاري په مشرۍ د ((سراج الاخبار افغانستان)) په نوم جريده خپره شوه چې له يوې ګڼې وروسته يې د خپرېدو لړۍ بنده شوه. وروسته د افغانستان د ژورناليزم د پلار، نوميالي ليکوال او مبارز محمود طرزي په مشرۍ د ((سراج الاخبار افغانيه)) د جريدې خپرونې د پښتو ادب پر وده او بدلون لوی اغېز درلود.

۳_ په هېواد کې د نوو او عصري زده کړو پيل، د نوي ادبي يون لپاره يوه په زړه پورې پيلامه وه. په ۱۹۰۳م. کال کې په کابل کې ((حبيبيه ښوونځی)) جوړ شو او د نوو عصري مکتبونو جوړېدل ټولو ولايتونو ته هم وغځېدل. دې کار هم د پرمختګ نوې لارې چارې برابرې کړې.

۴_ د مشروطيت غورځنګ په افغانستان کې د نوي سياسي، کلتوري او ادبي بدلون نوی زېری له ځانه سره لاره. دغه غورځنګ له ۱۹۰۵م. کال څخه راپيلېږي. دغه حرکت په هېواد کې د داخلي استبداد او د زورواکۍ د ختمولو او د پرنګي له ښکېلاک څخه د وطن د خلاصون په بنيادونو جوړ شوی و. په دغه غورځنګ کې شامل زياتره مبارزان

(c) ketabton.com: The Digital Library

علمي، ادبي او فرهنګي کسان وو، لکه: مولوي محمد سرور واصف کندهاری، کاکا عبدالعزیز الکوزی، مولوي عبدالواسع، مولوي عبدالرب، غلام محي الدین افغان، محمد انور بسمل، کاکا سید احمد لودین، محمود طرزی، عبدالرحمن لودین، عبدالهادي داوي پریشان او یو شمېر نور...

دغه غورځنګ هم زموږ پر اوسنیو ادبیاتو خپل اغېز خپور کړ او په تېره بیا له بهرني ښکېلاک څخه د خلاصون د ولولو په راپارولو کې یې زیاته ونډه واخیستله. پښتو ادبیات، ددغو او یو شمېر نورو ټکو په پام کې نیولو سره یو نوي دوران ته داخلېږي او دا د پښتو اوېب اوسنۍ یا معاصره دوره ده. دا چې دغه دوره په دقیق ډول له کوم مهال څخه پیلېږي، د پښتو د اوسنیو ادبیاتو د څېړونکو له خوا بېلابېل نظرونه ورکړل شوي دي. نومیالی افغان څېړونکی محمد صدیق روهي ددغو بېلابېلو نظرونو له راوړلو وروسته دې پایلې ته رسېږي:

د پښتو معاصر ادب په لره پښتونخوا کې د ۱۹۱۰م. کال شاوخوا د (افغان) جریدې په خپرېدلو سره پیلېږي. په دغه جریده کې د پښتو ادب نوي ډولونه او ژانرونه باب شول او راحت زاخیلي، فضل محمود مخفي، عبدالاکبر او نورو لیکوالو او شاعرانو د معاصر ادب زړي وکرل.

په افغانستان کې د سراج الاخبار د دویم ځل (۱۹۱۱م.) په خپرېدو سره د پښتو معاصر ادب بنسټ کېښودل شو.

په حقیقت کې د شلمې پېړۍ په رابرېدلو سره په افغانستان کې د معاصر ادب د پیلېدو لپاره عیني او ذهني شرایط برابر شوي وو. په دغه وخت کې معاصر ادب د یو متعهد او رسالتمن ادب په توګه د ټولنې په خدمت کې په کار واچول شو. ادبیات د یو معنوي مشال په توګه د ذهنونو د روښانولو لپاره استخدام شو. ددغه وخت یو شمېر نامتو شاعرانو او لیکوالو د ادبي تخلیقاتو له لارې د ځانځانی، استعمار، خانخانی او استبداد پر ضد ګړندۍ مبارزه کوله.

د پښتو ادب د اوسنۍ دورې یوه اساسي ځانګړنه داده چې په دغو شعري او نثري

(c) ketabton.com: The Digital Library

آثارو کې د موضوع او فکر له پلوه نوې موضوعګانې ور داخلې شوې. د وخت عمده ارمانونه او هیلې د ادبي لیکنو او شعرونو محتوا شوه. ددې په څنګ کې د چوکاټ او فورم له پلوه هم یو لړ بدلونونه رامنځته شول. ادبي او هنري نثر ته پاملرنه واوښته، نوي ادبي ډولونه لکه: لنډه کیسه، ناول، ډرامه او ننداره او نور ولیکل شول. د پخوانیو چوکاټونو په څنګ کې د شعر نوي چوکاټونه هم رامنځته شول او ازاد شعرونه هم دود شول.

د پښتو ادب د معاصرې دورې په لومړنیو لیکوالو او شاعرانو کې ددغو کسانو نومونه د یادولو وړ دي:

مولوي صالح محمد کندهاری، غلام محي الدین افغان، مولوي عبدالواسع کندهاری، عبدالعلي مستغني، عبدالهادي داوي، امین الله زمریالی او یو شمېر نور... په کوزه پښتونخوا کې د لومړي دوران نومیالی ادبي څېرې دادي: فضل محمود مخفي، مولوي احمد، منشي احمد جان، میر احمد شاه رضواني، راحت زاخیلی، عبدالاکبر اکبر، عبدالمالک فدا، ماستر عبدالکریم او یو شمېر نور...

زموږ یو شمېر څېړونکو د پښتو د معاصر ادب دوره هم په څو پړاوونو وېشلې ده او دغه راز په هره سیمه کې یې د ودې او پرمختګ پر ځانګړو شرایطو او امکاناتو بحثونه شوي دي. له هغو مشرانو، لیکوالو او شاعرانو څخه چې راتېر شو زموږ یو شمېر لیکوالو او شاعرانو په راوروسته وختونو کې خپلې ژبې او ادب ته د خپلو تلپاتې آثارو په لیکلو سره، نه هېرېدونکي خدمتونه کړي دي. دوی د نوي دوران او عصر له غوښتنو سره سم او د خپل هېواد، خپلو خلکو او خپلې ژبې د اړتیاو و په پام کې ساتلو سره نوي او په زړه پورې آثار ایجاد کړل. په دې لړ کې په افغانستان کې ددغو کسانو نومونه په خاص ډول د یادولو وړ دي:

عبدالحی حبیبي، قیام الدین خادم، ګل پاچا الفت، عبدالرؤف بېنوا، صدیق الله رښتین، عبدالشکور رشاد، محمد رفیق قانع، برهان الدین کشککي، عبدالرحمن پژواک، غلام جیلاني جلالي، محمد موسی شفیق، سیلاب ساپی، محمد جان فنا، سید شمس الدین

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجروح، سید حسن حسن، بهاؤالدین مجروح، حبیب الله تږی، مستوره شال، ابراهیم عطايي، دوست شینواری او ډېر نور…

دغه راز په پښتونخوا کې هم ددې دورې مهمې څېرې د يادولو وړ دي لکه:

کاکاجي صنوبر حسين مومند، سید رسول رسا، حمزه شینواری، عبدالغني خان، صاحبزاده محمد ادریس، عبدالخالق خلیق، نصر الله خان نصر، محمد اسلم خټک، رشید علي دهقان او يو زيات شمېر نور…

د معاصر پښتو شعر د پيلامې د يوې بېلګې په توګه له ((سراج الاخبار افغانيه)) څخه د مولوي صالح محمد هوتک يو شعر را اخلو او ددغې دورې د پيلامې د يوې بېلګې په توګه يې لولو. سره له دې چې دا د عبدالهادي داوي پرېشان د دري شعر پښتو منظومه ژباړه ده، خو ډېره په زړه پورې ښه لري، د ژباړې رنګ پکې نه ښکاري او د وخت يوه ډېره مهمه موضوع پکې ځای شوې ده، دا لا هغه وخت دی چې افغانستان بشپړه سیاسي خپلواکي نه لري او دغه شعر په همدغه دوران کې د سراج الاخبار په پاڼو کې خپور شوی دی:

يو سـحر زمـا تـر غوږ شـو لـه بلبله	پـه قفـس کـې يـې ژړل دا يـې ويلـه
چې بنـدي شـوم د صياد له سـخته دله	ولې نه پوښـتي څوک حال زما يو له بله

ولـې نشته بـې فغانـه کـارو بـار زما
ولـې حبس ابـدي راغـی پـه وار زما

نه محرم چـې د زړه حال ورتـه بيان کم	نه مـې وس چـې خبـرداره بلبـلان کم
نــه ملګـري چې چمـن ته يـې روان کم	بيـا بيـان ورتـه دګل او د ريحـان کـم

خپل ډک زړه د ارمانو ورتـه خالي کم
ټـول مرغان د چمنو په ځـان حالي کم

چاتـه وژاړم، پـر چـا بانـدې فريـادکم	چاته خاورې پر خپل سر باندې باد کم
چاته وګورم په څه شـي زړګی ښـادکم	د صيـاد له لاسـه چاته عـرض و داد کم

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه راوشو چې د تور قفس بندي شوم
نه خلاصېږم په دا بند کې ابدي شوم
ولې زه له خپله سېله راجلا شوم   ولې زه له خپل وطنه راجدا شوم
ولې زه په وير اخته په واويلا شوم   کور و کلي مې شو پاتې خوار تنها شوم
کوم ظالم کړمه بندي خدای دې بندي کي
خدای دې ما غوندې اخته په جدايي کي
اوس به زه لکه ها نور په هوا تلمه   په هوس د آزادۍ به نازېدمه
پر غونچو به د ګلانو موسېدمه   ورځ په ورځ به غوړېدمه لوبېدمه
چا بندي کړم خدايه تې په ځان اخته کي
په قفس يې د زندان جګر سوخته کي
اوس به ګرځېدم آزاد په چمنو کې   الوتم به په صحرا او په باغو کې
مست به ګرځېدم خوشحال په شګوفو کې   ولې اوس يم په غمو په انديښنو کې
چې بندي دې د قفس کړمه صياده
خدای دې ما غوندې بندي که اې آزاده
الغرض چې ده وهلې دا ناري   د قفس له لاسه و په غلبلې
چې ناګاه د چمن باد راغی له کښې   چې پر ونښت دا يې و واته له خولې
مګر دا باد د چمن د خوا راغلی
چې زما صبر و آرام يې راڅخه وړی
د شعر وروستۍ برخه داسې ده:
په حسرت او په افسوس يې دا ويله   و ګلشن ته يې کتل بيا يې ژړله
د قفس و دروازې ته يې ځغستله   لاريې نه وه وزرونه يې کړېوله
په هوا شو سر يې ونښت له قفسه
ويني توی شوې سور پور ولوېد له هوسه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سـر تر پایه په سـرو وینو کې غرقاب و   ځان بایللی، زړه زخمي، حال یې خراب و
یا بې هوښـه، یا پر هوښ، په اضطراب و   چې پر هوښ به شو گویان به په دا باب و:

سـر مـې بـایـلـو پـه هـوا د آزادۍ
شـکـر شـکـر شـوم فـدا د آزادۍ

په افغانستان کې د پښتو د معاصرو ادبیاتو د شعر او نظم د برخې په مطالعه کې دغه شعر خاص ارزښت لري. استاد روهي په دې اړه وايي: (په قفس کې بلبل) په سمبولیکه او رمزي ژبه د خپلواکۍ غوښتنې جذبات څرگندوي او خلک فداکارۍ ته رابولي. د پوهاند حبیبي په وینا، دا شعر دومره مقبول و چې په کندهار کې حتی د ښځو خولې ته هم ولوېده، خوله په خوله اوړېدل کېده او د وطن له میني به یې ژړل.

((په قفس کې بلبل)) د پښتو د معاصر ادب یوه غوره بېلگه ده. په هغه کې یو مهم ملي ارمان په ښکلي عاطفي رنگ کې منعکس شوی دی. په دغه شعر کې زاید الفاظ نشته، د اصطلاحاتو له پلوه غني او ژبه یې طبیعي او له محاورې سره سمه ده. په لومړي شعر کې د تصویر بشپړتیا، منطقي انسجام او ښه پای، د رمز په ژبه د اسارت او مربي توب پر ضد اعتراض او د طبیعت د ښکلا انځور پر دغه شعر د جاودانه گۍ مهر لگوي.

د متن لنډيز:

د پښتو ادبیاتو په تاریخ کې له لرغوني او منځنۍ دورې وروسته اوسنۍ یا معاصره دوره د خاصې پاملرنې وړ ده. دغه دوره د شلمې پېړۍ له پیلامې سره پیلېږي. د وخت او زمان نوي اغېزې، د نړۍ د نوي تمدن اغېز، پر افغانستان د انگرېزانو یرغل او ددې یرغل پر وړاندې د خلکو پاڅون، د مطبوعاتو په ډگر کې نوي پرمختگونه او نور بېلابېل عوامل ددې سبب شول چې په ادبیاتو کې هم بدلونونه رامنځته شي. دغه بدلون هم د ادبیاتو موضوع او محتوی ته نوی رنگ ورکړ او هم یې نوي ادبي ډولونه رامنځته کړل او د چوکاټ یا فورم له پلوه یې هم بدلونونه وموندل. د پښتو د معاصرو ادبیاتو دوره د پښتو په ادبي تاریخ کې د یو نوي بدلون پیلامه ده. په دې دوره کې گڼ او مهم آثار ولیکل شول او د ادبیاتو په بهیر کې نوي پرمختگونه رامنځته شول. د معاصرو ادبیاتو تاریخ یو شمېر تلپاتې ادبي څېرې په خپلو پاڼو کې ثبت کړې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

څرګندوني

محمود طرزی: د افغانستان پیاوړی لیکوال، ژورنالیست او سیاسي مبارز و. د غلام محمد طرزي زوی دی. په زلمیتوب کې یې کورنی له افغانستان څخه د امیر عبدالرحمن خان په وخت کې تبعید شوه. هندوستان او ترکیې ته لاړل. د امیر حبیب الله خان په وخت کې بېرته افغانستان ته راستون شو. د سراج الاخبار افغانیه په نوم یې یوه مهمه جریده تاسیس کړه چې هم د افغانستان د ژورنالیزم په تاریخ کې ځانګړی ځای لري او هم د نوي او معاصر ادب په پرمختګ کې. د غازي امان الله خان خسر، د مشروطیت د غورځنګ یوه مخکښه څېره او د هغه د واکمنۍ په دوره کې د یو وخت لپاره د بهرنیو چارو وزیر و. د غازي امان الله خان پر ضد د داخلي اړو دوړ په وخت کې له افغانستان څخه وتلو ته اړ شو. ترکیې ته لاړ او هماغلته وفات شو. د ډېرو آثارو لیکوال او ژباړونکی دی. د افغانستان د ژورنالیزم د پلار په نوم شهرت لري.

د مشروطیت غورځنګ: د افغانستان د سیاسي مبارزو په معاصر تاریخ کې د افغانستان د مشروطه غوښتونکو غورځنګ مخکښ مقام لري. د امیر حبیب الله خان د واکمنۍ په دوران کې د یو شمېر روڼ اندو پوهانو، لیکوالو او مبارزینو له لوري دغه سیاسي ملي غورځنګ تاسیس شو. ددې غورځنګ په اساسي هدفونو د استبداد او مطلقه واکمنۍ پر ځای د قانون واکمني، انګرېزانو له ښکېلاک څخه د هېواد ژغورنه او د خلکو د ژوند سوکالي، تعلیم ته پاملرنه او داسې نور اهداف د یادولو وړ دي. دغه غورځنګ د امیر حبیب الله خان د واکمنۍ په دوران کې سخت وځپل شو. مشران یې یا اعدام او یا بندیان شول. د غازي امان الله خان په وخت کې همدغو منورینو د هېواد د چارو په سمبالښت کې فعاله ونډه واخیستله.

عیني او ذهني شرایط: د اجتماعي او فکري مسایلو په لړ کې په ټولنه کې د عیني او ذهني شرایطو د برابرېدلو خبره کېږي. له دې څخه هدف دادی چې د یو کار د پیل لپاره، د یو حرکت، نهضت او پروګرام د پیل لپاره د ټولنې شرایط او امکانات څه دي؟ ایا ټولنه له ذهني پلوه دې کار ته چمتو ده؟ ددې خلکو له فکر او نظر سره دغه پروګرام برابر دی، یا یې ذهن ورته چمتو شوی دی؟ عیني شرایط هم همداسې وګنئ.
آیا د ټولنې موجود واقعیتونه څه دي؟ په کوم اقتصادي، اجتماعي حالت کې ده. د ودې په کوم پړاو کې ده؟ عیني شرایط تر ډېره د ټولنې د مادي اړخونو په څېړنه او ذهني شرایط یې د فکري او نظري اړخونو په څېړنې پورې اړه پیدا کوي، خو دواړه یو په بل پورې مربوط دي.

کم (کړم): په ځینو شعرونو کې د لیکدود له مخې لهجوي اغېزې راڅرګندېږي، یا شاعران ځینې کلمې هغه ډول لیکي، چې وایي یې. لکه په دې لوست کې نورې داسې کلمې: کې (کړې)، دې (دې یې) تې (ته یې) او نورې...

فعالیتونه

۱ـ د مولوي صالح محمد هوتک د شعر یوه یوه برخه دې بېلابېل زده کوونکي په لوړ غږ ولولي او په سمه توګه دې یې ادا کړي.

۲ـ زده کوونکي دې دغو پوښتنو ته ځوابونه ووایي:

- د پښتو معاصر ادب له کوم وخت څخه پیلېږي؟
- محمود طرزی په کوم نوم شهرت لري؟
- (سراج الاخبار افغانستان) او (سراج الاخبار افغانیه) څه توپیر لري؟
- د افغانستان د مشروطیت غورځنګ د کوم واکمن په وخت کې جوړ شو؟
- د مشروطیت د غورځنګ سیاسي او ملي هدفونه کوم کوم وو؟

۳ـ د پښتو د معاصرو ادبیاتو د دورې د یو شمېر مخکښو او نومیالیو څېرو نومونه واخلئ. هر شاګرد دې یو یو نوم یادوي او د ټولګي یو تن زده کوونکی دې هغه په یو پاڼه کې یادداشت کوي. کېدای شي زده کوونکي تکرار شي او نوي نوي نومونه ووایي. که کومو شاګردانو ته د هغو لیکوالو د کتابونو نومونه یاد وو، هغه دې هم یادوي او په پاڼه کې دې یې لیکي. هر هغه شاګرد چې ډېر نومونه او کتابونه یاد کړل، ددې لوست د (ممتاز شاګرد) په نوم دې ونومول شي. کېدای شي شاګردان ځینې څېرې هم یادې کړي چې په دې لوست کې یې نومونه نه دي راغلي.

۴ـ زده کوونکي دې ددغو دوو موضوعاتو په اړه لنډې خبرې وکړي:

- د افغانستان د معاصرو ادبیاتو د دورې ځانګړنې
- معاصر ادب او د معاصر دوران پېښې

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د مولوي صالح محمد هوتک د ((په قفس کې بلبل)) په اړه یو مخ لیکنه وکړي او ارزښت دې یې هم څرګند کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غني خان ـ نه هېرېدونکی شاعر

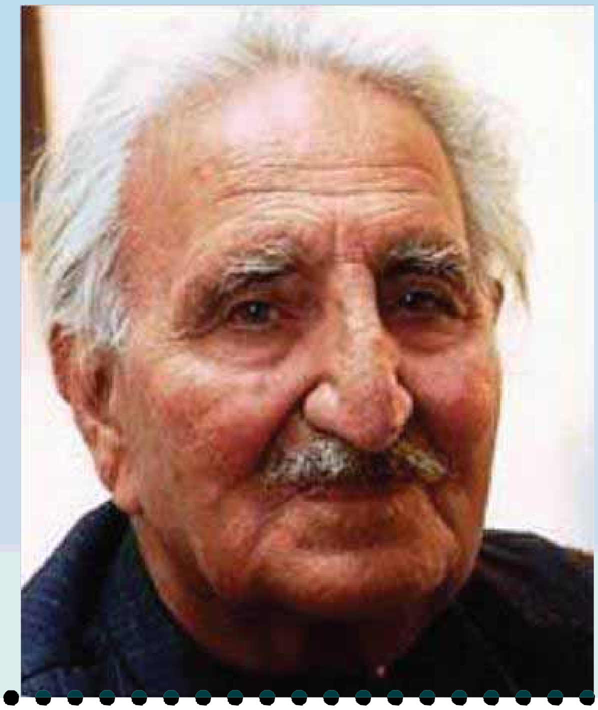

ـ د غني خان په باب مو څه لوستي دي؟

ـ د غني خان کوم شعر مو یاد دی؟

د پښتو په معاصرو شاعرانو کې غني خان د اوچت نامه څښتن دی. تاسو تر اوسه پورې د معاصر پښتو شعر د ځینو څېرو په باب معلومات ترلاسه کړي دي. په دې لوست کې تاسو ته د غني خان د ژوند په اړه او د شعر د ځانګړتیاو و په اړه یې خبرې کوو. د هغه د شعرونو څو نمونې هم لولو.

په لوست کې به تاسو ته څرګنده شي چې زموږ دغه وتلی شاعر زموږ د اوسني ادبي تاریخ په پاڼو کې د کوم دریځ او مقام لرونکی دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالغني خان غني د پښتنو د نومیالي مشر او د پښتنو او د هند د لویې نیمې وچې د خپلواکۍ د ستر مبارز فخر افغان خان عبدالغفار خان زوی دی. په ۱۹۱۴م. کال کې د پښتونخوا د هشنغر په اتمانزو کې زېږېدلی دی. په ځنګه کلنۍ کې یې مور له نړۍ سترګې پټې کړې او پلار یې د ژوند اوږده کلونه د هندوستان د انګرېزي حکومت په زندانونو کې تېر کړل. له دغو ناوړه حالاتو سره سره غني خان په دې وتوانېده چې زده کړې پیل او دوام ورته ورکړي.

لومړنۍ زده کړې یې د اتمانزو په آزاد ښوونځي کې ترسره کړې. استاد بېنوا په دې اړه لیکي: ((پاچا خان ځکه خپل زامن دغه د غریبانو ښوونځي ته واستول چې خلک ونه وایي چې باچا خان د خپلو او نورو د زامنو ترمنځ توپیر کوي، خپل زامن معتبر ښوونځي ته بیایي او د نورو زامن د غریبانو ښوونځي ته استوي.))

غني خان د نورو زده کړو لپاره انګلستان او امریکې ته هم لاړ، خو څرنګه چې مبارز پلار یې بیا بیا د پرنګیانو زنداني کېده، نو زده کړې یې نیمګړې پاتې شوې او بېرته راستون شو. څه موده یې د پاچا خان په لارښوونه د ټاګور په نړیوال پوهنتون کې هم زده کړې وکړې.

له زده کړو وروسته یې څه موده د بورې جوړولو په یوه فابریکه کې د انجینر په توګه کار وکړ او بیا یې د خپلو ځمکو سرپرستي کوله.

له سیاسي هڅو سره خو یې د ژوند له پیله ګډ مزل کړی و، د پاچا خان د سیاسي نهضت ((خدايي خدمتګار)) د ملاتړ لپاره یې د ((زلمي پښتون)) په نوم د ځوانانو یو نهضت هم جوړ کړ.

په ۱۹۴۵م. کال کې له پښتونخوا څخه د هندوستان پارلمان ته انتخاب شو او د پارلمان د ځوان غړي په توګه ښه وځلېد. د هندوستان له آزادۍ او بیا وېشلو وروسته غني خان ونیول شو او شپږ کاله یې د پاکستان په زندانونو کې تېر کړل.

عبدالغني خان د پښتو نومیالی شاعر و. د خپل ژوند په اوږدو کې یې د سیاسي مبارزې په څنګ کې لوړه شاعري هم کړې ده. د شعرونو دغه ټولګې یې چاپ شوې دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ــ د پنجرې چغار: د غني خان د شعر لومړنۍ ټولګه ده. د زندان له فريادونو يې شعرونه جوړ کړي دي او په ۱۹۵۳م. کال کې يې دغه مجموعه د هرېپور په جيل کې بشپړه کړې ده. په ۱۹۵۶م. کال کې په پېښور کې چاپ شوې ده.

۲ــ د غني پلوشې: دا مجموعه په ۱۳۳۹ هـ. ش. کال په کابل کې د پښتو ټولنې له خوا چاپ شوې ده.

۳ــ پانوس: دغه کتاب په ۱۹۷۸م. کال په پېښور کې چاپ شوی دی، ((د پنجرې چغار)) او پلوشې سربېره پکې نوي شعرونه هم راغلي دي.

۴ــ د غني کليات: د غني د شاعرۍ کليات په ۱۳۶۴ هـ. ش. کال په کابل کې چاپ او خپاره شوي دي.

د پښتو دغه نوميالي شاعر په ۱۹۹۶م کال کې په پېښور کې له نړۍ سترګې پټې کړې. غني په معاصره پښتو شاعرۍ کې د يوه ځانګړي دريځ او خاص سبک شاعر دی. د هغه شاعري په نوې پښتو شاعرۍ کې د يو ځلند مقام لرونکې ده. لکه چې استاد الفت ليکي: ((زه د پښتو په اوسنيو شاعرانو کې څو تنه دګوتو په شمار پېژنم چې هر يو د خپل ادبي سبک او د خپلو افکارو او خيالاتو په لحاظ ممتاز صفتونه لري او په بېلابېلو لحاظونو يو له بل نه او بل له بل نه ښه دي. يو د غزل استاد دی، بل د ملي او وطني احساس په راوېښولو کې د يوې برخې خاوند دی، د چا اجتماعي افکار او خيالات ډېر عالي دي او د چا رندانه سندرې ډېرې ښکلې او په زړه پورې دي. د غني خان په اشعارو کې چې څه شی زما ډېر خوښېږي، هغه د فکر او خيال آزادي او له تقليد څخه سرکښي ده.))

د غني خان شاعري د يو شمېر ځانګړنو لرونکې ده چې ځينو ته يې پاملرنه کوو:

۱ــ له هېواد سره مينه او له خلکو سره يې مينه او له آزادۍ او آبادۍ سره يې مينه د پښتو شاعرۍ په بهير کې يوه اساسي موضوع وه او ده. د غني شاعري هم په دې برخه کې د ستاينې وړ ځای لري. په عمومي ډول د ټول هندوستان او دغه راز د پښتونخوا پر خاوره د پرنګي د ښکېلاک پر وړاندې د وطنپالو شاعرانو د شعرونو هنګامې زموږ د ولس د احساساتو او ولولو په راوېښولو کې خپل ځانګړی ځای لري، لکه چې يو څېړونکی وايي: ((په دغه دوره کې (کله چې د هند پر لويه نيمه وچه او پښتونخوا د پرنګي ښکېلاک

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپور و) د قامي شاعرانو يو مضبوطه ډله لګيا وه، د قام حوصلې يې اوچتولې. په دغه ډله کې ډېر نوميالي شاعران شامل وو، لکه: فضل محمود مخفي، عبدالمالک فدا، حبيب الله کاکا، فضل الرحيم ساقي، عبدالاکبر خان اکبر، شاد محمد مېړی، الف جانه خټکه او ډېر نور، خو په دغه ډله‌کې يو داسې شاه زلمی هم شامل و چې د هغه د شاعرۍ يوه ځلانده لاره وه، ځانله رنګ يې و او که زه ووايم چې دغه شاه زلمی شاعر ددغې ډلې سرخېل و نو بې ځايه به نه وي... هغه ځوان چې کله به لېونی فلسفي شو، کله به غني شو او کله به غني خان...)) په دې لړکې د غني خان ډېر شعرونه د غور وړ دي، خو دغه يو بيت يې د ډېرو ځواب وايي:

چې خازې شنې مې په قبر وې ولاړې
که غلام مړ وم، راځئ توکئ پرې لاړې

۲ـ د غني د شاعرۍ، يا د هغه د شعري سبک يو بل عمده خصوصيت دادی چې که هغه هر څه وايي، په صداقت او زبات صراحت يې وايي، غني خان ته که د خپل ځان او يا بل هر چا په وړاندې کوم فکر او نظر پيدا شوی دی، نو په هماغه بڼه يې په څرګنده بيان کړی دی. هغه خپل پلار ته په يو ليک کې ليکي:

ستا خطونه ټول زما سر ته پراته دي	زه يې لولم هره شپه دوبار دوباره
کله خاندم کله ژاړم لېونی يم	ای زما په بندکې پروت غريبه پلاره
خدای به رحم و په تا باندې لږ کړي	بل ښه زوی به يې و کتلی ستا د پاره
چې په تا کې کوم جوهر دی ماکې نشته	ستا نېکۍ زما بدۍ دواړه بې شماره
ته سالارې دکاروان په نېغه لار ځې	زه کوږ ځغلم لکه او ښه بې مهاره
ستا د زړه فوارې ډکې دي له مينې	زما زړه وچ کوهی نه وهي يو داره

د (خانانو) په نوم په يو شعر کې پر پښتنو انتقاد کوي او د بدو رواجونو، بدو کړو وړو، خپلمنځي بديو، تربګنيو او نورو ناخوالو غندنه يې په ډېره ښکاره توګه کوي.

۳ـ د غني د شاعرۍ بله ځانګړنه داده چې هغه د ژوند په اړه د خاصو نظرياتو څښتن دی. د ژوند د پېښو په هکله هم هغه ژور فکر لري، همدغه فکر او ژور نظر هغه د فلسفي شاعر په نامه مشهور کړی دی.

۴ـ کومه بله خبره چې د غني په شاعرۍ کې د زباتې پاملرنې وړ ده، هغه د غني د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعرۍ د ((طنز)) برخه ده. دا په حقيقت کې هغه برخه ده چې زموږ ددغه شاعر د کلام د مالګې په توګه د شعر خوند او مزه زياتوي. دغه ډول شعرونه له ټوکو او خندا سره مهم موضوعات په زړه پورې کوي او بيا يې د شعر په ښکلا کې نغاړي. هغه د طنز، خندا او ټوکو په قالب کې د وخت اساسي موضوعات ځايوي. دغه شعرونه که په لومړي نظر خندوونکي ښکاره شي، خو په ژورو کې يې هغه غوسه پټه وي چې د خپل ولس د ناخوالو، نيمګړتياوو او ناوړتياوو له امله ورپيدا شوې وي. د غني طنزيه شاعري، د هغه د انتقادي شاعرۍ مرکزي برخه جوړوي.

د غني خان د شعرونو د بېلګو په توګه د هغه دوه شعرونه لولو. لومړنی شعر يې يوه وطني ترانه ده چې له خپلې خاورې سره د مينې ولولې پکې پرتې دي:

اې زما وطنه!

اې زما وطنه د لعلونو خزانې زما
ستا هره دره کې دي د تورو نښانې زما
زه يم ستا د خاورې ته زما د مينې جوړ يې
ته مې د غيرت او د پښتو رنګينې جوړ يې
ته مې د نيکه او د بابا د وينې جوړ يې
ستا زړه کې ويدې دي ټولې تلې زمانې زما
اې زما وطنه د لعلونو خزانې زما
سترګې مې لوګی شه ستا د خاورو د کورونو نه
عقل مې ايرې شه ستا د پاره د فکرونو نه
ځار شمه قربان شم ستا د غرونو د سيندونو نه
ستا هره دره کې دي د تورو نښانې زما
ای زما وطنه د لعلونو خزانې زما
ستا عزت چې نه وي زه به نوم او عزت څه کړمه
ته چې خوار و زار يې زه به خوب او راحت څه کړمه
ستا سر چې وي ټيټ نو زه به شان او شوکت څه کړمه
مسته به دې خاوره کړم په وينه مستانې زما
ای زما وطنه د لعلونو خزانې زما

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا خو به دې سیال کړمه وطنه د جهان
یا به ستا په ښنو کې توري خاوري کړمه ځان
زه به درې ورېې شم خو تا به کړم ودان
نر یمه پښتون یم تا ته یادې افسانې زما
ای زما وطنه د لعلونو خزانې زما

د غني خان د شعر دویمه بېلگه هم ډېره په زړه پورې ده. په دې شعر کې په حقیقت کې د خپلواکۍ لپاره د بې تېوپکه مبارزې یا د نه تشدد د مبارزې پر ټکو خبره شوې ده. پاچا خان د هند له یو شمېر نورو آزادي غوښتونکو مبارزینو سره یوځای د ((عدم تشدد)) پر مبارزه ټینگار کاوه. د هغوی په نظر دا د مبارزې او مقاومت تر ټولو غوره لاره وه. دغه بې وسلې مبارزه او مقاومت په خپل وخت کې پوره اغېزمن و. غني خان په دې شعر کې همدغو ټکو ته اشاره کړې ده او د فخر افغان پاچا خان د مبارزې شاعرانه انځورگري یې کړې ده.

په مردان مارش د پاچا خان

راشه اې خوشحال بابا اې خالده وگوره
پاڅه علي مرتضی دا تماشه ووینه
جنگ له دی منصور روان
توپ او نه تفنگ لري
نه د تورو پرک لري
نه د زغرو شرنگ لري
زور د دښمن نه ویني داسې لېونی روان
دار او رسن نه ویني دا د مستانو خان
دا د پښتنو ملنگ څه بادشاهي رنگ لري
جنگ له دی منصور روان
توپ او نه تفنگ لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپین مخ د لیلی ویني — دشت بیابان نه ویني
زړه یې د یو ارمانه ډک — غم او ارمان نه ویني
سرې د باتور سترګې یې — مینه رنګارنګ لري

جنګ له دی منصور روان
توپ او نه تفنګ لري

تاج یې د اغزو په سر — مست لکه مجنون روان
نوم د پښتنو ګټي — زوی دی د پښتون روان
نر دا د نرانو خان — څه غیرت او ننګ لري

جنګ له دی منصور روان
توپ او نه تفنګ لري

سر یې کېښود خاورو کې — مرګ له یې سینه ورکړله
د پښتون د سر صدقه یې — خپله وینه ورکړله
وې هر څه مې د قام دي — والله هر څه چې ملنګ لري

جنګ له دی منصور روان
توپ او نه تفنګ لري

اې د پښتنو بچو — دا میدان مو هېر نه شي
سپین سر یې د وینو ډک — هغه خان مو هېر نه شي
پروت دی دلته خاورو کې — دا مکان مو هېر نه شي
پاڅئ ننګ پرې وکړئ — خدابړو ډېر په تاسو ننګ لري

جنګ له دی منصور روان
توپ او نه تفنګ لري
نه د تورو پړک لري
نه د زغرو شرنګ لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

غني خان د معاصر او نوي پښتو شعر له مخکښو څېرو څخه دی. هغه د نوميالي آزادي غوښتونکي او مبارز فخر افغان عبدالغفار خان (پاچا خان) زوی او په ۱۹۱۴م. کې زېږېدلی دی. د خپلې خاورې د آزادۍ او سوکالۍ لپاره يې په ملي مبارزه کې هم ګډون کړی او د ((پښتون زلمي)) په نوم يو غورځنګ يې جوړ کړی و. د پښتو شاعرۍ په وده کې يې له نوښته ډکې هڅې کړي، پياوړي او ښکلي شاعرانه آثار يې موږ ته راپرېښي دي. په کتابونو کې يې: ((د پنجرې چغار))، ((د غني پلوشې)) او ((پانوس)) د پوره شهرت لرونکي دي. د شعرونو ټوله مجموعه يې ((د غني کليات)) په نوم په کابل کې چاپ شوې دي.

څرګندونې

خدايي خدمتګار: دا د هغه ملي اصلاحي غورځنګ نوم دی چې د فخر افغان پاچا خان او د هغه د ملګرو له خوا په پښتونخوا کې جوړ شو. له دغه حرکت مخکې په ۱۹۲۱م. کال کې هغه د ((انجمن اصلاح الافاغنه)) په نوم يو نهضت جوړ کړ چې د پښتنو په بېدارۍ او د پښتني ټولنې له بدو رواجونو او بدمرغيو سره يې نه ستړې کېدونکې مبارزه وکړه. دغه حرکت په ۱۹۲۹م. کال کې د ((خدايي خدمتګارو)) په نوم ونومول شو او د خپلې خاورې د آزادۍ په څنګ کې يې بيا هم د خپلې ټولنې اصلاحي پروګرامونو ته اساسي برخه ورکړې وه.

دغه ملي اصلاحي نهضت د پښتو ادبياتو په وده کې هم پوره ونډه لرله او ډېر وتلي او پياوړي شاعران او مهم آثار يې رامنځته کړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبک: هغې ځانګړې شېوې یا لارې ته ویل کېږي چې د یو کار د ترسره کولو او د یو څه شي په جوړولو کې کارول کېږي. اسلوب او قاعده یې هم ګڼلی شو. په ادبي اصطلاحاتو کې سبک هغه ځانګړنې دي چې د ادبي او هنري آثارو د بیان، ودې او د لیکنې او هستونې د ډول او لارې، محتوايي ارزښتونو او نورو په برخه کې یو اثر له نورو څخه جلا کوي. په حقیقت کې سبک د یو اثر او یا یو لیکوال د آثارو د ځانګړنو او مشخصاتو ټولګه ده.

فلسفي شاعر: غني خان ځینو لیکوالو په دې نامه هم یاد کړی دی. د دې لپاره چې په شعرونو کې یې د ژورو فلسفي پوښتنو او مطالبو ډېرې نمونې شته دي. د هغه ډېر شعرونه د یو ډول لېوني بغاوت ښېلګې دي چې فلسفي رنګ هم لري. له همدې کبله ځینو لیکوالو لیونی فلسفي بللی دی.

طنزیه شعر: هغه شعر ته ویل شوی چې د طنز او مزاح رنګ ولري. په دغه ډول شعرونو کې ژور اجتماعي او انتقادي مطالب د خندا او ټوکو په قالبونو کې رانغاړل کېږي. په دې شعرونو کې ترخې خبرې، په خوږه بڼه کېږي او یا دا چې ترخه وینا په خوږو کې رانغاړل کېږي. پر خلکو ددې ډول شعرونو او لیکنو اغېز زیات وي. له څرګندو او ترخو حقیقتونو څخه دغه ډول بیان ډېر په زړه پورې او اغېزمن راځي.

فعالیتونه

۱ــ زده کوونکي دې، د لوست د متن او څرګندونو په پام کې ساتلو سره دغو پوښتنو ته ځواب ووايي:

- پاچا خان ولې خپل زوی غني خان، د اتمانزو آزاد ښوونځي ته د زده کړو لپاره واستاوه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ادبي سبک څه ته وايي؟
- پاچا خان د ((انجمن اصلاح الافاغنه)) او ((خدايي خدمتگار)) غورځنګ دکومو هدفونو لپاره جوړ کړل؟
- غني خان ته ولې ځينو ليکوالو د فلسفي شاعر او لېوني فلسفي نوم ورکړی دی؟
- طنزيه شعر څه ډول شعر ته وايي؟

۲ـ د غني خان د شعر مهمې څلور ځانګړنې او يا د هغه د سبک خصوصيات دې څلور تنه زده کوونکي په خپل خپل وار خپلو ټولګيوالو ته تشريح کړي.

۳ـ د غني خان د کتابونو په باب دې يو يو زده کوونکی لنډې لنډې خبرې وکړي، يعنې په لنډيز سره دې يې يو يو معرفي کړي.

ګرامري برخه:

۴ـ د دې لوست (لس ـ لس) صفتونه دې، هر زده کوونکی په خپله کتابچه کې وليکي، له لومړي زده کوونکي څخه دې لوستل پيل شي، دويم زده کوونکی دې تکراري صفتونه نه وايي او همداسې دې تر وروستي شاګرده پورې د لوست د صفتونو (ستاينومونو) لوستل دوام وکړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د غني خان دغه شعر ولولي:

جنګ ته دی منصور روان   توپ او نه تفنګ لري

او بيا دې د پاچا خان د نه تاوتريخوالي (عدم تشدد) د نظريې په اړه چې په لوست کې پرې خبرې شوي او ددې شعر په باب لږ تر لږه يو مخيزه مقاله وليکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بهر کې پښتو پوهان

د پښتو ژبې او ادبیاتو څېړونکي، له هېواد څخه بهر د نړۍ په نورو هېوادونو کې هم شته دي. له ډېر وخت راهیسې دغو څېړونکو د افغانستان او په ځانګړې توګه د پښتو او پښتنو په اړه څېړنې کړې او خپرې کړې یې دي.

دغو کسانو چې موږ یې ختیځ پوهان او پښتو پوهان بولو، د پښتنو د تاریخ، ژبې او ادب په باب داسې څېړنې کړي چې پښتو او پښتنانه یې په ټوله نړۍ کې ښه معرفي کړي او پېژندلي دي.

په دې لوست کې به تاسو د هغوی د کار پر ارزښت خبر شئ او دغه راز به د یو شو نامتو پښتو پوهانو د نومونو او کارونو په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

ختيځپوهان د نړۍ د بېلابېلو هېوادونو هغه پوهان او څېړونکي دي چې د ختيځو هېوادونو د ولسونو او ددغو ولسونو د ژوند، تاريخ، کلتور، ژبو او ادب په باب څېړنې کوي. پښتو پوهان هم د همدغو ختيځپوهانو يوه داسې برخه ده چې د پښتنو د ژوند، تاريخ، کلتور او په ځانګړې توګه د پښتو ژبې او ادبياتو په باب څېړنې ګروېږنې کوي.

په يو شمېر لويديځو هېوادونو کې له ډېرې زمانې راهيسې داسې پوهان او څېړونکي پېژنو چې په بېلابېلو هدفونو د بېلابېلو اړتياوو له مخې يې يا پښتو ژبه زده کړې، نورو ته يې ورزده کړې او د پښتو او پښتنو د بېلابېلو اړخونو په اړه يې ارزښتناکې څېړنې کړې دي. يا دا چې په عمومي توګه يې د پښتنو د تاريخ او کلتور پر کومه برخه کې څېړنې کړې دي او بې له دې چې پښتو يې ښه زده وي، د پښتنو د ژوند تاريخ او کلتور له يوې ځانګړې برخې سره يې لېوالتيا پيدا شوې ده او په همدغه برخه کې يې څېړنې کړې دي.

د ختيځپوهانو او پښتو پوهانو کار موږ ته له ډېرو اړخونو څخه د قدر او پاملرنې وړ دی. لومړۍ خبره خو داده چې د همدوی په وسيله پښتنانه پښتو ژبه، پښتنې ټولنه او کلتور او ددې ولس ادبيات ددغو پښتو پوهانو له لورې د نړۍ په ګوټ ګوټ کې پېژندل شوي دي. د دوی په قلم د يو شمېر نوميالیو پښتنو ليکوالو آثار په نورو ژبو ژباړل شوي او دغه لومړنۍ ژباړې د پښتنو او نورې نړۍ يا نورو ولسونو ترمنځ د اړيکو د يو ډېر پياوړي مزي په توګه غزول شوي دي. دغه راز دغو کسانو د پښتو آثارو په خوندي کولو او راسپړلو کې هم پوره ونډه لرلې ده. ډېر پښتانه ليکوال دې ته اړ شوي دي چې د همدغو ختيځپوهانو له څېړنو څخه د پښتو ژبې او پښتو ادب په اړه ګټه واخلي.

له پښتو او پښتنو سره د لويديځې نړۍ لېوالتيا په لومړي ګام کې دغې سيمې ته د ښکېلاکي موخو د ترسره کولو په څنګ کې د پام وړ ده. په دې لړ کې پوهاند حبيب الله تږی د کتاب ((د مشرق په آسمان کې د مغرب ستوري)) په سريزه کې ليکل شوي:

د شرقي مستعمرو په چلوونکو غربي استعمارګرو کې ځينې داسې کسان هم وو چې د ختيځو ژبو د زده کړې تر څنګ يې ددغو هېوادونو د فرهنګ په باب هر اړخېزې څېړنې هم وکړې، د شرقي ژبو آثار يې په خپلو ژبو ترجمه کړل او د شرق ډېر قيمتي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناویات آثار یې خپلو هېوادو ته یووړل. اوس د شرقي ژبو ډېر آثار د غرب په کتابخانو کې خوندي دي.

د اروپايي ښکېلاکګرو ځواکونو له پرمختګ سره سم افغانستان د شمال له خوا د روسي ځارانو او د جنوب له خوا د بریتانیا د هند د شرقي کمپنۍ د استعماري پراختیا غوښتونکو تر سترګو لاندې و. افغانستان د خپل ستراتیژیک موقعیت له امله د شمال او جنوب د استعماري ځواکونو د هدفونو د ترسره کولو لپاره ډېر مهم و. له بده مرغه دغو ښکېلاکګرو ځواکونو زموږ د هېواد له واحد تن څخه ځینې ټوټې بېلې کړې او اوږده کلونه یې دا هېواد د جګړو د لمبو خوراک کړ، خو ځینو نظامي او ملکي مامورینو یې زموږ د هېواد د ژبو او فرهنګ مطالعه هم وکړه. زموږ د ژبو قاموسونه او ګرامرونه یې هم ولیکل. زموږ د لرغونو آثارو د منتخباتو ژباړې یې په اروپايي ژبو وکړې.

د اتلسمې میلادي پېړۍ په وروستیو کې پښتو ژبې، ادب، تاریخ او کلتور ته د استعماري ځواکونو (ځاري روسیې او انګرېزانو دواړو) پاملرنه را اوښتې وه.

په روسیه کې د پښتو په باب کارونه لومړی په جرمني ژبه شروع شول او بیا پکې انګرېزي ژبه هم داخله شوه. په ۱۷۹۱م. کال کې د ګولډن شتیت پښتو جرمني قاموس د هغه وخت د روسیې په پلازمېنه (پایتخت) ((سنټ پترزبورګ)) کې خپور شو.

دغه راز له دې وروسته هم په روسیه کې د پښتو او پښتنو په باب څېړنې شوې دي، لکه:

ـ د کلا پروت هغه اثر چې په جرمني ژبه (د افغانانو ژبه) په نوم خپور شوی دی.

ـ د پروفیسر ډورن پښتو منتخبات او همدارنګه د پښتو ژبې د ګرامر او تاریخ په باب د هغه څېړنې، په راوروسته کې د شوروي اتحاد په دوران کې هم په روسي ژبه په سینټ پترز بورګ او مسکو کې او هم د هغه وخت د شوروي اتحاد په نورو جمهوریتونو کې د پښتو ژبې، تاریخ او ادب په باب ډېرې زیاتې څېړنې شوې دي.

د ختیځې اروپا په ځینو هېوادونو کې هم د ختیځ پوهنې په ادارو کې پښتو ژبې او ادب خپل ځای پیدا کړ، لکه: د هغه وخت ختیځ جرمني، پولنډ، چک او نور... .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان ختیځو او جنوبي خواوو ته د هندوستان په خاوره کې راڅرګېدونکې ښکېلاک هم د اتلسمې پېړۍ په وروستیو کې پښتو ته پاملرنه وکړه. دوی د زړو ادیانو د کتابونو له پښتو ژباړې څخه په دې لړ کې خپل کار پیل کړ. وروسته یې د پښتو ژبې او ګرامر د کار ساحه هم ډېره پراخه وه او د ژبې د ګرامر، ادب، لغاتو، تاریخ او جغرافیا پر موضوعګانو یې پوره کار وکړ. تر راورټي وروسته د لویدیځې اروپا په ختیځپوهنه کې د پښتو خواته پاملرنه واوښتله او په راوروسته کې په لسګونو ختیځپوهانو په جرمني، انګلیسي، فرانسوي او ایټالیایي ژبو د پښتو ژبې، ادبیاتو، تاریخ او فرهنګ په باب مقالې، رسالې او کتابونه لیکلي دي او دا هلې ځلې تراوسه پورې کله په شور او کله پښه نیولې روانې دي.

ددغو پښتو پوهانو کارونه په ډېرو برخو کې ارزښتمن دي او البته په ځینو برخو کې به نیمګړتیاوې هم لري. د پښتو د فرهنګ او ژبې د پېژندنې او معرفۍ په باب چې کوم کارونه د پښتنو له خوا شروع شوي دي، زیاترو د همدغو ختیځپوهانو له آثارو ګټه اخیستې ده. زموږ د ډېرو ادبي شخصیتونو او کتابونو په باب یې معلومات ددغو ختیځپوهانو له اثارو اخیستي دي.

پوهاند ډاکټر حبیب الله تږي هم د ختیځپوهانو په اړه د خپل کتاب په سریزه کې په زړه پورې خبرې لري. هغه وایي:

څرنګه چې پښتانه د خیبر د درې یا په اصطلاح د پخواني هند د دروازې او د دغې ستراتیژیکې ساحې د نورو لارو شاوخوا پراته دي، نو له دې امله یې د شرق او غرب ترمنځ په هغو ډګرو کې ډېر مهم موقعیت لرلی دی چې په لویدیځ کې (ستره لوبه) بلل شوې ده. دا ستره لوبه چې تخمیناً دوه پېړۍ دمخه پیل شوه، تراوسه هم په یوه یا بله بڼه دوام لري. غربي پوهانو د پښتو په باره کې مطالعات په حقیقت کې همدغه د ختیځ او لویدیځ ترمنځ د ډګرو یا سترې لوبې په لړ کې پیل کړل. داسې چې د لوبې لومړني لوبغاړي یعنې انګلستان او روسیه دواړه په خپلو ډګرو کې د پښتنو خاص اهمیت ته متوجه شول او پښتني مطالعات په تېره بیا د پښتو ژبې زده کړه او څېړنه یې د خپلې سیالۍ ډېره مهمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخه وګڼله.

په اروپا کې د پښتو ژبې زده کړه په حقیقت کې زیاتره یې د همدغه احساس پر بنسټ پیل شوه، خو باید و ویل شي چې نه د ټولو غربیانو د پښتو ژبې د زده کړې او مطالعې لامل همدا احساس و او نه په پښتونخوا کې د اروپا د پوهانو څېړنې یوازې په پښتو ژبه پورې محدودې پاتې شوې، بلکې غربي پوهانو د بېلابېلو هدفونو پر بنسټ د پښتني ټولنې د بېلابېلو اړخونو په باره کې خپلې مطالعې پراخې کړې او په نتیجه کې دغو پوهانو د نولسمې پېړۍ له نیمایي نه د شلمې پېړۍ تر لومړیو پورې په دې برخه کې ډېر زیات آثار تالیف او ترجمه کړل. ددغو آثارو یو شمېر یې دومره پاخه او معتبر دي چې تراوسه یې بیا چا ساری ونه لیکه.

د نړۍ په ګوټ ګوټ کې زیات شمېر پښتو پوهان تېر شوي او په ځینو هېوادونو کې اوس هم په هلو ځلو اخته دي. د دوی شمېر دومره زیات دی چې د ټولو په هکله خبرې ډېر وخت غواړي، دلته یې یوازې ځینې مهمې څېرې په لنډیز سره پېژنو:

بوریس اندرییویچ ډورن: په ۱۸۰۵م. کې په جرمني کې زېږېدلی او هلته یې لوړې زده کړې په ختیځپوهنه کې ترسره کړې دي. په ځوانۍ کې د روسیې د دولت په غوښتنه هغه هېواد ته لاړ او بیا نو د ژوند تر پای پورې هلته پاتې شو.

پروفیسور ډورن د ختیځو ژبو له قلمي پانګو سره زیاته مینه لرله او د لندن او اکسفورډ د کتابتونونو قلمي ذخایر یې ټول لیدلي وو. په روسیه کې د خارکوف او پترزبورګ په پوهنتونونو کې د ختیځو ژبو استاد او بیا د پترزبورګ د عمومي کتابتون مشر و. د نوموړي په برکت په روسیه کې د پښتو ژبې د تدریس او څېړنې لړۍ پیل شوه. ډورن په پترزبورګ کې د پښتو د قلمي نسخو په راټولولو کې ستره ونډه لرله.

د ډورن ((پښتو منتخبات)) د ډېر ارزښت وړ اثر دی. هغه له بېلابېلو قلمي نسخو څخه د پښتو یو شمېر کلاسیک منظوم او منثور متنونه راغونډ کړي، تدوین او چاپ کړي او بیا یې خپاره کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هنري جورج راورټي: د ختيځ پوهانو او پښتو پوهانو په لړکې انګرېز پښتو پوه جورج راورټي د پښتو ژبې او ادب په لړکې ستر کارونه کړي دي. هغه په ۱۸۲۵م. کې په انګلستان کې زېږېدلی او په ځوانۍ کې يې په هندوستان کې نظامي کار پيل کړ. په دغه لړکې يې د هغه استعداد له مخې چې لاره يې، د هندوستان يو شمېر ژبې زده کړې او کله چې پښتونخوا ته تبديل شو، خپله ټوله پاملرنه يې پښتو ژبې، قوم پېژندنې او ددې سيمې جغرافيې ته واړوله. د راورټي په مهمو کارونو کې د هغه لوی پښتو ګرامر دی چې څو ځله يې چاپ کړی دی. پښتو انګليسي قاموس او د ((ګلشن روه)) په نوم کتابونه يې ډېر ارزښتمن دي. په ((ګلشن روه)) کې يې له سريزې وروسته د پښتو نثر او نظم غوره بېلګې راټولې کړې دي. د يو شمېر نورو کتابونو ليکوال هم دی.

هنري والټر بيليو: په ۱۸۳۴م.کال په هند کې زېږېدلی دی. د پښتو او پښتنو په اړه يې زيات آثار ليکلي دي. ((پښتو ګرامر)) او ((پښتو ډکشنري)) يې تر ټولو مشهور دي. نور ډېر آثار يې هم ليکلي دي.

تور برن: تور برن په بنو کې د برتانوي هند د حکومت د يو مامور په توګه کار کاوه. وروسته يې د پښتنو له ژوند، فولکلور، متلونو، کيسو او سندرو سره ځانګړې مينه پيدا شوه، هغه يې راټول او په ۱۸۷۶م. کال کې يې د ((بنو- زموږ افغاني سرحد)) په نوم چاپ او خپور کړ.

جيمز ډارمستېټر: دغه نوميالی ختيځپوه او پښتو پوه په ۱۸۴۹م. کال کې په فرانسه کې زېږېدلی دی. په پاريس کې يې په ادبياتو کې تر دکتورا پورې زده کړې وکړې. په ۱۸۸۶ _ ۱۸۸۷م. کلونو کې په هند کې د ژبنيو پلټنو دنده وروسپارل شوه. په بمبئي، پېښور او هزاره کې يې څېړنې ترسره کړې.

د نوموړي مهم اثر ((د پښتونخوا د شعر هار و بهار)) نومېږي چې د انګرېزانو په وړاندې د پښتنو د ولسي شاعرانو حماسي او تاريخي سندرې او چاربيتې يې پکې راټولې کړې دي. د دارمستېټر دغه اثر او د پښتو په باب د هغه نور ارزښتمن آثار او څېړنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زبات قدر ور دي. په ختيځپوهانو کې ډارمستېټر هغه څېړونکی دی چې د مقايسوي څېړنو له مخې دې پايلې ته ورسېد چې پښتو د هندو آريايي ژبو په لويديزه يا آرياني څانګه پورې اړه لري.

پروفيسر مارګن ستيرن: په ۱۸۹۲م. کال کې په ناروې کې زېږېدلی او د اروپا په بېلابېلو پوهنتونونو کې يې د هندو اروپايي ژبو د تدريس چارې پرمخ بيولې. د پښتو ژبې د څېړنې لپاره يې پښتونخوا او افغانستان ته سفرونه وکړل او ددې ژبې په باب يې ډېرې په زړه پورې څېړنې خپرې کړې. نوموړی په اروپا کې د پښتو ژبې د معاصر او نوي تحقيق او تدريس له سترو استادانو څخه و، د پښتو ژبې او ګرامر په اړه خورا مهم آثار لري.

د يو شمېر نورو پښتو پوهانو به يوازې په نومونو بسنه وکړو:

جان ګورډن لاريمر، ډيوډ لاريمر، روس کيپل، هاول (څلور واړه د انګلستان)، پروفيسر اسلانوف (د پخواني شوروي اتحاد)، ډاکټر پنزل (اتريشی)، ډاکټر برژي بيچکا (د چک جمهوريت)، پروفيسر ليبيديف، پروفيسور دوريانکوف، مېرمن کالينينا، مېرمن ګراسيموو ا، و. کوشيف، ګ. ف. ګيرس (ټول د پخواني شوروي اتحاد او اوسني روسيې) ډاکټر ميکنزی (د انګلستان)، منو هرسنګهـ بترا (د هندوستان) صولت شاه مېرګن (د تاجکستان)، عارف عثمانوف او عبدالحفيظ غني يف (د ازبکستان) جونز انيوالډسن او فين تيسين (د ډنمارک)، ژاک لوتس (د جرمني)، سبيستيان هاينه (د جرمني ځوان پښتو پوه) او يو زيات شمېر نور...

د متن لنډيز:

د نړۍ په ګوټ ګوټ او په تېره بيا په لويديزه نړۍ کې يو شمېر داسې پوهان وو، يا اوس هم شته چې د پښتنو د تاريخ، کلتور، جغرافيې، او د پښتو ژبې په اړه يې څېړنې

کړې دي. د بېلابېلو اړتیاو او موخو له مخې دوی دغه کار ته مخه کړې ده. د دوی علمي کار موږ ته له څو اړخونو څخه زيات ارزښت لري:

۱ـ دوی د پښتنو ژوند، کلتور، ژبه او ادب نړیوالو ته د هغوی په ژبه معرفي کړي دي.

۲ـ د پښتو ځینې غنیمت قلمي آثار يې له ورکېدو ژغورلي او د نړۍ په معتبرو او محفوظو کتابتونونو کې يې خوندي کړي دي، کنه له موږ څخه به له بده مرغه لکه د نورو ډېرو غنیمت آثارو په څېر ضایع شوي او له منځه تللي وای.

۳ـ د پښتو ادب ډېره ولسي پانګه يې له مرګه ژغورلې ده.

۴ـ د پښتو او پښتنو په باب يې ځینې داسې مهم آثار لیکلي دي چې ساری يې تراوسه پورې نه دی لیدل شوی.

څرګندونې

روسي ځاران: ځار د روسي واکمنانو له مشهورو څېرو څخه و، کورنۍ سلسله يې د ځارانو په نامه يادېږي. (ځار) د (تزار) په نامه هم ياد شوی خو اصلي بڼه يې په روسي ژبه کې (ځار) دی.

د هند شرقي کمپنۍ: په هندوستان کې د انګرېزانو د استعماري نفوذ او اغېز لومړنۍ بڼه په تجارتي توګه د هند شرقي کمپنۍ په نوم فعاله شوه، د ښکېلاک دغه کمپنۍ په پیل کې هندوستان ته د آبادۍ په نوم راننوتله.

ستراتیژیکه ساحه: دغه اصطلاح هغو سیمو ته کارول کېږي چې د جغرافیایي موقعیت له پلوه ډېره مهمه وي. د افغانستان او پښتونخوا موقعیت ته له جغرافیایي پلوه ځکه د ستراتیژیک موقعیت سیمه ویله کېږي چې د هندوستان ـ منځنۍ آسیا او چین ترمنځ پرته ده. دغه سیمه ځکه تل د زبر ځواکونو له ګواښ سره مخامخ وه او دغه راز دې سیمې دوی ته ځانګړی ارزښت هم لاره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستره لوبه: د روسانو او انگرېزانو ترمنځ زموږ په سیمه کې د سیالۍ هڅې چې د رقابت اورنیو پړاوونو ته هم رسېدلې دي، د سترې لوبې په نوم یادېږي. د هغه وخت دوه زبر ځواکه (روس او انگلیس) وو او دلته یې د خپلو گټو د ساتلو او اغېز لپاره ستره لوبه پیل کړې وه. په معاصر دوران کې هم د نویو زبر ځواکونو لپاره دغه اصطلاح په نوي سیاسي مفهوم کارول کېږي.

فعالیتونه

۱ــ زده کوونکي دې یو ځل په خپل خپل نوبت په لوړ غږ ددې متن یو یو پراگراف ولولي او نور دې غوږ ورته کېږدي.

۲ــ د متن له دقیقې لوستنې او اورېدنې وروسته دې اوس زده کوونکي دغو پوښتنو ته بشپړ ځوابونه ورکړي:

- د لویدیزوالو له خوا ختیځپوهنه او پښتو پوهنه په پیل کې د کومو هدفونو لپاره پیل شوه؟
- ((د پښتونخوا د شعر هار و بهار)) کتاب کوم پښتو پوه راټول کړی او لومړی یې په کوم ځای کې چاپ کړی دی؟
- د پښتو او پښتنو په اړه د ختیځپوهانو کارونه موږ ته کوم کوم ارزښتونه لري؟

۳ــ د ټولگي ټول زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. له متن څخه دې د پښتو پوهانو نومونه له ځانه سره ولیکي. هره ډله دې له بلې ډلې څخه د یو یو پښتو پوه نوم اخلي او سیاله ډله دې ددغه پښتو پوه د هېواد نوم ورته وایي. بیا دې سیاله ډله له هغې بلې ډلې څخه همدا ډول پوښتنې کوي. ښوونکی به په پای کې بریالۍ یا زیاته بریالۍ ډله اعلان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴_ یو یو شاگرد د ټولګي تختې ته راجګېږي او له دغو لغتونو څخه دې یو یو لیکي:

ناویات، مستشرقین، قرینه، مقایسوي

زده کوونکي دې په خپله خوښه ددغو لغتونو معناکوي او یو څه خبرې دې هم پرې کوي. بل زده کوونکی دې په خپل وار همدغه کار تکرار کړي. لغتونه د کتاب په پای کې معنا شوي، خو لازمه ده چې یو څه خبرې هم پرې وشي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په خپلو کورونو کې یو ځل بیا دغه لوست په غور سره ولولي، په دې هکله یې که نور معلومات هم چېرته لوستي یا اورېدلي وي، ښه تر ښه، کنه د همدغه لوست عمومي مفهوم دې په شلو کرښو کې په خپل عبارت ولیکي.

خـــدای دې نــه کــا چــا تــه وازې د آزار خــولــې
دغــه خــولــې دې پــه مــعــنــا کــې د ښــامــار خــولــې
د یـــوې خـــولـــې لـــه آزاره ووېـــرېـــږه
کــه پــه عــمــر دې دعــا کــانــدي هـــزار خــولــې
چــې پــرې راشـــي د مــظــلــوم د آه ســیــلــی
کــا لــه خــاورو ایـــرو ډکـــې د مـــدار خــولــې
چــې څــپــېــرې د مــظــلــوم د آزار وخــوري
د دېـــوال تـــر ســـوړې پـــوچـــې کــا د کـــار خــولــې
((حمید مومند))

الف جانه خټک

ـ د څو تنو ښځينه شاعرانو نومونه پېژنئ؟

ـ د کومې ښځينه شاعرې شعر مو ياد دی؟

د پښتو ادب په تاريخي څېړنه کې د نارينه وو تر څنګه د ښځو ادبي هلې ځلې د هېرولو نه دي. په پښتو ادبياتو کې هم په ولسي برخه کې د ښځو ونډه که له نارينه وو زياته نه وي، په هېڅ ډول کمه نه ده. ددې په څنګ کې په لرغوني ادب او اوسني ادب کې هم د ښځو ونډه د پام وړ ده. تاسو د کلاسيکو ادبياتو او اوسني ادب د ځينو ښځينه څېرو په باب په بېلابېلو ټولګيو کې يو څه لوستي دي. په دې لوست کې د پښتو د يوې داسې معاصرې شاعرې په باب غږېږو چې ډېره مشهوره نه ده، خو د شمېر له مخې لږ شعرونه يې ډېر په زړه پورې دي. شعرونو ته يې ځکه ځانګړې پاملرنه وکړئ چې زموږ د ټولنې او سنيو بدمرغيو ته هم پکې اشاره شوې ده، د کلونو هغه پخوانۍ خبرې اوس هم زموږ د ټولنې لپاره ډېرې نوې دي او داسې ښکاري چې زموږ ټولنې د ذهنيت او فکر له پلوه له بده مرغه په نږدې اتيا کالو کې د ښځو په برخه کې هېڅ پرمختګ نه دی کړی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو په اوسنیو ښځینه شاعرانو کې د مېرمن الف جانې خټک نوم د یادولو او ستایلو وړ دی. هغه په ۱۹۲۷م. کال د پښتونخوا د کوهاټ په احمدي بانډه کې زېږېدلې ده. تر اتم ټولګي پورې یې زده کړې وکړې او نورې منظمې زده کړې ترې نیمګړې پاتې شوې. وروسته یې په شخصي توګه زده کړو ته دوام ورکړ او تر ماسټرۍ پورې یې زده کړې وکړې. ډېره موده په خپل کلي کې د نجونو په یوه ښوونځي کې ښوونکې وه.

الف جانه خټک د وخت له سیاسي او ملي موضوعګانو سره هم پوره بلده ده او خپله یې هم ونډه پکې لرله. په پښتونخوا کې د هغه وخت له ستر ملي غورځنګ یا د پاچا خان له خدایي خدمتګار تحریک سره له نظري پلوه ملګرې وه.

مېرمن شاه جهان (پښتو ادب کې د مېرمنو برخه) په نوم یو کتاب لیکلی او په دغه کتاب کې یې د مېرمن الف جانې په اړه داسې لیکلي دي:

د الف جانې ټول کلام له پښتو او پښتنو سره د مینې او محبت نه ډک دی. د پښتنو د زبون حالی او بې علمۍ ورته ژور احساس دی. هغه د پښتنو ټوله پسمانده ګي، له علم نه د دوی بې خبري ګڼي. د خپل پښتون قام ترقي یې د زړه له کومې اواز دی او دا یې لویه آرزو ده چې پښتون قام هم لکه د نورو ترقي یافته قومونو د ترقۍ هغه لوی معراج ته ورسي چې د نړۍ نور ترقي یافته قومونه ورته رسېدلي دي.

الف جانه خټک پښتون قام د غفلت له خوب نه راویښوي او د پرمختګ او ترقۍ په بهیر کې د برابرې برخې د اخیستلو لپاره خپل احساسات دا رنګ ښکاره کوي:

پښتونه پورته شه قامونو کې خپل قام پورته کړه
بیا په دنیا کې د پرېوتي پښتون نام پورته کړه
بیا په دنیا کې د قامونو انجمن جوړېږي
دې انجمن کې د ګمنامه پښتون نام پورته کړه
بې له نظامه ترقي د قوم ممکنه نه ده
قام منظم کړه او معیار بیا د خپل قام پورته کړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرېوتي قام لـه ترقي بويـه د برق پـه رفتار
د هر سحر پـه مقابل کې خپل ماښام پورتـه کړه
د يو څو کسو ترقي تـه ترقي مـه ګڼه
کـه ترقي غواړې د قام هر خاص و عام پورتـه کړه
فخر افغان نـه مې پيغام د ترقى راوړى
پـه دواړو لاسو دا پيغام پـه احترام پورتـه کړه
د جهالت الـزام پـه تا باندې پـه ځاى لګېږي
د خپل تعليم انتظام وکړه دا الزام پورتـه کړه
د خپلې ژبې ترقي دې چې هم هېره نـه شي
د انګرېزۍ پـه شان معيار د خپل کلام پورتـه کړه
نـر کـه دماغ وي ستا د قام ښځې يې زړه وګڼه
کـه ترقي دې وي مقصد ددې مقام پورتـه کړه

په دغه نظم کې چې اوس يې تاسو لولئ، الف جانې خټک د خپلې ټولنې يوې سترې نيمګړتيا ته اشاره کړې ده.

دا مې مطلب نه دى چې ظلم د خپل پلار وښايم   زړونـه وريته د خپلو خويندو په انګار وښايم
زړه مې دا غواړي چې راندې سماج ته لار وښايم   د رواجي پردې نقصونه تار پـه تار وښايم
خدايـه د ژبې طاقت د زړه طاقت راکړې
کـه پـه غلطه لاره ځم تـه هدايت راکړې
صافې اوبـه تازه هوا ده د هر چا د پاره   نـه چې يوازې پيدا کړې خداى دې ستا د پاره
دواړه ځيزونـه دې ويړيا شاه و ګدا د پاره   تـا پابندي پرې لګولې ده زما د پاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته د رحمن په خزانو دومره بخیل ولې يې؟
مخ اړوونکی له قرآن، تورات، انجیل ولې يې؟

لاړ شه په جیل کې ته د سپنسن — د قاتلانو هغه طوق هغه بېړۍ وګوره
کور کې د خپلې ښځې حال یو ګړی وګوره — تنګ نغری، شلېدلی کټ ماته پېړۍ وګوره
وایه ستا ښځې هم د قتل ارتکاب کړی دی
یا دې ځان خپل په مجرمانو کې حساب کړی دی

داسې پرده د زنانه پن زیاتوي — خوشې تعداد د تیار خورو په وطن زیاتوي
ستا او زما په شان بیمار لونه زامن زیاتوي — ضعف د بدن زیاتوي وېره د دښمن زیاتوي
نن د بېکارو خلکو ځای په مخ د مزکې نشته
دې بجلۍ ګر ته ضرورت د اور بلکې نشته

یاد لره ستا یو وزر مات دی الوتلای نه شي — پښه دې ده ګوډه د ترقی په بام ختلی نه شي
قافلې لاړې وریسې ته رسېدلی نه شې — شرم اخیستی یې په ځای پاتې کېدلای نه شي
په سمه لاره کې ولاړ حیران پښېمان ولې يې؟
ستا خپل عمل دی درته وړاندې، او س ګرېان ولې يې؟

ته د مذهب په نوم په ما څومره ظلمونه کوې — ته یې مذهب بولې زما په خیال کفرونه کوې
خدای او رسول باندې د غیر اعتراضونه کوې — دین د اسلام بدناموې تول رواجونه کوې
راشه چې زه درته د خپل دین حقیقت وښایم
هسې د خولې خبرې نه حدیث آیت وښایم

خلاص کړه قرآن او د قرآن سوره نور وګوره — ته د عالم حکیم کلام په حکمت پور وګوره
سرسري مه ګوره په عقل په شعور وګوره — پس له هغې نه خپل رواج او خپل دستور وګوره
ستا په عمل کې له آیت نه تجاوز ولې دی؟
د خدای رسول پر ځای دا ستا حکم نافذ ولې دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

زموږ په ادب کې د ښځو ونډه په پوره توګه د پام وړ ده. په ولسي ادب کې که د ښځو ونډه له نارينه وو زياته نه وي، لږ ه هم نه ده. ددې په څنګ کې په لرغوني او اوسني ادب کې هم موږ يو شمېر نوميالی ليکوالې او شاعرانې لرو. په اوسني پښتو ادب کې الف جانه خټک يوه تکړه شاعره ده. هغه په ۱۹۲۷م. کال د پښتونخوا په کوهاټ کې زېږېدلې او د خپل وخت د ملي- اصلاحي حرکت (خدايي خدمتګار) ملګرې وه. په پښتني ټولنه کې د ښځو د بې قدرۍ او د زده کړو او تعليم له انساني او اسلامي حق څخه د هغوی د منع کولو په اړه يې دغه شعر د زيات ارزښت او پاملرنې وړ دی. په دې شعر کې چې د (ترکيب بند) په بڼه دی، الف جانه خټکه د هر اوربدونکي او لوستونکي مخې ته د پښتني ټولنې د نجونو او ښځو د ژوند هنداره نيسي او ورته وايي چې اوس نو ته انصاف وکړه او ددغو ناروا وو، نادودو او ظلمونو ځواب ووايه. موږ ټولو ته ددې شعر د محتوا په اړه ژور فکر لازم دی.

څرګندونه

وښايم: د ژبې د اصولو په پام کې ساتلو سره يې اصلي بڼه (وښيم) ليکل کېږي، خو دلته د الف جانې خټک په دې نظم کې د شعري اړتياوو له مخې (وښايم) راغلی دی.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې د مېرمن الف جانې خټک ددغه نظم (ترکيب بند) يو يو بند په وار سره لولي او د بل کتار يو يو تن زده کوونکی دې په وار سره ددغه بند په باب دوه دقيقې خبرې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ـ ټول زده کوونکي دې پر پنځو ډلو وویشل شي، هره ډله دې له دغو موضوعگانو یوه موضوع انتخاب کړي او په خپلو کې دې خبرې پرې وکړي. هره ډله دې خپل استازی وټاکي او بیا دې پر خپله موضوع ټولگیوالو ته معلومات وړاندې کړي.

- په ټولنه کې د ښځو ونډه
- په زده کړو کې د ښځو او نارینه وو برابره ونډه
- خدایي خدمتگار حرکت
- په پښتني ټولنه کې د ښځو په اړه ناوړه دودونه کوم کوم دي؟
- الف جانه خټک څه ډول شاعره ده؟

۳ـ یو یو تن زده کوونکی دې د الف جانې خټک د نظم له دغو لاندې لغتونو څخه یو، یو په داسې جمله کې وکاروي چې زموږ په ټولنه کې د ښځو له ژوند سره اړه لري:
ترقي یافته، ظلم، رواج، پابندي، پنجره، هدیره، ونډه.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپلو سترگو د لیدلو حالاتو یا په خپل کلي- کور کې د اورېدو له مخې پر نجونو او ښځو د ظلمونو او نادودو یوه یوه کیسه ډوله لیکنه وکړي.

ښــه ســرى د چــا پــه بــدو نــظــر نــه کا
کــه څــوک بــد ورســره کــانــدي دی بــه ښــه کا
پــه بــــــارداره ونـــه تـــل وربــــرېږي کـانـړي
ورتـــه کـــوره چـــې بـــــارداره ونـــه څـــه کا
پــه کـیـنـه پــه حـسـد هـېـڅ د چــا ونــه شي
هــر ســـرى چـــې حـسـد کـانـدي ځــان اوبــه کا
((خوشحال خان خټک))

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیسه او ژوند

ـ کومې کومې کیسې مو لوستي دي؟

ـ آیا کومه ولسي یا فولکلوري کیسه مو زده ده؟

ـ له کیسو سره مو ولې مینه ده؟

خامخا به مو ځینې کیسې لوستي یا اورېدلې وي. ښایي په کور کې مو له نیا، نیکه یا مور و پلار څخه کیسې اورېدلې وي. د کلي له کومې بوډۍ ښځې یا بوډا څخه به مو هم کیسې اورېدلې وي. دغه راز تاسو په تېرو ټولګیو کې ځینې کیسې لوستي او د کیسو په اړه مو ځینې معلومات ترلاسه کړي دي.

په دې لوست کې هم د کیسو په اړه خبرې لرو. دا چې کیسې له ژوند سره څه اړه لري؟ یا دا چې کیسې څنګه له ژوند سره سمې راروانې او تر دې دمه رارسېدلې دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کیسې او داستان په اړه کله کله دا خبره کېږي چې کیسه ژوند دی او ژوند کیسه. ددې خبرې معنا داده چې کیسه د ژوند له پېښو سره تړلې ده او د ژوند د پېښو لړۍ په حقیقت کې د ژوند د کیسې جریان او تسلسل دی. ددې خبرې معنا دا نه ده چې د ژوند د پېښو عادي بیان او یا د ژوند د پېښو کټ مټ لیکل، دا نو کیسه او داستان دی. انساني ژوند د پېښو یو داسې پرله پسې تسلسل دی چې د کیسو لپاره تړې پېښې چاڼ او انتخابېږي.

د ژوند د عادي جریان او کیسې په باب یو لیکوال وایي:

ژوند ښایي بې نظمه، بې ترتیبه او کله هم ښایي بې هدفه وي. پېښې په پاشلي ډول واقع کېږي. دا د ژوند په واقعیتونو پورې تړلې خبرې دي. که دغه شیان لکه هماغسې چې دي، تقلید شي، ښایي هېڅ ډول تولنیز او هنري ارزښت ونه لري، ځکه خو نه شو ویلای چې کیسه د ژوند ټکی پر ټکی تقلید دی، بلکه کیسه باید د ژوند داسې تقلید وي چې د کیسه لیکونکي فکر او عاطفه ورسره ملګرې شوې وي او یو بل ډول بدلون یې پیدا کړی وي.

کیسه د ژوند یوه هنرمندانه طرح ده. د کیسې تاریخ دومره زوړ دی، لکه د ژوند تاریخ. کیسه له انساني ژوند سره په یوه موازي کرښه کې روانه ده او همداسې به روانه وي. هلته چې انسان و، کیسه هم وه، هلته چې ژوند و، کیسه هم وه. ژوند په تشه (خلا) کې نه کېږي، انسان په خلاکې ژوند نه شي کولای او کیسې هم په خلاکې نه شي ایجادېدلای.

لرغوني انسانان چې د طبیعت له پېښو سره په مبارزه او مجادله کې وو، غوښتل یې چې پر دغو پېښو او ستونزو لاسبری پیدا کړي. زیاتې هیلې او غوښتنې یې لرلې. غوښتل یې چې والوزي، لرې او ناپېژندل شوې سیمې او ځمکې وګوري، د غرونو څوکو ته وختلای شي او د سیندونو تل ته ځانونه ورسوي، څرنګه چې ددغو کارونو له سرته رسولو څخه بې وسه وو، خیال ته یې پناه وړله. داسې افسانې یې جوړولې چې وکولای شي خپلې دغه ډول هیلې پکې تسکین کړي.

په لومړي سر کې افسانې سختې خیالي او له عجایبو ډکې وې. ښاپېریو او دیوانو ته یې پناه وړله؛ خو انسانانو ورو ورو په کیسو کې په خپل فکري او ذهني توان تکیه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړه.

کیسه د افسانې، نکل، حکایت، داستان او په نورو نومونو هم یادېږي او اوس دغه نومونه هر یو د جلا مفاهیمو لرونکي دي. په کیسه، داستان او نکل کې که له یوې خوا د ژوند تصویر او انعکاس پروت دی، له بلې خوا د کیسو تاریخي سیر ته پاملرنه هم ډېره په زړه پورې ده. دا چې کیسو څنګه دوام کړی او څه بدلونونه پکې راغلي دي؟ یو لیکوال لیکي:

د نړۍ ډېر څېړونکي دا خبره کوي چې افسانه د معاشرې د وګړو د اجتماعي مزاج نقشه ده. په کوم ځای کې چې د معاشرې څرک لګېدلی دی، هلته د افسانې څرک هم لګېدلی دی. موږ د ډېرو معاشرو حالات لولو، ولې د معاشرو جوړښت له تاریخي دور نه مخکې هم و او په دغو معاشرو کې هم د افسانو شتون حتمي و. څکه خو موږ ویلای شو چې له تاریخ نه په مخکې دوره کې هم افسانې له ډولونو څخه په یو ډول وې، په دغه دوره کې به هم انسانانو له ډولونو څخه په یو ډول د خپل خیال اظهار کاوه.

د نړۍ لرغوني ولسونه، تمدنونه او فرهنګونه د لرغونو کیسو جوړوونکي، ویونکي او بیا لیکونکي دي. سره له دې چې دا ډېره ستونزمنه خبره ده چې موږ وکولای شو، لومړنۍ افسانې او کیسې پیدا کړو، څکه چې د زمان تېرېدلو د کیسو د تاریخ پر پاڼو هم ګردونه وراچولي دي. خیال بخاري په دې اړه وایي:

انساني ژوند ډېر زوړ دی. ددې په مقابله کې د لیک لوست چل بني آدم ډېر وروسته زده کړی دی. هسې خو کیسې له انساني ژوند سره سمې رارواني دي او په هر ملک او هر قام کې موجودې دي، ولې که یو څوک د کیسې لټون په ماضي کې کول غواړي، نو د یو څو زړو کلونو هغه خوا به بالکل تیاره ومومي او د تاریخ پاڼې به ورته بالکل سپینې ښکاره شي. هر کله چې کیسه د تاریخ رڼا ته راوتې ده، په دې کې له زړو نه زوړ یادښت د مصر، هند او یونان دی.

د مصر کیسې له میلاده مخکې نږدې ۲۰۰۰ کال ته رسېږي. دا کیسې زیاتره د جادو او ټوټکو په اړه دي. د یونان په پخوانیو کیسو کې د حکیم اسیپ (لقمان حکیم) کیسې ډېرې مشهورې او لرغونې دي. د هند حماسي او رزمي پخوانۍ کیسې هم د زیات شهرت

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرونکې دي.

د کیسو په تاریخي بهیر کې د زمانې په تېرېدو سره د بڼو او محتوی (موضوع) له مخې بېلابېل بدلونونه راغلي دي. د نړۍ له ودې سره د خلکو په فکري وده کې هم بدلون راغلی. ادبیاتو او ادبي روایتونو هم لازم بدلون موندلی دی. له همدې کبله هغه کیسې او افسانې چې په ډېرو لرغونو زمانو کې ویل شوي او یا لیکل شوي دي، د نن له کیسو سره څرگند توپیرونه لري.

په پښتو ژبه کې کیسې او افسانې ډېرو لرغونو زمانو ته رسېږي. په پښتني ټولنه کې په کلیو، باندو، کورونو، دېرو او حجرو کې له کیسو سره د عام ولس مینه دا څرگندوي چې زموږ په ټولنه کې له کیسو سره مینه ډېره پخوانۍ ده.

په دې اړه د تاریخي مطالعې په لړ کې کله کله د افسانې، کیسې او نکل یا داستان له بېلابېلو اصطلاحاتو سره مخامخ کېږو او کله کله د یوې پر ځای بله اصطلاح هم کارول کېږي او آن چې د څېړونکو ترمنځ هم پکې اختلاف لیدل کېږي. کله چې موږ د افسانې نوم اخلو، نو باید دې ټکي ته پاملرنه وکړو چې افسانې اوس یو خاص مفهوم پیدا کړی دی. په افسانه کې هر څه په خیالي پېښو او څېرو او شیانو پورې تړل شوي دي. مهال پکې چنداني اهمیت نه لري. له یو کال څخه تر زرو کالو پورې وخت پکې انتخابېږي. د افسانو د دوو کرکټرونو ترمنځ جنگ څو کاله هم دوام کوي. د افسانې د جنگ میدان د ټولې ځمکې مخ هم انتخابېدای شي، کولای شي د وینو رودونه وبهوي. خپل قهرمانان د نړۍ له یو سر څخه بل سر ته په یوه گړۍ کې ورسوي.

افسانه یوازې د خیالونو او کله کله د خرافاتو پر اړخ څرخي؛ خو نکل بیا داسې نه دی.

نکل ته پښتو ولسي کیسې یا پښتو ملي کیسې هم وایو. د افسانو او داستان دواړو ځانگړنې لري. له افسانې سره یې توپیر دادی چې نکل تر ډېره ځایه پورې د چاپېریال او ټولنې له مسایلو سره اړخ لگوي او له داستان یا کیسې سره یې توپیر دادی چې هغه د چاپېریال مسایل، قهرمانان او زمان یا مکان په یو څه مجرده بڼه راوړي.

ددې خبرې معنا داده چې نکل ولسي بڼه لري، موږ ورته ولسي کیسې هم وایو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجردې مو ځکه وګڼلې چې کله کله د زمان، مکان، قهرمان او کرکټر، ټولنې او چاپېریال ترمنځ منطقي اړیکې نه لیدل کېږي او یا کمې لیدل کېږي.

داستان او کیسې سره ورته مفاهیم دي. دلته ټولنه او یا کرکټرونه په هر اړخیزه توګه تشریح کېږي. داستان لیکونکي خپل اتلان له ټولنې څخه ټاکي، په ټولنه کې ژوند پرې کوي او د ټولنې تودې سړې پرې ګوري او هرې لوړې ژورې ته چې مخامخ کېږي، د یو عادي انسان په توګه ورسره لاس او پنجه نرموي، یا په ډېره لږه (او ممکنه) فوق العاده ګۍ ورسره چلند کوي.

کیسې د ټولنیز ژوند منعکسوونکې او څرګندوونکې هندارې دي او موږ کولای شو چې د وخت ډېر عمده او بنستیز مسایل په کیسو کې ولټوو.

د متن لنډیز:

کیسه د ژوند له پېښو سره تړلې ده او د ژوند پېښې په حقیقت کې لکه کیسه داسې ده. د کیسې تاریخ دومره زوړ دی لکه د ژوند تاریخ. کیسه او داستان له انساني ژوند سره په موازي او برابره کرښه کې راروان دي، چېرته چې د ژوند څرک شته دی، کیسه هم شته. په پښتو ژبه کې هم کیسې او افسانې ډېرې لرغونې زمانې ته رسېږي. له کیسو سره د پښتنو په کلیو، بانډو، جونګړو، دېرو او حجرو کې مینه، د ډېرې پخوانۍ لېوالتیا څرګندونه کوي. افسانې زیاتره په خیالي پېښو، خیالي ښېرو او خیالي ښېزونو پورې تړلې وي. نکل ته موږ پښتو ولسي کیسې یا ملي کیسې هم وایو. د خپلې ټولنې او چاپېریال پېښې را اخلي خو کله کله یې رنګ افسانوي کېږي. په داستان یا کیسه کې ټولنه او کرکټرونه په هر اړخیزه توګه تشریح کېږي، اتلان له ټولنې څخه ټاکل کېږي. کیسې د ټولنیز ژوند منعکسوونکې هندارې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکارندوني

عاطفه: په ادبیاتو کې او په تېره بیا په کیسه او شعر کې د ((عاطفه)) ((عطوفت)) ((عاطفي بیان)) ((عاطفي چلند)) او داسې نور اصطلاحات ډېر کارول کېږي. موږ کولای شو چې عاطفه په عمومي ډول داسې معنا کړو: مینه، محبت، احساس، مهرباني او نور... ښکارنده چې دا د اروا پوهنې اړونده اصطلاح ده، نو له اروايي (رواني) پلوه عاطفه داسې پېژندلای شو:

عاطفه هغه رواني اغېز یا غبرګون دی چې له بهرنیو شیزونو، چارو او پېښو سره د مخامخ کېدلو په وخت کې په ذهن کې رامنځته کېږي لکه: محبت، شوق، کینه، قهر او نور...

له تاریخ نه مخکې دوره: دا هغه دوره ده چې لیک یا خط نه و ایجاد شوی. په تاریخي څېړنو کې ددغې دورې څېړل ځکه ډېر اهمیت لري او ستونزمن کار دی چې لیکلي اسناد یې نشته. د لرغونپوهنې په څېړنو کې د لرغونو دورو د نښو نښانو له مخې د بېلابېلو دورو او ځانګړتیاوو ښکارندونه کېږي.

خیال بخاري: اروا ښاد خیال بخاري د پښتو تکړه لیکوال و. د پېښور د پښتو اکیډیمۍ له نومیالیو څېړونکو څخه و. د ژبنیو او ګرامري څېړنو په برخه کې یې ډېر کار کړی او یو شمېر لرغونو او ادبي متنونو په باب یې هم څېړنې کړې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱_ بېلابېل زده کوونکي دې له دې لوست څخه په ګډه د کیسې او ژوند د رابطې په اړه لنډې لنډې خبرې وکړي.

۲_ ددغو موضوعاتو په اړه دې درې تنه زده کوونکي خبرې وکړي:

- له کیسو سره د خلکو مینه ځکه زیاته ده چې … .
- د پخوانیو او اوسنیو کیسو یو څو توپیرونه … .
- په کیسو کې (عاطفي بیان) څه ډول دی؟

۳_ زده کوونکي دې دغو پوښتنو ته ځواب ووایي:

الف: آیا کیسه د ژوند تقلید دی؟ که نه، نو له ژوند سره یې څه رابطه ده؟

ب: د کومو هېوادونو یا تمدنونو لرغوني کیسې ډېرې مشهورې دي؟

ج: د افسانې، نکل او داستان یا کیسې توپیرونه کوم کوم دي؟

۴_ په ټولګي کې دې دوه تنه زده کوونکي په خپله خوښه یوه یوه کیسه او یا حکایت په لنډیز سره واوروي چې یا یې چېرته لوستی یا یې له چا اورېدلې وي. یو یو تن زده کوونکی دې ددغې کیسې د ټولنیز ارزښت یا له ژوند سره ددې کیسې په رابطه لنډې لنډې څرګندونې وکړي.

کورنۍ دنده

هر زده کوونکی دې یوه یوه کیسه له خپله ځانه په کتابچه کې ولیکي. کیسه یې باید دغه شرایط ولري:

۱_ کیسه باید له خپل ځانه ولیکي.

۲_ د یوې داسې پېښې په اړه یا د یو داسې چا په اړه دې یې ولیکي چې د هغه په باب ښه معلومات ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳_ پېښه یا هغه شخص یا کرکټر د کیسه لیکنې ارزښت ولري.

۴_ کیدای شي دا پېښه يې خپله لیدلي وي، که هېڅ داسې پېښه يې نه وه لیدلې، بیا دې يې د داسې یو چا یا پېښې په اړه ولیکي چې له چا يې اورېدلي وي، خو تاسو ته پکې پوره معلومات ترلاسه شوي وي.

یادونه:

کیسې به په پرله پسې توګه په ټولګي کې اورول کېږي او درې غوره کیسې به ترې انتخابېږي او دغه درې کیسې به د ښو کیسو په توګه د ټولو له خوا ستایل کېږي او بیا به د لېسې په دیوالي جریده او یا چاپي جریده او مجله کې چاپېږي.

تور ته ځمه سپین ته ځمه زېړ ته ځمه
د جانان د کور پوښتنه ترې کومه
هر یو ما ته در د خپلې لیلې ښایي
اوس په منځه لار کې ناست کرم رېبمه

❁❁❁

دا د ژوند کېږې وږې او اوږدې لارې
چې په هر قدم کې ډېرې خطرې دي
خو چې مخامخ د پت، مینې منزل وي
نو له ټولو شېرینیو نه خوږې دي
اجمل خټک

(c) ketabton.com: The Digital Library

شفیق
او پښتو لنډه کیسه

ـ د پښتو دکومو لیکوالو لنډې کیسې مو لوستي دي؟

ـ په پښتو ژبه مو د لنډو کیسو کوم کوم کتابونه لوستي دي او یا یې نومونه پېژنئ؟

د پښتو د اوسني یا معاصر ادب په عمومي مطالعه کې تاسو د محمد موسی شفیق نوم اورېدلی دی. شهید شفیق د پښتو کیسه لیکنې په لړ کې هم د یادونې کار کړی دی او ددې په څنګ کې چې شاعري یې کړې ده، په زړه پورې لنډې کیسې یې هم لیکلې دي.

د تېرو ټولګیو په لوستونو کې مو د پښتو لنډې کیسې پر تاریخچه هم عمومي معلومات ترلاسه کړي دي. راځئ چې په دې لوست کې د خپل دغه پیاوړي لیکوال (محمد موسٰی شفیق) د لنډو کیسو په باب بشپړ معلومات ترلاسه کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دېرشمو هجري شمسي کلونو په بهیر کې (د شلمې پېړۍ په درېمه لسیزه کې) په هېواد کې څو داسې لیکوال رامیدان ته شول چې د پښتو لنډې کیسې په برخه کې یې یو څه اساسي کارونه وکړل. په دوی کې یو شمېر یې د نړۍ له داستاني ادب سره زیات او یو څه یې تر یو حده اشنا وو. دوی د پښتو کیسه لیکنې په برخه کې نوي گامونه اوچت کړل.

شهید محمد موسی شفیق په همدغه ډله لیکوالو کې شمېرل کېږي. سره له دې چې هغه هم یا زیاتې لنډې کیسې ونه لیکلې او یا یې موږ ته ټولې لنډې کیسې راونه رسېدلې، خو هغه څه چې ترې راپاتې شوي او نن زموږ په لاس کې دي، د خپل وخت د ډېرو ښو آثارو په توگه به تل خپل ارزښت وساتي.

د شفیق د لنډو کیسو یوه ټولگه د ((عبقریان)) په نوم په ۱۳۴۶ هـ. ش. کال په کابل کې خپره شوې ده. په دغه مجموعه کې په دري ژبه د هغه یوه لنډه کیسه د ((عبقریان)) تر سرلیک لاندې او دغه نورې څلور پښتو لنډې کیسې خپرې شوې دي: ((هفته کودک))، ((ډاکټر صاحب))، ((د تمې کاروان)) او ((برکت)) دغه ټولې کیسې هغه په ۱۳۳۸ او ۱۳۳۹ هـ. ش. کلونو کې لیکلې دي.

دا هغه وخت و چې زموږ لنډه کیسه د خپل یون په ډېرو لومړنیو پړاوونو کې وه. شفیق او ددغه وخت یو شمېر نورو لیکوالو د پښتو لنډې کیسې د بهیر یون ته نوې ولولې وروبښلې. د شفیق دغه کیسې په داسې وخت کې لیکل شوي چې نوموړي په مصر او بیا وروسته په امریکا کې زده کړې ترسره کړې. د نړۍ بېلابېلې برخې یې ولیدې. له عربي او انگلیسي ادبیاتو سره اشنا شو او دغه اشنایی به هم د هغه د آثارو په پیاوړتیا کې لاس لرلی وي.

د محمد موسی شفیق ددغو لنډو کیسو د ځانگړتیاوو په باب باید دغه ټکي په نظر کې ولرو:

۱ـ د هغه وخت د ډېرو پښتو لیکوالو په تناسب او پرتله، د شفیق د کیسو نثر په زړه پورې او داستاني دی. د هغه وخت د یو شمېر کیسو د (په اصطلاح) ډېر رسمي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مطبوعاتي نثر اغېز پرې نشته چې د ژباړل شوي نثر گومان دې پرې وشي.

۲ـ طنز، د شفیق د لنډو کیسو یوه مهمه برخه ده. د طنز مالگه د هغه په ټولو کیسو کې شته. د طنز او خندا دغه مالگه د هغه کیسو ته لا په زړه پورې بڼه ورکړې ده.

د ((ډاکټر صیب)) په نوم د هغه د کیسې ځینو برخو ته په دې اړه پاملرنه کوو:

((دی لا په همدې چورت کې و او د خپلې آینده وېرې اخیستی و چې ناڅاپه ورنه د هوسی ترور پوښتنه وکړه:

ـ ډاکټر صاحب! ستا معاینه خانه چېرته ده؟

او چې ډاکټر صاحب ځان ځواب ته جوړاوه، هغې ترې بې واره پوښتنې وکړې:

ـ د ورځې څو مریضان درته راځي؟ یعنې د ورځې گټه دې څومره ده؟ په کومه شفاخانه کې نوکر یې؟

ډاکټر صاحب په ډېر مشکل وکولی شو چې د هوسی د ترور له یوې وقفې نه استفاده وکړي او ووایي:

ـ صاحب وبښئ زه د طب ډاکټر نه یم.

ـ ماته خو ټولو ویلي وو چې ته ډاکټر یې!

ـ ډاکټر یم، مگر د طب نه.

ـ یعنې اشنایان دې درته هسې په ټوکو ډاکټر وایي؟

ـ نه زه د ډاکټرۍ شهادت نامه لرم.

ـ نو څنگه ډاکټر یې چې معاینه خانه دې نشته او د ډاکترۍ شهادتنامه لرې؟

ـ زه د ادبیاتو ډاکټر یم.

ـ یعنې چې څوک په ادبیاتو باندې پوهېږي او زموږ ددې سندرغاړي غوندې ښه ښه شعرونه یې یاد وي، یوازې د هغوی ډاکټري کوې او د بل چا نه؟

ـ نه صاحب، زه په ادبیاتو کې د ډاکټرۍ شهادت نامه لرم.

دلته هوسی مداخله وکړه او خپلې ترور ته یې د ادبیاتو د ډاکټرۍ د امکان په باب توضیحات ورکړل او ورته یې وویل: په نوره دنیاکې د نورو شیانو ډاکټران هم شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هوسۍ ترور هماغسې په تعجب کې وه، غټه جټکه يې خوړلې وه، مګر له ډاکټر نه يې بيا هم پوښتنه وکړه:

ـ ښه څو کاله سبق دې ويلی دی؟

ـ تقريباً شل کاله.

ـ څو کاله په يورپ کې وې؟

ـ اته کاله.

ـ اوس دلته څه منصب لرې؟

ـ استاد يم.

ـ استاد يعنې معلم يې؟

ـ هو!

د هوسۍ ترور په يو داسې عصباني حرکت له حلقې نه پاڅېده چې پټول يې ګران کار و...))

دا کيسه په همدې توګه دوام لري او د هغه وخت په ښاري ټولنه کې د ډېرو مصنوعي ارزښتونو او ناوړه کړو وړو انځورګري پکې د خندا او ټوکو په بڼه شوې ده. په حقيقت کې د ښاري ټولنې کمزورۍ او نيمګړتياوې په ژوره توګه خو د طنز او ټوکو ټکالو له مالګې سره يوځای او په زړه پورې کوي.

۳ـ په دغو لنډو کيسو کې د هغه وخت د افغاني ټولنې د ژوند د ځينو حالاتو دقيقه څېړنه شوې ده. پر ډېرو اړخونو يې انتقاد شوی دی او دغه برخې د وعظ او نصيحت يا وچ اجتماعي انتقاد په توګه نه دي راغلي، د داستاني بياني اړخونو ته هم تر ډېره حده پاملرنه شوې ده. د ((ډاکټر صاحب)) په کيسه کې يې د يو شمېر افغاني روښانفکرانو او تعليم يافته وو (لوستو کسانو) پر ذهن د پرديتوب زياته غلبه او اغېز ډېر ښه تصوير کړی دی:

((وطن ته د ډاکټر صاحب د بېرته راتلو نه اوس زيات و کم درې مياشتې تېرې شوې دي. چې په يورپ کې و نو د خپلو وروستيو پنځو کلونو په استوګنه کې ورته دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضرورت ډېر زيات محسوس شوی و چې بايد د خپل هېواد له ثقافت نه پوره خبر وي. ده هلته وليدل چې په خلکو دې خبرې چندان تاثير نه کاوه چې ده به ورته د فرانسې د لوی انقلاب په باره کې څه ويلای شول، يا به يې ورته د يورپ د فلاسفه وو نومونه صحيح تلفظ کولای شول او د هغوی په باب کې به يې ورته صحيح معلومات ورکولای شول. دا خبرې هغوی ته له ده نه ښې يادې وې. هغوی غوښتل چې دده د وطن د تاريخ، جغرافيې، حقوقو، د فکر طرز او د ژوندانه د فلسفې په باب کې، د خپلو معلوماتو خزانه زياته کړي. هغوی د لامارتين له قصيدو نه پوره خبر وو، مگر د جامي او خوشحال خان په باب يې دومره څه نه وو اورېدلي چې تنده يې پرې ماته شي.

هلته ډاکټر صاحب (د هغه وخت شاگرد) په دې پښېمانه شو چې ولې يې د پښتو او دينياتو معلم صاحبانو ته هغومره غوږ نه و ايښی چې د غرب د فلسفې ښوونکي مسټر او پروفيسور ته يې ايښود. د ډاکټر صاحب ښه په ياد دي، يوه ورځ يې له خپلو همزولو او ملگرو سره په پوهنځي کې خبرې کولې او خبره په وارداتو او صادراتو راغله. ده د انگلستان صادرات او واردات چُست وښودل، مگر د خپل وطن د صادراتو په شمارلو کې مانده او پخ راغی او چې بحث په ښارونو شو، نو د يورپ مشهور بندرونه او ښارونه يې په يوه سا حساب کړل، مگر د خپل ملک ورته فقط يو څو مشهور مشهور معلوم وو او نور يې څه ونشو ويلای. ددې نيمگړتياوو د پوره کولو لپاره ډاکتر صاحب د يورپ په کتابخانو کې د خپل وطن په باب مطالعه وکړه او گويا د لاس غوټه يې په خوله ايله کوله...)

دا زموږ د يو شمېر روښانفکرو او تعليم کړو ځوانانو د ژوند او فکر هغه موضوع ده چې ښايي په هغه وخت کې به ورته له شفيق پرته ډېر لږ کسان متوجه وو.

۴ـ کوم بل ټکی چې د شفيق په کيسو کې خپل ځان ښکاره کوي، هغه د کيسو توصيفي اړخ دی. هغه د خپلو کيسو څېرې (کرکټرونه)، پېښې، فضا او چاپېريال په ډېره ښه توگه توصيفوي. د توصيف له پلوه دغه کيسې خاص ارزښت لري.

د يوې نمونې لپاره ((د تمې کاروان)) په نوم د کيسې يوې برخې ته پام را اړوو:

((د يوې ورې کوټنۍ نمر خاته کونج کې يو اوږد او پلن مېز پروت دی چې تقريباً د کوټې درېمه برخه يې نيولې ده. نمر پرېواته او قطبي خواو ته يې د ديواله پورې يو څو داسې سرې چوکۍ پرتې دي چې د څرمنې پوښ او د نرو لرګو بازوګان لري. د چوکۍ د ناستې ځای بوټ راوتلی او د اوسپنې د سيخونو نښې د څرمنو لاندې اوچته ښکاره کېږي.

د مېز پر سر باندې د بانجاني وړيو يوه شډله ټوټه غوړېدلې او د هغې د پاسه يو ديوات، يو قلم، يو جاذب، يو ټيلفون او يوه جنتري پرته ده. د ميز شاته په يوه پراخه بازوداره چوکۍ باندې يو زوړ سړی ناست دی چې يوه عمودي شان خندا يې په ببرو شونډو باندې لکه د کاڼي د کرښې ښکل ده. د سرې پر سر توره پګړۍ ده چې د يوې تورې بخملي خولۍ نه ښويه تاوه شوې اود تندي د منځ په برابر يې د ګلاب د يو دوه ورځني غوړېدلي ګل هومره شمله پرېښې ده. د زاړه سړي په غاړه باندې يو سپين کميس دی چې خيرنې ژۍ يې د ګونجي ګونجي ورمېږ په غاړه له ورايه ښکاري... .))

داسې انځوريز نثر د ارواښاد محمد موسی شفيق د لنډو کيسو نثر ته ځانګړې ښکلا ورکوي.

۵_ د شفيق د کيسو بله ځانګړنه داده چې د کيسو د اتلانو او کرکټرونو د رواني حالاتو څرګندولو ته يې هم ښه پاملرنه کړې ده. دې خبرې او پاملرنې د هغه کيسې هم ژورې کړې دي او هم يې د لوستلو په وخت کې لوستونکي د کرکټر او څېرو له دننه حالاتو (رواني حالاتو) سره دلچسپي پيدا کوي.

د شفيق کيسې او د هغه د کيسو موضوعات زموږ د لنډې کيسې د تاريخي بهير يوه ډېره په زړه پورې برخه ده. شفيق د پښتو لنډې کيسې له مخکښو ليکوالو څخه دی. هغه نه يوازې داسې ليکوال دی چې زموږ د کيسه ليکنې د تاريخ په لومړنيو کسانو کې راځي، بلکې يو داسې ليکونکی دی چې پښتو کيسه يې پر خپل خواږه نثر او پاخه قلم ځلولې او ښکلې کړې هم ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

محمد موسی شفيق د پښتو لنډې کيسې يوه مخکښه څېره ده. د (عبقريان) په نوم د لنډو کيسو يوه ټولګه يې خپره شوې ده. په دغه داستاني ټولګه کې راغلې کيسې د کيسه ليکنې د هنري معيارونو له مخې په ټول پوره کيسې دي. د متن او محتوا (موضوع) له پلوه هم دغه کيسې د وخت مهم موضوعات په خپله داستاني څولی کې رانغاړي.

د موسی شفيق د لنډو کيسو په ځانګړتياو کې دغو ځانګړنو ته تم کېدای شو:

۱ـ په زړه پورې داستاني نثر. ۲ـ د طنز او خندا په بڼه د ژورو موضوعګانو ځايول. ۳ـ د افغاني ټولنې د هغه وخت د ژوند د حالاتو انځورول. ۴ـ کيسې يې دقيق داستاني تصويرونه جوړوي. ۵ـ دکيسو د اتلانو او کرکټرونو د رواني حالاتو څرګندونه.

څرګندونې

محمد موسٰی شفيق: د افغانستان نوميالی عالم، ليکوال، سياستوال، سياستپوه او شاعر و. د ننګرهار د کامې اصلي اوسېدونکی و، خو دی خپله په ۱۳۰۸ هـ. ش. کال په کابل کې زېږېدلی دی. له لومړنيو او ثانوي زده کړو وروسته يې په شرعياتو، حقوقو او سياسي علومو کې په مصر او امريکا کې د ماسترۍ تر درجې لوړې زده کړې وکړې. په بېلابېلو لوړو څوکيو يې کار وکړ او د معين، سفير، وزير او صدر اعظم دندې يې ترسره کړې. د ۱۳۵۷ هـ.ش. کال د ثور په کودتا کې شهيد کړای شو.

دغه آثار يې چاپ شوي دي:

۱ـ پيغام (د شعرونو ټولګه).

۲ـ عبقريان (د لنډو کيسو ټولګه).

۳ـ د ننګرهار شاعران.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جامي: په افغانستان کې د دري ژبې د کلاسيکو ادبياتو نوميالی څېره ده. بشپړ نوم يې نورالدين عبدالرحمن جامي و. په هرات کې زېږېدلی او د ژوند دوران يې له (۸۱۷ څخه تر ۸۹۸ هـ. ق.) پورې دی. په آثارو کې يې د شعرونو پر ديوان سربېره بهارستان زيات شهرت لري.

رواني حالات: په کيسه ليکنه کې د کرکټر د رواني اړخ راسپړنه ده. په يو خاص موقعيت او چاپېريال کې د يو کرکټر د ځانګړي رواني او روحياتي حالت څرګندونه په ادبي ــ داستاني آثارو کې خاص ارزښت لري.

فعاليتونه

۱ــ هر زده کوونکی دې ددې لوست يو يو پراګراف په لوړ غږ ولولي.

۲ــ زده کوونکي دې دغو پوښتنو ته ځواب ووايي:

- په پښتو لنډه کيسه کې محمد موسی شفيق د کوم درېځ او مقام لرونکی دی؟
- په عبقريان نومې کتاب کې د شفيق څومره کيسې راغلې دي؟
- له محمد موسی شفيق سربېره مو د کومو ليکوالو لنډې کيسې لوستي دي؟ د ليکوال نوم او د کيسو نومونه يې واخلئ.

۳ــ يو يو زده کوونکی دې د شفيق د لنډو کيسو يوه يوه ځانګړنه تشريح کړي، پنځه تنه زده کوونکي به پنځه ځانګړنې ووايي، که کومه برخه ترې پاتې شوې وه، بل زده کوونکی به نوبت اخلي او پاتې برخه به يې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴_ محمد موسی شفیق ددې په څنګ کې چې نومیالی شاعر او لیکوال و، دغه لوړې دندې یې هم ترسره کړې: (سم ځواب په نښه کړئ):

الف: د افغانستان سفیر، د بهرنیو چارو وزیر او بیا صدر اعظم و.

ب: د بهرنیو چارو وزیر، د عدلیې وزیر، د پوهنې وزیر او صدر اعظم و.

ج: صدر اعظم، سفیر او بیا د مالیې وزیر و.

۵_ موسی شفیق ددغو کتابونو لیکوال دی: (یو ځواب سم دی، هغه په نښه کړئ):

الف: منتخب نثرونه، عبقریان، د ننګرهار شاعران.

ب: پیغام، عبقریان، د ننګرهار شاعران.

ج: راز، ادبي بحثونه، عبقریان.

د: د ننګرهار شاعران، عبقریان، د زړه خواله، شرنګ.

۶_ ګرامري برخه:

جمله څه ته وایي؟ لکه چې تاسو لوستي دي، جمله مجموعې او ټولګې ته وايي او د الفاظو او کلمو داسې یو ترکیب دی چې یو بشپړ مفهوم څرګندوي. جمله دوه برخې لري: مبتدا او خبر.

الف: په دې جملو کې مبتدا او خبر په نښه کړئ او جمله وشنئ:

- د موسی شفیق د کیسو په هکله باید دغه ټکي په پام کې ولرو.
- طنز د شفیق د لنډو کیسو یوه مهمه برخه ده.
- د یوې وړې کوټې نمر خاته کونج کې یو اوږد او پلن مېز پروت دی.

ب: په دې جملو کې ساده او مرکبې جملې سره بېلې کړئ:

- د زاړه سړي په غاړه باندې یو سپین کمیس دی چې خیرنې ژۍ یې د ګونجې ګونجې ورمېږ په غاړه له ورایه ښکاري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- شفیق د پښتو کیسي له مخکښنو لیکوالو څخه دی.
- د چوکۍ د ناستي ځای بوټ راوتلی او د اوسپني د سیخونو نښي تر څرمنو لاندې اوچته ښکاري.

کورنۍ دنده

دغه ټول لوست یو ځل بیا ولولئ او د محمد موسی شفیق او د هغه د کیسو په هکله یوه مقاله ولیکئ چې له یوه مخه کمه نه وي.

د شفیق دوه څلوریزې:

پاکي کړئ لارې د خپل قوم خادمانو لره
د وفا لاس ورکړئ د صدق خاوندانو لره
د نوي عصر نیرنګونو بل افسون راوړی
سترګې په برید پرانیستې ښایي افغانانو لره

❋❋❋

که دا یو چې په همدې شانې اوسېږو
نو په مړو او معدومو به شمېرېږو
راځئ هلئ چې لاسونه سره ورکړو
ګوندې دا سیلاب چې راغی لاهو کېږو

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رڼو اوبو ونه

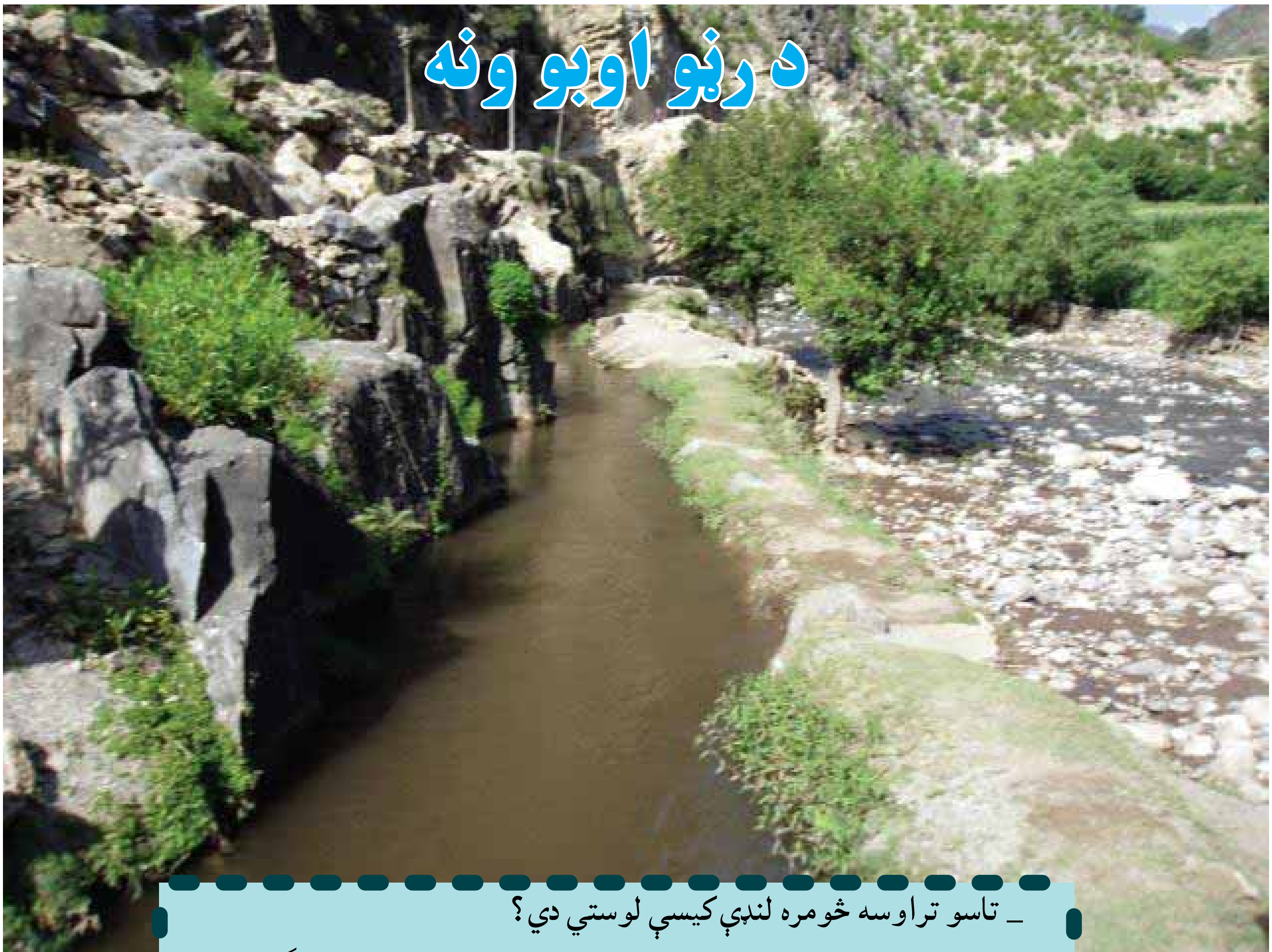

ــ تاسو تراوسه څومره لنډې کيسې لوستي دي؟

ــ د پښتو د لنډو کيسو کوم کوم ليکوال او د کيسو کومې کومې ټولګې پېژنئ؟

ــ د لنډو کيسو کوم بهرنی ليکوال هم پېژنئ؟

په دې لوست کې تاسو ته داسې يوه ليکنه وړاندې کوو چې د اوبو د ارمان او په حقيقت کې د ژوند د ارمانونو يوه هنداره ده. دغه کيسه د هندوستان نامتو کيسه ليکونکي کرشن چندر ليکلې او قلندر مومند لنډه او پښتو کړې ده. لا نوره لنډه بڼه يې اوس ولولئ.

زموږ له کلي نه دواړه طرف ته سره وچ غرونه دي. د نمر خاته طرف غرونه خو بالکل سور اړ دي او پکې د مالګې درنګ دی. لویدیز طرف ته د غرونو پرمخ دکیکر او پلوڅې ونې دي. ددې غرونو کاڼي تک تور دي، خو ددې تورو کاڼو ترمنځه د خوړو اوبو دوه ښکلې چینې دي او ددې دواړو غرونو ترمنځه زموږ کلی دی.

زموږ د کلي اوبه ډېرې کمې دي. زه چې په ښه بد پوه شوی یم، نو اسمان مې تل له ګرمۍ نه لوغړن لیدلی دی. زموږ د کلي د کورونو او خواوشا د ځمکې رنګ بالکل خړ دی. په دې ځمکه کې چې کومه باجره کېږي، د هغې رنګ هم خړ نه چې لا تور بخن دی. همدغه شان رنګ زموږ د کلي د مزدورانو، دهقانانو او د هغوی د جامو دی. له وړوکتوب نه زما یادداشت هڅو له اوبو نه شروع کېږي. د اوبو درد، د اوبو موسکا، د اوبو موندل، د اوبو ورکېدل، غرض دا چې زما سینه د اوبو د فراق له تمهید او د وصال له تاثیر نه ډکه ده.

زما ښه یادېږي چې زه وړوکی وم، نو ادې سره به له کلي نه ښکته خوړ ته کوزېدم. ادې به مې چې نمري وویناځل، نو ما به د وچولو لپاره د خوړ پر غاړه غوړول. په خوړ کې لږې لږې اوبه وې، مرې مرې اوبه یې وې، سپینې سپینې ورو ورو روانې وې، بس لکه زموږ د ګاونډې پاینده خان لور، بانو. د دواړو موسکا خوږه خوږه وه او د خوړو په قدر خو هم هغه پوهېږي چې د مالګې درنګ کې نوکري کوي.

زما یاد دي چې دا خوړ به د کال شپږ میاشتې وچ و، چې د چیتر میاشت به په تېرېدو شوه، نو خوړ به په وچېدو لاس پورې کړ او چې ویساک به وتو، نو بس بالکل وچ شوی به و او بیا به دده په تل کې یا تش شنه شنه کاڼې پاتې شول یا نرمه نرمه خته. چې سړی به پرې ګرځېدو نو داسې به معلومېده لکه چې د وړېښمو په غالیچو قدم ږدې. یو څو ورځې پس به د خوړ دا خټه هم وچه شوه او په مخ به یې تش د درزونو او ګونځو یو جال شان پاتې شو. ماته ښه یاد دي چې ما په وړومبي ځل ددې خوړ وچوبی لیدلی و، نو په هغه شپه مې له غمه سترګه نه وه پټه کړې. ادې مې راته ډېرې کیسې و ویلې، خو د ادې په غېږ کې ماته ټوله شپه د خوړ په کاڼو د اوبو ورو ورو ښوېیدل، د کاڼو منځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې تېرېدل او په ځنګ تېرېدل وړاندې وړاندې کېدل، لکه چې کله کله به بانو له غوسې نه د کوځې د ګوټ پیر نه په تېزۍ تاوه شوه، اوس دا اوبه وچې وې. ماته چې دا خبرې رایادې شوې نو ادې نه مې پوښتنه وکړه:

ـ ادې! دا زموږ خوړ چېرته لاړ؟

ـ ځمکه کې ننوتو بچی!

ـ ولې ځمکه کې ننوتو؟

ـ د لمر د وېرې.

ـ ادې دا خوړ له نمر نه ولې یرېږي؟ ها، لمر خو ډېر ښه وي کنه!

ـ لمر یو نه دی، ښه بچی! لمرونه دوه دي، یو د ژمي لمر وي، بل د اوړي لمر. د ژمي لمر ډېر ښه او مهربانه وي او د اوړي لمر ډېر تېز او غوسه ناک وي، بچی. دا دواړه وار په وار زموږ کلي ته راځي. د ژمي له لمر نه زموږ خوړ ډېر خوشحاله وي، خو چې د اوړي ظالم لمر راشي، نو زموږ له خوړ نه ورو ورو جامې وکښل شروع کړي...

ما له ادې نه بله پوښتنه وکړه:

ـ ادې! دا د درنګ اوبه ولې تروې دي؟

ـ بچی دا لا بله کیسه ده.

ـ نو و وایه کنه ماته.

ـ نه بچی اوس ویده شه، ناوخته دی.

ـ نه نه، ماته و وایه کنه ژاړم.

ـ ښه ښه نیکه! و ایم یې درته، خو چغې مه وهه.

ـ ښه

ـ ښه نو، دا درنګ دی کنه، دا په پخوا زمانه کې ښاپېرۍ وه او دغه د خوړ و اوبو د چینو غر اول دیو و، دا ښاپېرۍ ددې دیو ښځه وه.

ـ نو بیا!

ـ نو بیا یو ځل د دیوانو جنګ شو او ددې ښځې خاوند هم پکې لاړ برتي شو او ښځه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترې پاتې شوه، ده ورته ویلي وو چې تر څو زه نه یم راغلی، ته کور ناسته اوسه چېرته ځه راڅه مه. دې ښځې ډېره موده خپل خاوند ته وکتل، خو خاوند یې رانغی. آخر یوه ورځ یو سپین دیو راغی او په دې مین شو. سپین دیو ورته ډېر درواغ مرواغ و ویل چې ستا خاوند د دیوانو جنګ کې مړ شوی دی، نو هغې ورسره واده ومانه... بیا یوه ورځ هغه بوډا دیو راغی او چې دوی دواړه یې ولیدل نو له غوسې نه تک سور شو او دواړه یې مړه کړل. له هغې ورځې نه دغو دواړو غرونو ته ازار شوی دی او دا دواړه شنه کاڼي شوي دي. د هغه مخامخ غر اوبه ځکه خوږې وي چې هغه خپلې ښځې سره د ربنتیانو مینه کوله او ددې بل غر دا اوبه ځکه تروې دي چې دا د هغې ښځې اوښکې دي چې هر وخت ژاړي او چې دا اوښکې وچې شي نو مالګه ترې جوړه شي.

کیسی ختمه شوه او زه ویده شوم، ما به په خوب کې هغه درنګ لیده چې پلار مې پکې مزدوري کوله. ما چې به کله کله پلار پسې هلته ډوډۍ وړله، نو پلار به مې د مالګین تالاو پر غاړه ناست اکثر دا ویل:

- یره! دلته ګوره څومره اوبه دي، خو بیا هم چرته اوبه نشته. زړه مې وایي چې چرته د خوږو اوبو تالاو ولټوم او پکې ښې غوښې وو هم چې دا ټوله مالګه مې له وجود نه لرې شي.

- اوبه... اوبه!!

خلکو اوبو پسې فریادکاوه، خو اوبه نه وې او که وې هم نو یا به په پورې غاړه غر کې وې او یا په خوړ کې، خو دا خوړ هم شپږ میاشتې وچ و او بیا یوه ورځ خو بالکل ورک شو. دا زما د ماشومتوب خبره نه ده، زما د زلمیتوب واقعه ده. زموږ له کلي نه ډېر لرې هغه د زرګونو جریبو جاګیر خاوند اکبر علي زموږ د کلیوالو د خوښې خلاف د خوړ مخه بدله کړه، خپل پټي یې پرې خړوب کړل او زموږ او د خواوشا نور کلي یې تندې ته پرېښودل. د کلي خلک داسې اوتر شول لکه چې د چا مور و پلار مړه شوي وي. خوړ مړ شو او د هغه اوبه هم اوموږ تربته شو. زما ښه په یاد دي چې د کلي خلکو سرکار کې په اکبر علي عریضې وکړې، خو اکبر علي د هغه ځای تر ټولو لوی خان و. د مالګې ټیکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم د هغه وه، نو نتیجه یې دا شوه چې د کلو خلکو خوږ خو رابیا نه کړو، خو د مالګې مزدوري يې بايلودي.

زه چې وړوکی وم نو په دغه مخامخ غره کې ايکي يوه چينه وه، خو لږ چې لوی شوم، دغلته يوه بله چينه هم وخوټکېده. دا هم يوه په زړه پورې کيسه لري چې زما پلار د کلي د خلکو په ټينګار د چينې په لټون پسې ووت او چې کله يې بله چينه پيدا کړه نو د خلکو د ګډاګانو او سندرو يو شور جوړ شو.

زه هم په درنګ کې مزدور شوم، مابنام به ستړی ستومانه کور ته راغلم، وده به شوم او چې لمر به څرېکه وهله نو زه به په درنګ ورننوتی وم. له څو شپو راسې مې بانو نه وه ليدلې. يوه ورځ مابنام چې له کار نه راتلم، نو بانو مې په لاره وليده. راته يې وويل:

ـ نن راشه ښه، کار مې دی درسره.

ـ زه ډېر ستړی يم نشم درتلای.

ـ نه نه ډېر ضروري کار مې دی درسره، راشه ښه.

او چې زه له پيشنمي نه مخکې چينې ته ورسېدم، نو بانو ناسته وه. هغه چوپ وه. زه هم چوپ وم، خو ما زړه ټينګ نه کړای شو.

ـ څه چل دی آخر، وايه کنه!

ـ زه درنه روانه يم!

ـ زما زړه درز پرېوتو. ما ويل که چينه وچه شوه، زما مری خپه شوې وه. ما په سخته وويل:

ـ چرته؟

ـ زما واده دی.

زه بې اختياره شوم:

ـ ستا واده؟

ـ هو! ما د تره زوی ته ودوي. هغه له کالام نه راغلی دی. کوهاټ کې دی، صوبه دار

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی. هغې دا ټولې خبرې په یوه سا وکړې. زه غوسه شوم. هغه چوپ شوه. زه سوچونو په سر واخیستم. بانو بیا وویل:

ـ دا رښتیا دي چې وایي چې کوهاټ کې ډېرې تېرې اوبه دي. څو څو چینې دي پکې. بمبې دي پکې، چې کله دې زړه غواړي، تاو یې کړه او منګی ډک کړه، هه...

د هغې اواز له خوشحالی نه رپېده. زه ورته ورنژدې شوم. سترګو ته مې یې وکتل. د هغې په سترګو کې زما له مینې نه انکار نه و، دا وه چې پکې د اوبو اقرار و، ما داسې محسوسه کړه چې مینه یوازې صداقت، اخلاص او جذبه نه غواړي، لږې لږې اوبه هم غواړي. موږ دواړه چوپ وو. بانو منګی ډکولو، منګی یې ډک کړ او لاړه.

په کومه شپه چې د بانو واده و، نو ما خوب ولید چې زموږ خوږ بیا ډک ډک راغلی دی. د مالګې غر کې هم د خوږو اوبو چینې راخوټکېدلې دي او زموږ د کلي په منځ منځ کې یوه لویه ونه ده. دا ونه ټوله له رڼو اوبو نه جوړه ده. د ونې جرړې، ښاخونه، ګلونه، مېوه او پاڼې ټولې د اوبو دي او له دې ښاخونو او پاڼو نه د اوبو ویالې روانې دي او په دې اوبو د کلي ځمکې خړوب شوي دي. خلک لګیا دي، کروندې کري، ښځې نمرې وینځي. ماشومان د ګلونو امیلونه په لاس له ونې نه ګرچاپېر ګډېږي. بانو پاکې جامې اغوستې او ماته وایي:

ـ اوس خو زموږ کلي کې د رڼو اوبو ونه راټوکېدلې ده کنه، اوس خو درنه زه هېچرته نه ځم. څومره ښه خوب و، خو چې ما مې پلار ته و وایه، نو هغه راته و ویل:

ـ بل چاته خو دې نه دی ویلی؟

ـ نه بابا دا خو خوب دی، تاسې ولې وېرېږئ!

ـ خوب دی، خو عجیبه خوب دی!

ـ نه بابا! ما خو چې خوب کې کومه ونه لیدلې وه، هغه خو سره نه وه، د هغې رنګ خو لکه د اوبو په شان و، خو داده چې پکې د مېوې پر ځای د ګلابو سرې سرې کوزې غوندې ښکارېدې چې له هغې نه اوبه بهېدې.

ـ هر څه چې دي، خو دا ډېر خراب خوب دی، که پولیس واورېدو، نو تابه هم داسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بوځي لکه چې هغه مزدوران یې بوتلي وو.

زما ښه یاد دي چې د پلار له وېرې ما څو ورځې دا خوب چاته ونه وایه. ما چې د درنګ مزدورانو ته دا خبره وکړه، نو هغوی وخندل:

ــ دا خوب، خو دلته ډېرو کسانو لیدلی دی! دا خوب به رښتیا کېږي که خدای کول! ما خو ورومبی د دوی په خبرو یقین نه کولو خو اوس په دې پوه شوی یم چې زموږ دا خوب به خامخا رښتیا کېږي. یوه ورځ به د اوبو دا ونه زموږ په کلي کې زرغونېږي، تش جامونه به ډکېږي، خیرن نمري به وینځل کېږي، جل وهلي زړونه به تازه کېږي او ټولې شاړې ځمکې به ودانېږي.

فعالیتونه

۱ــ د کیسې یوه یوه برخه دې زده کوونکي یو ځل بیا په وار سره ولولي.

۲ــ په کیسه کې دغه پنځه لغتونه دې یو یو زده کوونکی معنا کړي؟ بیا دې نور زده کوونکي له کیسې څخه لس نور لغتونه انتخاب او له خپلو همټولګیوالو دې یې معنا وپوښتي:

لوغړن، باجره، جرړې، نمری، خوړ

۳ــ زده کوونکي دې په دریو برخو ووېشل شي، یوه برخه دې ددې کیسې نومونه له ځانه سره په کتابچو کې ولیکي، دویمه ډله صفتونه او دریمه فعلونه. بیا دې ټول خپل لستونه ټولګیوالو ته ولولي.

۴ــ یو تن زده کوونکی دې په خپله خوښه او یو زده کوونکی دې د ښوونکي په خوښه ددې کیسې لنډ مطلب په خپلو الفاظو په ساده توګه خپلو ټولګیوالو ته څرګند کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ دنده

هر زده کوونکی دې د خپل کلي یا خپل ښار اړوند یوه په زړه پورې پېښه د لنډې کیسې په توګه ولیکي. د مخونو شمېر دې له دوو مخونو څخه نیولې تر څلورو مخونو پورې وي.

شپېلۍ

د غره په ذهن کې خوره شوه شپېلۍ
په سرو مماڼو مېلمنه شوه شپېلۍ
دا د کېږدۍ پلو خو واړوئ لږ
تللې کوچۍ وه راستنه شوه شپېلۍ
وري زلمي شول، اوښې پېغلې شولې
لکه خېرۍ په غرونو شنه شوه شپېلۍ
ستورو جامې د اتڼ واغوستلې
د هسک د ښتو ترانه شوه شپېلۍ
((اسحاق ننګیال))

طامع همېش وي په انتظار کې
آب یې د مخ ځي په هر دیار کې
ګنج چې د صبر پیرمحمد بیاموند
توانګر باله شي په دا دیار کې
((پیرمحمد کاکړ))

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو کې ناول لیکنه

ـ تاسو تراوسه کوم ناولونه لوستي دي؟

ـ کوم ناول مو ډېر خوښ شوی او ولې؟

ـ د پښتو ناولونو په اړه تر معلوماتو مخکې لازمه ده چې د ناول په اړه لنډې خبرې وکړو. ناول انګلیسي کلمه ده او ویل کېږي چې له ایټالیایي (نو ویلا) څخه اخیستل شوې چې د (نوي یا کوچني) په معنا دی، خو په نورو اروپایي ژبو کې د ناول پر ځای د رومان اصطلاح کارول کېږي. موږ دلته د (ناول) او (رومان) دواړه اصطلاحګانې د واحد داستاني اثر لپاره کاروو. ناول یا رومان په حقیقت کې یو نسبتاً اوږد داستاني روایت دی. په دغه روایت کې شخصیتونه (یا شخصیت) د پېښو په یوه پرله پسې لړۍ کې انځورېږي. د رومان د اوږدوالي او حجم په اړه بېلابېل نظرونه وړاندې شوي دي. له دېرش څخه تر څلوېښت او پنځوس زره کلمو پورې یې ورته کم حد ټاکلی او تر دې هر څومره زیاتېدلای شي. هر ناول او رومان د ژوند د پېښو روایت دی او په هغو کې کرکټرونه، د پېښو کړکېچ، صحنې، اړیکې او نور شامل دي. د څېړونکو په نظر: ناول هغه خلاق منثور روایت دی چې په لازمه توګه د پېښو تسلسل ته پاملرنه کوي. په ناول کې یو شمېر شخصیتونه (کرکټرونه) په ځانګړو صحنو او پېښو کې ګډون لري. که لنډه کیسه یوازې یو ساز ته ورته وي (د ساز یوې آلې ته)، نو ناول او رومان یوه سمفوني یا ارکسترا او د سازونو یوه ټولګه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناول لومړی زموږ ادبیاتو ته د ژباړې په بڼه راغلی دی. مخکې تر دې چې په پښتو ژبه ناول ولیکل شي، له اردو ژبې څخه پښتو ته ځینې ناولونه راوژباړل شول.

په دې لړ کې دوه لومړني ژباړل شوي ناولونه د یادولو وړ دي: نقش نگین یا ((مرآة العروس)) او ((توبة النصوح)). دواړه ناولونه په اردو ژبه د هند د نومیالي لیکوال او شاعر ډپټي نذیر احمد خان په قلم لیکل شوي دي. مرآة العروس د ((نقش نگین)) په نامه د اروا ښاد میا حسیب گل کاکاخېل له خوا او توبة النصوح د اروا ښاد میا محمد یوسف کاکاخیل له خوا په پښتو ژباړل شوي دي.

ډپټي نذیر احمد خان د هند د نیمې وچې له مخکښو ادبي شخصیتونو څخه گڼل کېږي. د هغه په آثارو کې د تېولنیز انتقاد روح ډېر پیاوړی دی او د اردو ژبې لومړنی ناول لیکونکی گڼل کېږي.

د ډپټي نذیر احمد خان دغه یاد شوي ناولونه په پښتو ژبه لومړني ژباړل شوي ناولونه دي. نقش نگین له ۱۸۷۷م. کال څخه مخکې له اردو څخه په پښتو ژباړل شوی، خو په ۱۹۵۷م. کال کې په پېښور کې چاپ او خپور شوی دی، خو توبة النصوح په ۱۹۰۴م. کال کې په پښتو ژباړل شوی او پر همدغه کال چاپ شوی دی.

په پښتو ژبه لومړنی لیکل شوی ناول د پیاوړي لیکوال سید راحت زاخیلي په قلم د ((نتیجهٔ عشق)) یا ((ناول د ماه رخې)) په نوم کښل شوی او په ۱۹۱۰م. کال کې په پېښور کې چاپ شوی دی.

له دغه لومړني ناول څخه وروسته تر ډېرو کلونو پورې په کوزه پښتونخوا کې د کوم ناول د لیکلو پته نشته. بیا نو په بېلابېلو وختونو کې دغه ناولونه ولیکل شول:

ـ په ۱۹۵۰م. کال کې د صاحبزاده محمد ادریس ((پېغله)) نومې ناول چاپ شو.

ـ په ۱۹۵۷م. کال کې د اشرف دراني لیکلی ناول د ((زرکې سترگې)) په نوم خپور شو.

ـ په ۱۹۵۷م. کال کې د حمزه شینواري ((نوې چپې)) نومی ناول چاپ شو.

له دغو څو لومړنیو ناولونو سره سم او ترې راوروسته دغه نور پښتو ناولونه هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاپ شوي دي:

ـ د رشيد علي دهقان: ((د سرو تعويذ))

ـ د محمد ابراهيم شبنم (خوابنې او نړور)

ـ د سيد رسول رسا دغه پنځه ناولونه: مفرور، شمی، خودكشي، مامونی او ميخانه.

ـ د ډاكټر شير زمان غمژن طايزي دغه پنځه ناولونه: گل خان، امانت، رحمان كورونه، غونډۍ او واده ونه شو.

په كوزه پښتونخوا كې تر دې وروسته هم دغه لړۍ راروانه ده او اوس يو زيات شمېر ناولونه ليكل شوي او خپاره شوي دي.

په افغانستان كې هم دغه لړۍ له ژباړې څخه پيل شوې ده. هغه لومړنی ناول چې په افغانستان كې په پښتو ژبه ژباړل شوی دی، د فرانسې د نوميالي ليكوال ويكتور هوگو (بيوزلان) نومې ناول دی. دغه ناول د استاد عبدالحی حبيبي په قلم ژباړل شوی او په ۱۳۱۰هـ. ش. كال كې د كندهار د ((طلوع افغان)) جريدې په پاڼو كې په پرله پسې توگه خپور شوی دی.

دلته په پښتو ژبه لومړنی ليكل شوی ناول د برهان الدين كشككي په قلم ليكل شوی او په ۱۳۱۷ هـ. ش. كال كې خپور شوی دی. سره له دې چې ددې ناول پر څنډه ليكل شوي چې اصلي موضوع يا سوژه يې له بهرنيو مطبوعاتو څخه اخيستې ده، خو خپله د ليكوال په قلم ليكل شوی او ژباړه نه ده. د نوموړي ليكوال يو بل ژباړلی ناول په همدغه وخت كې خپور شو چې ((په پټه د پټو پلټنې)) نومېږي، دا يو په زړه پورې پوليسي ناول دی.

تر دې وروسته په افغانستان كې د ډېرو ليكوالو ناولونه چاپ او خپاره شوي دي.

په افغانستان كې په وروستيو كلونو كې يو شمېر نور ناولونه هم ليكل شوي او اوس زموږ ځوانو ليكوالو هم د هنري ادبياتو دغې برخې يا ژانر ته ځانگړې پاملرنه كړې او په زړه پورې ناولونه يې ليكلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

په کوزه پښتونخوا کې په پښتو ژبه لومړني ژباړل شوي ناولونه ((مرآة العروس)) يا ((نقش نگين)) او ((توبة النصوح)) دی. لومړنی ناول د سيد راحت زاخيلي په قلم په ۱۹۱۰م. کې ليکل شوی او ((نتيجهٔ عشق)) يا ((ناول د ماه رخې)) نومېږي. په افغانستان کې لومړنی ژباړل شوی ناول د ويکتور هوگو (بېوزلان) دي. ليکل شوی پښتو ناول د برهان الدين کشککي ((پټه مينه)) ده. په کوزه پښتونخوا او افغانستان کې تر دغو لومړنيو آثارو وروسته گڼ شمېر ناولونه ليکل شوي چې شمېر يې لسگونو ته رسېږي.

فعاليتونه

۱ــ زده کوونکي دې په وار سره ددې لوست يو يو پراگراف ولولي او نور ټولگيوال دې غوږ ورته ونيسي.

۲ــ زده کوونکي دې دغو پوښتنو ته ځواب ووايي:

- په افغانستان کې په پښتو ژبه لومړنی ناول کوم يو دی، ليکوال او ژباړونکی يې څوک دی؟
- په کوزه پښتونخوا کې په پښتو ژبه لومړني نالونه څه نومېږي، د ليکوال او ژباړونکو نومونه يې واخلئ؟
- د سيد راحت زاخيلي په قلم ليکل شوی لومړی پښتو ناول څه نومېږي؟
- د برهان الدين کشککي د يو ليکلي او يو ژباړلي ناول نومونه واخلئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳_ څو تنه زده کوونکي دې په دغو موضوعاتو خپلو ټولګیوالو ته لنډ لنډ معلومات ورکړي:

الف: د ناول او رومان ترمنځ څه اړیکې دي؟

ب: په کوزه پښتونخوا کې د ناول لیکنې تاریخي بهیر

ج: په افغانستان کې د ناول لیکنې تاریخي بهیر

۴_ زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړنۍ ډله دې په پښتو ژبه د لیکل شوو ناولونو د یو یو نوم اخلي او د بلې ډلې یو تن دې ددغه ناول د لیکوال نوم یادوي. زده کوونکي کولای شي چې په دې لوست کې د یادو شوو ناولونو نومونه واخلي او که د نورو پښتو ناولونو نومونه ورته یاد وي یا یې لوستي وي، د هغو نومونه هم اخیستلای شي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د یو داسې ناول په باب لنډ معلومات ولیکي چې لوستلي یې وي. دغه معلومات دې په دوو مخونو کې ولیکي او دغو ټکو ته یې پام ضرور دی:

۱_ د ناول لنډه پېژندنه، نوم، لیکوال، یا ژباړونکی، د مخونو شمېر، د چاپ ځای او کال.

۲_ د ناول د کیسې یا موضوع لنډه معرفي.

۳_ په ناول کې یې څه شی خوښ شوی او کومه برخه یې نه ده خوښه شوې او ولې؟

په بله ورځ دې یې خپلو ټولګیوالو ته واوروي او یا دې پرې په ټولګي کې د خپلو یادښتونو له مخې لنډې خبرې وکړي.

حکایت

حاتم طايي چا وپوښته چې له ځانه دې هم بلند همت څوک ليدلی دی، يا دې اورېدلی دی؟

وې ويل: يوه ورځ مې څلوېښت اوښان ذبح کړي وو. اسيران مې د عربو او فقيران بللي وو. ناګاه مې په صحرا يو خارکش وليده، د لرګيو ګېډۍ په سر. ورته مې و ويل چې په مهمانۍ د حاتم ولې نه ور درومې؟ خلک پرې جمع شوي دي، دعوت يې عام کړی دی.

وې يې:

هر چې خوري د خپل منت روټۍ
څه به کاندي د حاتم د اوښ بوټۍ

هغه شخص مې په همت په جوانمردۍ ترځان هسک وليده.

((ګلدسته))

انـــديـــښنـــه کـــه پـــه غـــــره کـــښېـــږدي
غـــربـــه هـــم لـــکـــه ويـــښتـــه کـا
خـــــوار ســـــرې مـــلامـــت نــــه دی
کـــه پـــه غـــم کـــې ځـــان اوبـــه کـا
((خوشحال خان خټک))

(c) ketabton.com: The Digital Library

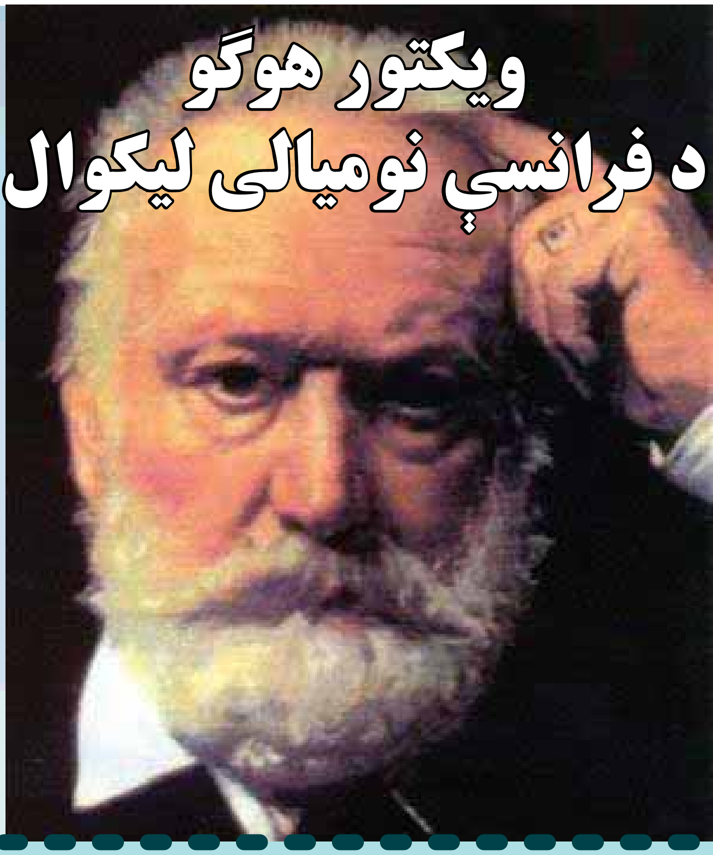

ـ د نړۍ د څومره لیکوالو نومونه مو زده دي؟

ـ آیا د کومو نړیوالو لیکوالو کتابونه مو لوستي دي؟

ـ د ویکتور هوګو نوم مو اورېدلی، یا مو د هغه کوم کتاب لوستی دی؟

د نړۍ د ادبي څېرو په لړ کې ویکتور هوګو خپل ځانګړی ځای لري. هغه په نولسمه پېړۍ کې د فرانسې او ټولې نړۍ د سترو شاعرانو او لیکوالو په کتار کې شمېرل کېږي.

په دې لوست کې د نړۍ د دغه نومیالي شاعر او لیکوال په باب معلومات ترلاسه کوئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویکتور هوگو په ۱۸۰۲م. کال د فرانسې په ختیځ (بیزانسون) کې وزېږېد. نیکه یې د یو داسې بزګر زوی و چې د (نانسي) په ښار کې یې ترکاڼي هم کوله. پلار یې په پوځ کې خدمت غوره کړ او د ناپلیون په لښکر کې تر جنرالۍ ورسېد. د هوګو مور د یو بېړۍ‌وان لور وه.

هوګو په وړوکتوب کې ډېر کمزوری او بې ځانه و. هېڅا هم داسې فکر نه کاوه چې ماشوم ویکتور دې ګوندې ژوندی پاتې شي، خو هغه ژوندی پاتې شو او داسې ژوندی چې ژوندیتوب او د ژوند یادونو او یاړونو یې تر مرګ وروسته هم دوام وکړ.

لومړی یې په پاریس کې زده کړې پیل کړې او څه وخت وروسته یې په ریاضي، شعر او لاتیني ژبه کې بې ساری پرمختګ وکړ او خپلې زده کړې یې بشپړې کړې. څرنګه چې د ویکتور هوګو پلار د جنرالۍ په وظیفه کې کله په یو ځای او کله په بل ځای کې و، نو د هوګو ژوند هم تول یا زیاتره په سفرونو کې تېر شو. بېلابېل ښارونه او هېوادونه یې ولیدل. په پای کې له خپلې کورنۍ سره یو ځای پاریس ته لاړ او هلته یې استوګنه غوره کړه، دغو سفرونو د هوګو پر ژوند او ذهن پوره اغېز وکړ.

په پاریس کې له استوګنې سره سم دوی له یوې بلې پوځي کورنۍ سره اړیکې پیدا کړلې او په دې کورنۍ کې د (ادل) په نوم له یوې نجلۍ سره یې مینه پیدا شوه او په پای کې یې ورسره واده وکړ.

هوګو د پاریس په (دارالفنون) کې زده کړو ته دوام ورکړ. همدلته یې خپل لومړني شعرونه و ویل. لومړنیو شعرونو یې د ښوونځي جایزه وګټله. د فرانسې د هغه وخت یو نومیالي شاعر او لیکوال ((شاتوبریان)) هغه ته د یوه ((عالي ماشوم)) نوم ورکړ.

له خپل ورور سره یې یو ځای یوه پنځلس ورځنۍ مجله خپره کړه. په دې مجله کې یې په خپل نامه او نورو مستعارو نومونو مقالې خپرې کړې، داسې مقالې چې د وخت د ادبي او ان سیاسي محافلو پام وړ شوې. نوموړی د همدغې مجلې په پاڼو کې لازم شهرت ته ورسېد. د دربار ستاینې یې هم وکړې او د پاچا له لوري یې شعرونو ته جایزې هم ورکړل شوې او د دوو زرو فرانکو د تنخواه یوه دنده هم وروسپارل شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې وروسته د هوګو ادبي هلې ځلې زياتېږي. په ادبي مجالسو کې له ليکوالو او شاعرانو سره اړيکې پيدا کوي او ادبي غونډې هم جوړوي. تر ۲۵ کلنۍ پورې د دربار پلوی و. تر هغه وروسته يې ملاتړ شکمن کېږي يا مشروطه بڼه غوره کوي.

هغه ته دا نظر پيدا کېږي چې د هېوادونو او ولسونو د پرمختګ او بريالیتوب لپاره آزادي ډېره ضروري ده. د خپل همدغه نظر لپاره د ((کرمول)) په نوم يوه ډرامه او د ډرامې سريزه ليکي. دغه ډرامه او سريزه يې دومره اهميت پيدا کوي چې په فرانسه کې د رومانتيزم د ادبي مکتب پيل ګڼل کېږي.

ويکتور هوګو په خپل ژوند کې له زياتو کړاوونو سره هم مخامخ شو، اولادونه يې په پرله پسې توګه مړه شول او د يوې لور مړينې دومره وځوراوه چې څو کاله يې قلم له لاسه وغورځېد.

په ۱۸۴۱م. کال کې هوګو له درې ځلې ماتې وروسته د فرانسې د اکاډمۍ په غړيتوب ومنل شو. د فرانسې پاچا (فليپ لويي) له هوګو سره ځانګړې دوستي لرله. د همدغې دوستۍ له کبله هغه څو ځله د انتصابي سناتور په توګه د مشرانو جرګې غړی شو.

په ۱۸۴۸م. کال په فرانسه کې کورنۍ اړ و دوړ شروع شو. ولس د بدمرغۍ په لمبو کې سوزېده. هوګو په همدغه وخت کې د خپل ولس په ګټه سياست ته ورودانګل. د هغه وخت يو بل نامتو شاعر ((لامارتين)) د هوګو په همکارۍ وړانديز وکړ چې يو موقت حکومت دې جوړ شي او په موقت حکومت کې هغه د پوهنې د وزير په څوکۍ وټاکل شو، خو اړ و دوړ روان و. هوګو د سلطنت ضد ډلو کلک ملګری شو او له همدې نېټې څخه يې د فرانسې له پاچا ناپليون سره دښمني پيل شوه.

هوګو به د بې وزلو خلکو پلوي کوله، ويناوې به يې کولې او زيات محبوبيت يې پيدا کړ، کله چې ((لويي ناپليون)) د فرانسې پاچاهۍ ته ورسېد، غوښتل يې چې د خپل واک د ټينګښت لپاره يو ځواکمن ګوند جوړ کړي. په همدې وخت کې هوګو د ناپليون سخت مخالفت پيل کړ. ناپليون بريالی شو، د هوګو په ګډون ۸۴ تنه د عامه امنيت د تخريبوونکو په نوم معرفي او د فرانسې له خاورې نه تبعيد شول. هغه لومړی بروکسل

(c) ketabton.com: The Digital Library

او بيا انګلستان ته لاړ او هلته يې د ((ژرسي)) او ((کرنسي)) په جزيرو کې د تبعيد عمر تېراوه. د تبعيد په وخت کې يې خپل په زړه پورې آثار وليکل.

په ۱۸۷۰م. کال کې له ۱۹ کلن تبعيد وروسته فرانسې ته راستون شو، خو ځله د خلکو له خوا د فرانسې د شورا د غړي په توګه وټاکل شو. هغه په ۱۸۸۵م. کال کې د ۸۳ کالو په عمر مړ شو.

د ويکتور هوګو په ليکل شوو کتابونو کې ((بېنوايان)) تر ټولو مشهور دی. دغه اثر ډېر زيات نړيوال شهرت لري، خو يو شمېر نور مهم کتابونه يې دادي:

هغه سړی چې خاندي، د خزان پاڼې، بدمرغان، مکافات، انتقام، سمندري کارګران او يو شمېر نور...

((د يو محکوم سرګذشت)) د هوګو له وروستيو په زړه پورې آثارو څخه شمېرل کېږي. په دې داستان کې د يو داسې انسان د محکوميت غږ اورېدل کېږي چې په اعدام محکوم شوی دی. هغه د زندان له تورتم څخه خپلې ښځې ته خپل سرګذشت ليکي. په دغه وير لړلي سرګذشت کې د محکوم د خپل ژوند او د نورو خلکو د ژوند ځينې اړخونه او واقعيتونه راتر سترګو کېږي. هغه خپل دغه داستان د پانسی پر ضد ليکي، هوګو غواړي په دې اثر کې په مجموع کې د ((انسان)) او ((انسانيت)) دفاع وکړي. هغه د انسان وژنې سخت مخالف دی.

ويکتور هوګو نه يوازې دا چې د فرانسې لوی شاعر او ليکوال و، په خپله پېړۍ کې د نړۍ د سترو ليکوالو په کتار کې شمېرل کېږي. له همدې کبله هغه ته د خپلې پېړۍ د ښوونکي نوم هم ورکړل شوی دی.

د متن لنډيز:

د نړۍ د نوميالیو شاعرانو او ليکوالو په لړ کې ويکتور هوګو زيات شهرت لري. هغه په ۱۹مه پېړۍ کې د فرانسې نامتو ليکوال او شاعر دی. هغه د رومانتيزم د ادبي مکتب له بنسټ اېښودونکو څخه ګڼل کېږي. د ځينو مشهور اثارو نومونه يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دادي:

بېنوايان يا (بېوزلان)، كرمول، د يو محكوم سرګذشت، هغه سړی چې خاندي، مكافات، بدمرغان، انتقام، سمندري كارګران او يو شمېر نور...

ويكتور هوګو د خپل ژوند ډېر كلونه له (ناپليون) سره د مخالفت له كبله په تبعيد كې تېر كړل.

ځرګندونه

د رومانتيزم ادبي مكتب: د نړۍ په ادبي مكتبونو كې ځينې مشهور يې دادي: كلاسيسيزم، رومانتيزم، سمبوليزم، رياليزم او نور... د رومانتيزم ادبي مكتب د اتلسمې پېړۍ په پای او د نولسمې پېړۍ په پيل كې په اروپا كې راڅرګند شو. مخكښان يې په انګلستان كې: ويليام بليک اوكالريج، په جرمني كې: ګويته او شيلر او په فرانسه كې ويكتور هوګو، شاتو بريان او لامارتين دي. رومانتيزم په حقيقت كې يو انقلابي غورځنګ و او شعارونه يې تر ډېره حده د روڼ اندۍ د دوران فلسفي او سياسي بنه لري، د انسان د آزادو احساساتو بيان او د فردي حقوقو تائيد يې د شعارونو لومړنۍ كرښې وې. دغه ادبي مكتب د كلاسيزم د ادبي مكتب د چوكاټونو پر وړاندې د نوو افكارو د لرونكو ليكوالو او شاعرانو له لوري رامنځته شو او په ټوله اروپا او نړۍ كې خپور شو. دغه كلمه ځينو كسانو د رومانتيسيزم په بڼه هم ليكلې ده چې دواړه د يو مفهوم لپاره كارول كېږي. رومانتيزم په حقيقت كې د كلاسيكو منل شوو زړو ادبي قوانينو پر وړاندې د بغاوت رنګ لري. د دوی په نظر د كلاسيزم د مكتب وچ او زاړه چوكاټونه نور د نوي عصر فلسفي او ادبي غوښتنو ته ځواب نه شي ويلای. څېړونكو ۱۸۳۰م. كال د ادبي انقلاب كال ګڼلی دی. په دې كال كې ويكتور هوګو او ملګرو يې رومانتيزم د هنر او شخصيت د آزادۍ د مكتب په عنوان معرفي كړ. رومانتيک هنرمند او ليكوال د خپل روح غوښتنو او اړتياوو ته زبات ارزښت وركوي او ځانګړي احساسات پكې خپل ځای لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱_ زده کوونکي دې په نوبت سره د لوست یو یو پراگراف په لوړ غږ خپلو ټولگیوالو ته ولولي.

۲_ زده کوونکي دې دغو پوښتنو ته ځواب ووایي:

_ ویکتور هوگو په کومه پېړۍ کې په کوم هېواد کې اوسېده؟

_ د هوگو د ژوند عمده او مهمې پېښې کومې دي؟

_ ویکتور هوگو د کوم ادبي ښوونځي یا مکتب او لارې له مخکښانو څخه شمېرل کېږي؟

۳_ زده کوونکي دې دغه څلور ځوابه پوښتنه کې سم ځواب په نښه کړي:

ویکتور هوگو ددغو کتابونو یا آثارو لیکوال دی:

الف: بېنوایان (یا بېوزلان)، دیو محکوم سرگذشت، هغه سړی چې خاندي

ب: دیو محکوم سرگذشت، رومیو او ژولیت، بېنوایان (یا بېوزلان)

ج: هغه سړی چې خاندي، گیتانجلي، اتللو

د: بېنوایان (یا بېوزلان)، جگړه او سوله، هغه سړی چې خاندي.

۴_ څلورتنه زده کوونکي دې د لوست عمده عمده ټکي په خپلو الفاظو کې خپلو ټولگیوالو ته ووایي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د نړۍ د یو داسې لیکوال یا شاعر په باب یا د هغه د کوم اثر او کتاب په باب یو مخ لیکنه وکړي چې پېژني یې، که یې د هغه کوم کتاب لوستی وي، د کتاب په باب دې معلومات ولیکي او که د شاعر او لیکوال په باب یې څه لوستي وي، هغه دې په خپل قلم ولیکي او په راتلونکي پښتو درسي ساعت کې دې یې ټولگیوالو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوند او چاپېریال

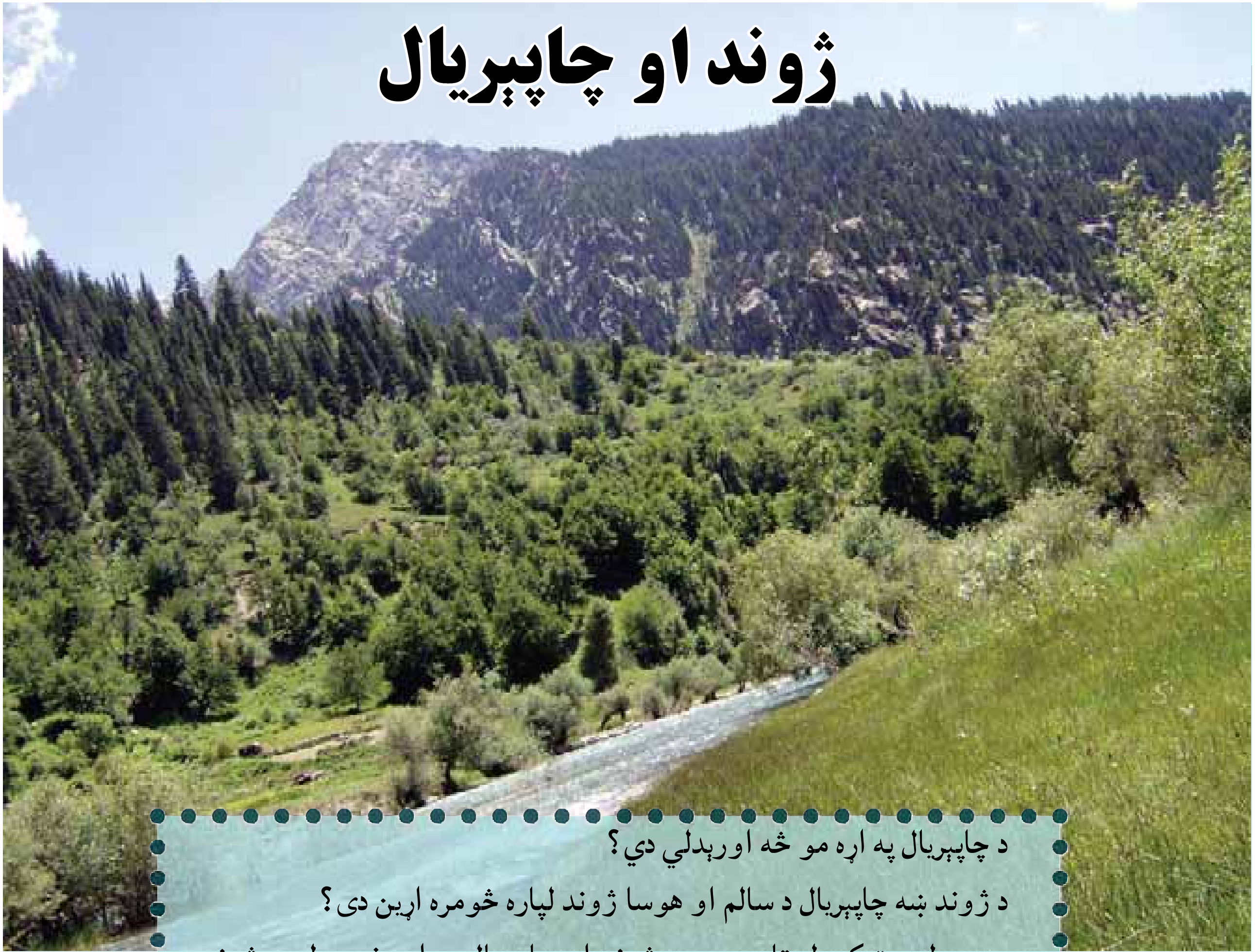

د چاپېریال په اړه مو څه اورېدلي دي؟

د ژوند ښه چاپېریال د سالم او هوسا ژوند لپاره څومره اړین دی؟

په دې لوست کې له تاسو سره د ژوند او چاپېریال په اړه خبرې لرو. ژوند پر چاپېریال څه اثر لري؟ یا دا چې چاپېریال د ژوند لپاره څومره ارزښت لري؟ دغه ډول موضوعګانې زموږ او ستاسو د ژوند لپاره ډېر اهمیت لري او باید جدي پاملرنه ورته وشي. په تېرو لوستونو کې مو د چاپېریال په اړه مطالب لوستي دي. په دې لوست کې په ځانګړې توګه د ژوند او چاپېریال پر اړیکو تاسو ته ځینې مطالب وړاندې کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوند او د ژوند چاپېریال په ډېرو برخو کې یو له بل سره نږدې اړیکې لري. د موجوداتو ژوند پر خپل شاوخوا او چاپېریال ژور اغېز لري او دغه راز چاپېریال هم د انسانانو، حیواناتو او نباتاتو پر ژوند هر اړخیز اثر غورځوي.

موږ ته لازمه ده چې د خپل ژوند چاپېریال ته همیشنۍ پاملرنه وکړو، دغه کار نه یوازې دا چې زموږ د ځان لپاره گټور دی، د ټولو انسانانو او ټولې نړۍ لپاره گټور دی. د چاپېریال د پاک ساتلو، د چاپېریال د ارزښت، د چاپېریال د اړتیاوو او نورو موضوعگانو په اړه باید نه یوازې دا چې ځانونه پوه کړو، نورو ته یې په پوهولو کې هم هلې ځلې وکړو.

که موږ خپل چاپېریال ته پام ونه کړو، له ډېرو ستونزو سره مخامخ کېږو، تر ټولو مهمه خبره داده چې نن سبا ټوله نړۍ د چاپېریال د ککړتیا له ستونزو سره لاس او گرېوان ده. هوا ککړه شوې ده، اوبه ککړې شوې دي، په نړۍ کې د نفوسو د زیاتوالي له امله د ښېناک او خوراک د موادو د کمښت په څنگ کې د ژوند چاپېریال هم له گڼو گواښونو سره مخامخ دی. د چاپېریال او هوا ککړتیا پر اقلیم هم اغېز کړی دی. د ټولې نړۍ د تودوخې کچه د لوړوالي خواته درومي. له دې کبله د نړۍ د یخونو سترې سمندري زیرمې د ویلې کېدو په حال کې دي. دا ټولې نړۍ ته یو ستر گواښ دی.

د هوا د ککړتیا له امله بېلابېل رنځونه راپیدا کېږي، لکه: د وینې پرنډوالی، د تنفس بېلابېلې ناروغۍ، حساسیتونه او نور... ددغې ککړتیا لاملونه ډېر زیات دي او هرې برخې ته یې پاملرنه ضروري ده. د صنعت له ودې سره سم چاپېریال ته او د هوا او اوبو ککړتیا ته ډېر گواښونه ورمخامخ دي. له یوې خوا بېلابېل گازونه او لوگي، د سون توکي او نور پر هوا ورگډېږي او د تنفس له لارې د انسانانو او حیواناتو سږو ته ورداخلېږي او دا د هغوی بدن ته سخت تاوان وراړوي. ان چې پر نباتاتو، ونو او سبو هم خپل اغېز لري. په ډېرو هېوادونو کې ددغو لوگیو او گازونو د تصفیې لپاره لارې چارې نه دي لټول شوې او له همدې کبله یې نړۍ ته زیانونه په پرله پسې توگه مخ پر زیاتېدو دي.

اوبه د نړۍ لپاره ډېر اهمیت لري. د ټولو موجوداتو لپاره اوبه حیاتي ارزښت لري،

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعنې دا چې د ټولو موجوداتو ژوند ورپورې تړلی دی. ویل کېږي چې د نړۍ ۹۸ په سلو کې اوبه مالګينې او ترووې دي، دوه په سلو کې خوږې او په سلو کې يوه برخه يې زموږ لپاره د ګټې وړ دي. انسانان نه يوازې د څښلو لپاره، بلکې د ژوند د ټولو فعاليتونو لپاره د اوبو کارولو ته اړ دي. کرنې ته اساسي ارزښت لري. اوس د نړۍ د اوبو اساسي زيرمې ډېرې کمې شوې دي. د زېرمو د کمېدلو په څنګ کې له بده مرغه دغه اوبه د بېلابېلو عواملو له کبله ککړې شوې دي. د صنعتي پارکونو او کارخانو د جوړېدو او زياتېدو له کبله، د نفوسو د زياتوالي له کبله، د کاناليزاسيون د نه لرلو له کبله، د روغتيايي نه مراقبت او ځارنې او دغه راز د نورو عواملو له مخې د اوبو ناپاکي زياتې شوې او اوبه ککړې شوې دي.

د ځړ ځايونه، ځنګلونه، بڼونه او چمنونه له ګواښونو سره مخامخ دي. زياتره خلک پر خپل سر ځنګلونه وهي او ځرځايونه له منځه وړي، له همدې کبله د باران کمښت، د اوبو لږوالی، د اقليم تودوخه او د چاپېريال ککړتيا ناوړې پايلې رامنځته کوي. موږ بايد دغو ټولو خواوو ته غور وکړو چې د ژوند چاپېريال مو له دې زيات خراب نه شي.

زموږ خلک د کثافاتو او فاضله موادو يا چټليو د راټولولو، په يو ځای کې د جمع کولو او يو مناسب ځای ته د وړلو، ښخولو يا له منځه وړلو لپاره وړ امکانات او شونتياوې نه لري. دغه کار هم ډېرې ناوړې پايلې لري، په تېره بيا زموږ ښارونه يې ډېر چټل کړي او له کثافاتو ډک کړي دي. د ګڼو ناروغيو لپاره دغه کثافات د مکروبونو او مرضونو د زيرمو په توګه د پام وړ دي.

جنګونه بل هغه عامل دی چې د چاپېريال لپاره لوی ګواښ ګڼل کېږي. د باروتو خپرېدل، د چاودو او ناچاودو توکو پرېماني او د ټانکونو، شوبلو او الوتکو لوګي او د تېلو لګښت چاپېريال سخت زيانمنوي او خطرناک رنځونه زېږوي. زموږ په ګران هېواد افغانستان کې له سپېڅلي جهاد راوروسته کورنۍ جنګ جګړو، نه يوازې دا چې هېواد يې لوټې لوټې کړی او انسانان يې وژلي، بلکه ستره بدمرغي يې دا رامنځته کړې ده چې زموږ د ژوند چاپېريال ته يې ګڼ شمېر زيانونه اړولي دي. له همدې کبله د سولې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوترو الوتل، د هېواد د نیکمرغۍ او د ژوند د چاپېریال د نېکمرغۍ زیری هم له ځانه سره لري.

اوس نو راځو دې ته چې د چاپېریال د ښې ساتنې لپاره باید موږ او تاسو په ګډه څه وکړو:

۱ـ په لومړي ګام کې باید د خپل ځان، خپل کور، خپل کلي او ښار او په عمومي توګه د خپل هېواد د پاک ساتلو لپاره هلې ځلې وکړو.

۲ـ د چاپېریال د ستونزو، ګواښونو او اړتیاوو په باب باید هم خپل ځان وپوهوو او هم پرې خپله کورنۍ او خپل ملګري پوه کړو. لازمه ده چې د پوهاوي دغه لړۍ همېشنۍ بڼه غوره کړي.

۳ـ موږ باید د خپل چاپېریال په باب بې پروا ونه اوسو او هر هغه څوک چې ګورو خپل شاوخوا، خپله لار، سړک، کوڅه او نور چټلوي، باید خپلې تېروتنې ته یې پام ور وګرځوو.

۴ـ هر څوک باید ځان د تولنې پر وړاندې مسؤول وګڼو. له حکومتي چارواکو څخه نیولې تر یو کلیوال پورې ټول د خپل شاوخوا د پاک ساتلو مسؤولیت لري، باید موږ په دغه بهیر کې خپل مسؤولیت سرته ورسوو.

د ښوونځیو د شاګردانو لپاره په ځانګړې توګه دې چارې ته غور پکار دی. زده کوونکي کولای شي چې هم د ښوونځي په چاپېریال کې، هم د خپل کور، کلي او ښار د پاک ساتلو په کار کې پوره ونډه واخلي. د وطن ځوان نسل د هېواد د راتلونکي په سمسورولو، وده او پرمختګ کې پوره ونډه لري. له همدې امله لازمه ده چې د خپل چاپېریال په ساتنه او دغه راز د خپلې کورنۍ نورو غړو، دکلي او ښار خلکو او په تېره بیا خپلو همزولو او کشرانو ته د دغې چارې د ترسره کولو په لاره کې لازمې مشورې ورکړي. د دې هېواد هره برخه زموږ د ګډ کور یوه څنډه ده او موږ ته یې پاک او ستره ساتل یو ملي مسؤولیت دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ دغه لوست دې په څلورو برخو وويشل شي. څلور تنه زده کوونکي به يوه يوه برخه ولولي، خو د هر تن د متن له لوستلو وروسته به يو بل شاګرد په خپله خوښه د متن د همدې برخې په باب خپل خپل نظر وايي، يا به خپله خپله تبصره وايي.

۲ـ زده کوونکي دې دغو پوښتنو ته ځواب ووايي:

- ژوند او چاپېريال څه اړيکې سره لري؟
- که چاپېريال ته پاملرنه ونه شي کومې کومې ستونزې رامنځته کېږي؟
- د چاپېريال د ککړتيا عمده عوامل کوم کوم دي؟
- اوبه څنګه ناپاکې يا ککړېږي؟
- د ژوند پر چاپېريال جنګونه څه اغېز لري؟
- د هوا د تودوخې لاملونه کوم دي؟

۳ـ څلور تنه زده کوونکي دې په نوبت سره دې پوښتنې ته جلا جلا ځواب ووايي چې موږ د خپل چاپېريال د ښه ساتنې لپاره بايد څه وکړو؟

۴ـ دوه تنه زده کوونکي دې د دې لوست د جملو د جوړښت په باب خبرې وکړي چې ساده او که مرکبې پکې ډېرې دي؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې (په خپله خپله خوښه) د خپل کور، کلي يا ښار او يا هم د ښوونځي د چاپېريال په اړه يو مخ ليکنه وکړي، دادې په نظر کې ولري چې:

۱ـ اوس يې چاپېريال څنګه دی؟

۲ـ څه بايد وشي چې د ژوند او کار پر ښه چاپېريال بدل شي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳_ مور ته به د ښه چاپېریال ګټه څه وي؟

۴_ پر دې سربېره چې مور خپله به په دې کار کې ونډه اخلو، په دې لړ کې نور کوم کوم مسؤولیتونه لرو؟

۵_ دا مو په نظر کې وي چې د ځنګلونو پالل او د شنو سیمو پراخولو ته مو په لیکنه کې پوره پام کړی وي.

لورې ژورې مې په سترګو کې دي
کندې کپرې مې په سترګو کې دي
ستا د نظر هرې ادا ته رسي
داسې وزرې مې په سترګو کې دي
عشقه فطرت دې د نګهت راکړې
ګنې کمرې مې په سترګو کې دي
پاس چې اغیار راته کتلی نه شي
جورې ببرې مې په سترګو کې دي
وایم په زړه کې ورنزدې به شمه
څه لرې لرې مې په سترګو کې دي
حمزه په طمع لرې نه شوې چرې
څه سترې سترې مې په سترګو کې دي

((امیر حمزه شینواری))

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقاله څنګه ولیکو؟

تاسو د څه ډول مقالو له لوستلو سره مینه لرئ؟

تاسو خپله تراوسه کومه مقاله لیکلې ده؟که مو نه وي لیکلې، غواړئ چې یو څه ولیکئ؟

اوسنی زمانه د رسنیو او په تېره بیا د برېښنایي رسنیو د لوی بدلون زمانه ده. پخوا به په ورځپاڼو، جریدو او مجلو کې ډول ډول مقالې خپرېدلې. اوس ددې په څنګ کې په راډیویي او تلویزیوني خپرونو سربېره په ویبپاڼو او ویبلاګونو کې هم ډول ډول لیکنې او مقالې خپرېږي. نورو ته د خپلو نظرونو، افکارو، هیلو او غوښتنو تر ټولو نږدې لار د همدغو مقالو لیکل او خپرول دي. دغه راز په علمي مقالو کې له خپلو نوو څېړنو او ګروېږنو څخه د خلکو د خبرولو غوره لار د همدغه ډول لیکنو او مقالو لیکل او خپرول دي. په تاسو کې کېدای شي ځینې کسان د مقالو له لوستلو او لیکلو سره مینه ولري. ددې لپاره چې تاسو د مقالو لیکلو ته نوره هم لیوالتیا پیداکړئ، موږ به په دې لوست کې د مقالو په باب درسره خبرې وکړو. دغه راز به د مقالو د لیکلو لارې چارې د روښیو. دغه لوست تاسو ته د مقالو د لیکلو غوره لاربښود مخې ته ږدي. پوره دقت ورته وکړئ.

مقاله، لیکنې ته وایي، خو هغه لیکنه چې نسبتاً لنډه وي. مقاله په نثر سره هغه لیکنه ده چې لیکونکی یې د یوې ځانګړې موضوع او مطلب د څرګندولو لپاره لیکي. په مقاله کې لیکونکي د خپل نظر ور ټکي بیانوي او غواړي چې نور خلک یې ولولي او دده د نظر له ټکو څخه خبر شي.

مقاله له رسالې (یا کتابګوټي) سره له دوو اړخونو څخه توپیر لري. لومړی دا چې د رسالې په نسبت د مقالې لمن لنډه ـ تنګه ده. بله خبره داده چې د رسالې په پرتله د مقالې مخاطبین او مینه وال زیات دي، دا ځکه چې د مقالې د بحث موضوع د رسالې په پرتله عامه وي.

په مقالو کې ځینې یې ډېرې عامې وي چې نږدې د ټولو لوستونکو لپاره لیکل کېږي، موضوع یې هم د انساني ژوند، ټولنې، روانو حالاتو او نورو ټولنیزو پېښو په اړه وي او ډېره ځانګړې یا تخصصي بڼه نه لري. ځینې مقالې بیا ډېرې ځانګړې او تخصصي وي. په تخصصي مقالو کې زیاتره مخاطبین د هماغې څانګې یا برخې مینه وال کسان وي، خو بیا هم عام لوستونکي ترې ګټه اخیستلای شي.

موږ به تاسو ته خبره ډېره ساده کړو. د دوه ډوله مقالو لیکلو ته مو باید فکر وي:

عادي یا اخباري مقاله: ددې مقالې لوستونکي زیاتره عام مینه وال دي. په دغو مقالو کې ستاسو مخه له ټولو لوستونکو سره وي. که تاسو غواړئ چې د یوې موضوع په اړه عمومي لیکنه وکړئ چې مخاطب مو ټول لوستونکي او عام مینه وال وي او بیا غواړئ دغه مقاله په کومه ورځپاڼه، جریده، مجله یا ویبپاڼه کې خپره کړئ، نو له لیکلو مخکې باید دغو ټکو ته پام وکړئ:

۱ـ یوه داسې موضوع وټاکئ چې هم تاسو ته ډېره مهمه وي او هم اټکل وکړئ چې لوستونکو ته به په دغه وخت کې مهمه او ارزښتمنه وي. د موضوع له انتخاب څخه باید باوري شئ چې یو څه به خلکو ته نوي هم وي.

۲ـ د موضوع له انتخاب وروسته هڅه وکړئ ځان ته هغه ټکي معلوم کړئ چې غواړئ د خپلې همدغې موضوع په لیکلو کې یې مطرح او څرګند کړئ. ددې موضوع له

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکنې مو خپل هدف بايد ځانته څرګند کړی وي. د هدف لپاره مو بايد سندونه، فکټونه او حقايق له ځانه سره يادداشت کړئ.

۳ـ لومړی هڅه وکړئ چې له ليکلو مخکې خپلې مقالې ته يو چوکاټ وټاکئ. په چوکاټ کې به په يو کاغذ کې د خپلې مقالې اصلي ټکي له ځان سره لنډ لنډ وليکئ بيا به پرې فکر وکړئ او په ليکلو به يې پيل وکړئ.

۴ـ موضوع ته اوږدې سريزې مه ورکوئ، مخامخ خپل مطلب ته راشئ، لومړی د خپلې موخې په اړه وغږېږئ، بيا يې تفصيل وليکئ او په پای کې ترې نتيجه يا پايله ترلاسه کړئ.

۵ـ له يوې موضوع څخه بلې او بيا بلې موضوع ته ټوپونه مه وهئ. يوازې په هغه حالت کې چې ستاسو له همدې موضوع سره ښه مرسته کوي او دا موضوع نوره هم روښانوي، کولای شئ بله موضوع ورسره ياده کړئ. له خپلې اصلي موضوع څخه مه بهر کېږئ. بيا لوستونکي درسره تنګېږي او فکر يې پاشل کېږي.

۶ـ خبرې بايد ډېرې ژوولې او کرکېچنې نه وي. په هر څومره اسانۍ سره چې کولای شئ، خپل مطلب بيان کړئ. خپله اصلي خبره، خپل اساسي مطلب په ساده او مخامخ ښه بيان کړئ، خپلې موضوع ته دلايل راوړئ او داسې يې په پېچلې او ژوولې بڼه مه مطرح کوئ چې لوستونکي ستاسو د اصلي مطلب او هدف د پيدا کولو لپاره پر خپلو مغزو فشار راوړي او يا دې ته اړ شي چې بيا بيا يې ولولي.

۷ـ د خپلې موضوع تسلسل، د خپلې ليکنې او خبرو تسلسل درڅخه ګډوډ نه شي. کوښښ وکړئ چې هر څه په ترتيب سره بيان کړئ.

۸ـ په ليکنو کې د کلماتو په لوبو پسې مه ګرځئ. دې ته په ساده ټکو کې لفاظي وايي او تاسو بايد هڅه وکړئ چې له لفاظۍ څخه ځان وساتئ. موضوع د بيان په ډول يا الفاظو کې داسې مه رانغاړئ چې وغواړئ مقاله مو په اصطلاح ډېره نغاړلې راشي. نه! په دغو مقالو کې غوڅه خبره غوره ده.

۹ـ کله چې ليکنه مو بشپړه کړه، يو ځل بيا يې په غور او دقت ولولئ. لازم سمون

(c) ketabton.com: The Digital Library

پکې راولئ، بیا یې هم د لوستونکي په توګه په انتقادي نظر ولولئ او هر کله چې ډاډه شوئ چې په لیکنه کې مو خپل هدف ته رسېدلي یاست او لوستونکو ته به هم خپل مطلب ورسولای شئ، بیا یې نو د خپرېدو نیت وکړئ.

علمي او څېړنیزه مقاله:

د علمي او څېړنیزو (تحقیقي) مقالو لپاره د یوې موضوع په اړه د ډېرو زیاتو معلوماتو لرل، پر موضوع پوره پوهېدل او د ډېرو کتابونو مطالعه لازمي دي.

علمي او څېړنیزې مقالې زیاتره ځانګړې او تخصصي بڼه لري او له همدې کبله یې د لیکلو او لوستلو ساحه ځانګړې (یا تر یو حده محدوده) ده، د تخصص کسان یې لیکي او زیاتره یې له یوې ځانګړې علمي موضوع سره اړوند کسان د لوستلو لېواله وي.

که تاسو هم کله غوښتل چې په یوه موضوع کې علمي او څېړنیزه مقاله ولیکئ، نو لازمه ده چې دغو ټکو ته پام وکړئ:

۱ــ له پرله پسې لوستلو (مطالعې) او لټون وروسته باید ځانته داسې یوه موضوع وټاکئ چې ستاسو په نظر نوې ده او په دې برخه کې ډېرې څېړنې نه دي شوي. که څېړنې شوي دي، نیمګړتیاوې لري او تاسو غواړئ ددې موضوع په اړه نوي ټکي څرګند کړئ. ستاسو په نظر به دغه موضوع د نور زیات لټون غوښتنه کوي.

۲ــ ټول هغه کارونه چې د همدې موضوع په اړه تر تاسو دمخه ترسره شوي، په دقت سره ولولئ او په لازمو برخو کې ترې یادښتونه واخلئ. له دغو یادښتونو څخه به په خپله مقاله کې ګټه اخلئ. یادښتونه به په یو جلا کاغذ کې لیکئ. پر پاس څنډه به د یادښت موضوع لیکئ. بیا به یادښت لیکئ او په پای کې به یې د کتاب نوم، لیکوال، د چاپ کال او وخت او د یادښت د مخونو شمېره لیکئ. دغه لیکنه ځکه په کار ده چې تاسو به بیا د خپلې مقالې په اخځونو او لمن لیکونو کې خپلې دغه د ګټې وړ منابع لیکئ. د کتابونو په لټون پسې بېلابېلو کتابتونونو ته لاړ شئ او یا له هغو کسانو سره اړیکې پیدا کړئ چې ددې موضوع اړوند کتابونه لري او یا د منابعو او اخځونو په باب لارښوونه درته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳_ د یادښتونو له بشپړېدو وروسته، خپلې مقالې ته یو چوکاټ جوړ کړئ.

کوم کوم ټکي غواړئ چې په پرله پسې توګه یې بیان کړئ، د موضوع تسلسل ته لازم غور وکړئ، پر چوکاټ بیا ځلې نظر واچوئ.

۴_ خپله لیکنه په پوره غور او دقت سره ولیکئ.

۵_ خپله لیکنه بیا بیا ولولئ، سمونه پکې وکړئ او هر کله چې پرخپله لیکنه ډاډه او باوري شوئ نو مقاله د خپرېدو لپاره رسنیو ته وسپارئ.

د متن لنډیز:

مقاله د نثر په بڼه هغه لیکنه ده چې د یوې ځانګړې موضوع په اړه په نسبتاً لنډه توګه لیکل کېږي. مقاله له رسالې یا کتابګوټي او کتاب سره دا توپیر لري چې: ۱- مقاله لنډه وي. ۲- د مقالې موضوع د رسالې او کتاب په پرتله یو څه عامه وي، یا د عامو لوستونکو لپاره وي.

د مقالو په باب باید ووایو چې په عمومي توګه په دوو برخو کې ورته غور لازم دی: لومړی عامې، عادي او اخباري لیکنې دي. په دغو مقالو کې هڅه کېږي چې عام لوستونکي مخاطب وي. د داسې لیکنو مینه وال عام خلک دي. ډېر لوستونکي یې لولي او ډېره تخصصي او ځانګړې بڼه نه لري.

علمي او تحقیقي مقالې، تخصصي لیکنې او څېړنې دي. دغه مقالې زیاتره په یوه علمي ځانګه کې د متخصصو کسانو له خوا لیکل کېږي او پر څېړنیز اړخ یې ټینګار کېږي.

څرګندونې

ویبپاڼه: د برېښنایي رسنیو یو ډول دی چې د انټرنېټ له لارې وړاندې کېږي.

وېبلاګ: د ځانګړو کسانو د خپلو اثارو او لیکنو د رسنۍ په توګه کار ورکوي. ویبلاګ داسې وي لکه د یو ځانګړي کس یا کسانو د خپرونو او لیکنو آرشیف.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې دغو پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

- مقاله څه ته وايي؟
- د مقالې او رسالې توپير په څه کې دی؟
- د يوې اخباري مقالې د ليکلو په وخت کې مو بايد کوم ټکي په پام کې وي؟
- علمي او څېړنيزه مقاله څه ځانګړتياوې لري؟

۲ـ په اوسنيو اخبارونو، مجلو او ويبپاڼو کې مو د کومو کومو ليکوالو مقالې تراوسه لوستي دي؟ يو يو زده کوونکی دې د يو يو تن ليکوونکي نوم واخلي.

۳ـ دوه تنه زده کوونکي دې، په دغه موضوع لنډې خبرې وکړي:

- ښه مقاله هغه ده چې ....
- د مقالې د چوکاټ جوړول دغه ګټه لري چې ....

کورنی دنده

زده کوونکي دې دغه لوست يو ځل بيا په کورونو کې ولولي او د همدې په رڼا کې دې د خپل شاوخوا يا ددغو ورځو د يوې مهمې موضوع په اړه يوه لنډه مقاله وليکي. په مقاله کې دې د لوست لارښوونې په پام کې ونيول شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهاند عبدالحی حبیبي

لیکوال او څېړونکی

ــ د پښتو د معاصر ادب د کومو نومیالیو له نومونو سره اشنا یاست؟

ــ د پښتو کوم مشهور تاریخ لیکونکي او څېړونکي پېژنئ؟

پوهاند عبدالحی حبیبي د افغانستان لوی لیکوال، مؤرخ او څېړونکی دی. د معاصر افغانستان په محققینو او لیکوالو کې به ډېر لږ کسان له پوهاند حبیبي سره برابري وکړای شي.

هغه له یوې خوا د ګڼ شمېر ادبي تاریخي او علمي آثارو څښتن دی او له بلې خوا یې لیکنې ډېرې پخې، هر اړخیزې او ژورې دي. په دې لوست کې تاسو ته د هغه د ژوند، کتابونو او علمي هلو ځلو په باب رڼا اچول کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو ادبیاتو په مخکښو معاصرو څېړو کې د پوهاند عبدالحی حبیبي نوم لکه ستوری داسې ځلېږي. د پښتو د معاصر ادب د نومیالیو ستورو په کتار کې د هغه نوم تر ټولو دمخه دی. هغه هم شاعر دی، هم د نوي نثر له مخکښانو څخه دی، هم ژورنالیست و، هم د افغانستان د ګوتو له شمېره د کمو مؤرخینو په ډله کې مخکښ ځای لري، هم د ادبي، علمي څېړنو یوه پیاوړې څېره ده.

عبدالحی حبیبي په ۱۲۸۹هـ. ش. کال په کندهار ښار کې زېږېدلی دی. د کندهار په ښوونځیو کې یې لومړنی زده کړې وکړې. بیا په کندهار کې د ((طلوع افغان)) جریدې مرستیال او وروسته ددې جریدې د مسؤول چلوونکي په توګه وټاکل شو. لس کاله یې دغه جریده وچلوله. په همدې وخت کې ((طلوع افغان)) بشپړه پښتو شوه. ددې په څنګ کې چې له ژورنالیستیک اړخ څخه ډېره په زړه پورې وه، دې جریدې پښتو ادب ته هم د قدر وړ خدمتونه کړي دي.

استاد حبیبي د ((طلوع افغان)) د مسؤول مدیر په حیث له دندې څخه وروسته په کابل کې د مطبوعاتو د مستقل ریاست مرستیال او د پښتو ټولنې مشر شو. دلته یې د پښتو ژبې د ودې لپاره بنسټیز کارونه ترسره کړل. د کابل پوهنتون د ادبیاتو پوهنځي له تاسیس سره سم یې نوموړی لومړنی رئیس وټاکل شو.

په ۱۳۲۷ هـ. ش. کال کې د کندهار د خلکو له خوا د ولسي جرګې غړی شو او د وکالت دوره یې لا پای ته نه وه رسېدلې چې د وخت له حکومت سره د اختلافونو له کبله له هېواده بهر لاړ. څه موده یې په کراچی کې سیاسي، علمي او ادبي هلې ځلې وکړې او بیا بېرته افغانستان ته راستون شو. څه موده د تاریخ ټولنې رئیس او د صدراعظم فرهنګي سلاکار و. خپلو علمي او کلتوري هلو ځلو ته یې د ژوند تر پای پورې دوام ورکړ.

پوهاند عبدالحی حبیبي له اوږدو ملي، علمي او ادبي خدمتونو وروسته د زړه د ناروغۍ له امله د ۱۳۶۳ هـ. ش. کال د ثور په شلمه نېټه په کابل کې له نړۍ سترګې پټې کړې او په ((شهدای صالحین)) کې خاورو ته وسپارل شو.

استاد حبیبي د خپل له ثمره ډک ژوند په اوږدو کې زیات شمېر مقالې، رسالې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه ولیکل. د افغانستان د تاریخ، کلتور، ادب او نورو بېلابېلو اړخونو په سپړنه او څېړنه کې یې له نوښته ډکې هلې ځلې کړې دي. په پښتو او دري دواړو یې زیات شمېر آثار چاپ او خپاره شوي دي. دلته یې د ځینو کتابونو نومونه اخلو:

د پښتو ادبیاتو تاریخ (دوه ټوکه)، افغانستان بعد از اسلام، پښتانه شعراء (لومړی ټوک)، نوموړکي مؤرخین، جنبش مشروطیت در افغانستان، د پښتو ادب په تاریخ کې قصیده، د افغانستان پېښلیک، تاریخ مختصر افغانستان او یو زیات شمېر نور...

ددې په څنګ کې پوهاند حبیبي شاعر او د ادبي- داستاني نثرونو لیکوال هم و. د شعرونو د بېلګې په توګه یې ((د خوشحال روح ته خطاب)) تر سرلیک لاندې د یو نظم ځینې برخې لولو:

د پښتون بهار له تاوه	اې مېړه نره سرداره
تا پښتو ده ژوندۍ کړې	له خټک ترکندهاره
پښتانه تا یادوینه	ننګیالي ښاغلي پلاره
چې پر مرګ دې هېره نه وه	د پښتون د ننګې لاره

تا ویل پس له مرګه هلته تاسې ښخ کړئ مړ خوشحال
د مغولو د پښو ګرز یې چېرې نه کې بیا پایمال

نه یې مړ ته خو ژوندی یې	اې ادیبه ننګیالیه
دا ښه نوم دې دایمي دی	په ابد ژوندون ژوندیه
ته زموږ ملي پېشوا یې	د پښتو پلار توریالیه
پښتونواله دې ژوندۍ کړه	د پښتون لوی بریالیه

تا و موږ ته وښودله، د پښتو دا سمه لاره
ستا په توره به نازېږو د پښتو پښتونه پلاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتون بېرۍ چپه وه — د غزني دوران و تللی
د غوري لويي وه ورکه — د سوري قام و نتلی
د لودين جنډه نسکوره — قطب الدين په زړه داغلی
د مغولو طالع لوړ وو — د اورنګ توغ رپېدلی

يو څو ستا د سوز نارې وې چې پښتون يې راولاړ کئ
که نه ژر و و چې خپل کور يې د مغول په لاس ويجاړ کئ

ارواښاد پوهاند حبيبي پښتو داستاني او ادبي نثرونه هم ليکلي دي. په افغانستان کې د پښتو معلومه لنډه کيسه هم په ۱۳۱۵ هـ. ش. کال کې په طلوع افغان کې خپره شوې او د استاد حبيبي په قلم کښل شوې ده. دغه کيسه (چې د ننداري ځانګړني هم لري) د ((توربالی پښتنه)) په نوم خپره شوې او د ((تور پيکی)) په نوم په اوسني ليکوال نومې کتاب کې چاپ شوې ده.

د (متلونه) په نوم د پوهاند حبيبي د ليکنې يوه برخه د هغه د علمي آثارو د نثر د نمونې په توګه وړاندې کوو او وينو چې هغه استاد د پښتو متلونو په اړه څومره د کار خبرې لري:

((په پښتو کې متل عين هغه شي ته وايي چې په عربي يې مثل بولي. د پښتو ادب يو مهم توک دغه متلونه دي چې په لنډو ويناوو کې حکمتونه او د ګټې خبرې ځای شوي دي. په متلو کې د ملتو د روحياتو خورا ښې ښې نکتې پرتې وي او ځينې پوهان وايي چې تر شعر لا متلونه د ملتو پر عقليت ښه دلالت کوي، ولې چې اشعار د داسې خلکو له کومو راوځي چې فکر او ذهن او عقليت يې تر عوامو لوړ وي، اما متلونه د عوامو له تفکره حکايت کوي او د متلونو الفاظ مصنوعي او پالش شوي نه وي او د عوامو په ژبه وي، نو متلونه د وګړو ږغ ګڼلی شو. متلونه د ملتو د اجتماعي ژوندون او ددوی د عقلي هويت ښکاره کوونکي دي، په مختلفو اوضاعو او کيفياتو کې د تجربو او ازمېښتو نتيجې دي چې په لنډو کلماتو کې ځای شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو متل دی: (جنګ په وسله کېږي او ننګ په غله) له دې متله لاندې خبرې استخراج کېدلای شي:

د پښتنو اجتماعي ژوند پر دوه رکنه ولاړ و. اول له ځان څخه دفاع، دویم یو له بله سره په روغه ژوندکول، په دې متل کې اول ته جنګ او دویم ته ننګ ویل شوی دی. د دوی عسکري احساسات په دفاعي او منظمانه حرکاتو کې او د ننګ جذبات په خپلوۍ او روغه کې د ژوندانه مدار و، وسله په دوی کې مهمه او غله د اړتیا مهم شی و. دې اجتماعي اړتیا دوی زراعت او کرنې ته پاڅول، نو یې په اخلاقو کې زراعتي روحیه او د کرنې قدر کول شامل شول. دا روحیه که څه هم د زړو آریایانو ده او اوستا د دوی زراعتي حالت ښه څرګندوي، مګر په پښتونوالي کې خو دغه زوړ روح بل راز شو او د پښتنو له روحیاتو سره سم د ننګ لپاره یوه وسیله شوه او له دې څخه موږ ته څرګندېږي چې د پښتنو د اجتماعي ژوند اساس ((ننګ)) و، نو د ننګ لپاره غله او کښت ضرور و او دې کیفیت د پښتونخوا وګړي اکثر کرونکي او زراعت پیشه کړل.))

((پر پچه وخوت کشمیر یې ولید)) دا بل متل دی او دا راښکاره کوي چې پښتنو پر عین ملي غرور او د ځان په ویساکې خپل حد نه ورکاوه او بې ځایه تکبر یې نه کاوه.

((د ډېرو لرګی د یوه غورزی)) د اجتماعي تعاون روح څرګندوي.

کله کله په پښتو متلو کې د فلسفي ګرانې خبرې هم راغلي او دا ښیي چې د پښتنو عقلیت، سوچ، بدوي او غرنی نه و او د دوی په فکر کې ژورتوب هم موجود و، مګر طبیعي رنګ یې درلود، د صنعتي او موضوعي پوهنو صیقل نه و وهلي))

اروا ښاد پوهاند حبیبي د افغانستان له لویو پوهانو، ادیبانو او مؤرخینو څخه و. د هغه راپاتې آثار د افغانستان د کلتوري او علمي میراث یوه ډېره مهمه برخه ده. د ښاغلي عبدالله بختاني خدمتګار په وینا: ((استاد پوهاند عبدالحی حبیبي زموږ د زمانې هغه ستر افغاني لیکوال او مؤلف دی چې زموږ د هېواد او سیمې د ادب او تاریخ د تیاره ګوټونو په رڼولو کې یې ستر خدمتونه سرته رسولي دي، دده له آثارو، لیکنو، ویناوو او مشورو څخه زموږ د نسل لیکوالو، پوهانو او محققانو زیاته استفاده کړې ده او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې برخه کې دده د استادۍ حق ثابت دی. سربېره پر دې، دی یو داسې معلم او استاد هم و چې د ښوونې او روزنې په چارو کې یې مستقیمه برخه اخیستې ده، د ابتدایي ښوونځي معلمي، د پوهنتون استادي، د پوهنې، ښوونې او روزنې د مقاماتو اداره او لارښوونه او د درسي آثارو تالیف، هغه له شرف او ویاړه ډک خدمتونه دي چې د هغو په نتیجه کې د نوموړي پوهاند د استادۍ مقام رسماً ثبتېږي.))

د استاد حبیبي پر دغه څلوریزه ددې لوست لمن رانغاړو:

مــړ مــلــت د مــــرګ لــــه خـــوبــه راویــښـــېـــږي
چـــې مـــېـــړونـــه پـــه رښـــتـــیـــا ورتــــــه غـــړېـــږي
د مـــســـیـــح پـــه دود احـــیـــا کـــانـــدي، مـــېـــړونـــه
پـــه اواز یـــې ولـــســـونـــه ژونـــــــدي کـــېـــږي

څرګندونې

اوسني لیکوال: دا د پښتو د معاصرو لیکوالو یوه غوره تذکره ده. د اروابناد عبدالرؤف بېنوا په قلم لیکل شوی دغه مهم کتاب په دریو ټوکو کې خپور شوی دی. د پښتنو د لیکوالو او شاعرانو ژوند لیک او د آثارو بېلګې پکې خوندي شوې دي.

اوستا: اوستا د آریایي زړو ژبو له ډلې څخه ده چې اوس مړه شوې ده. دغه ژبه د (زند) په نوم هم یاده شوې ده. څرنګه چې د زردښتي دین، مذهبي کتاب اوستا نومېږي او دا د نوموړې ژبې او دین په باب یوازینی راپاتې مستند کتاب دی، نو دا ژبه هم د اوستا په نوم یاده شوې او مشهوره شوې ده. د ژبې د جوړښت او د لغتونو د څېړنې له مخې اوستا له پښتو ژبې سره ډېره نږدې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ یو ځل دې ټول زده کوونکي د استاد حبیبي ((د خوشحال روح ته خطاب)) شعر له ځانه سره په چوپه خوله ولولي. بیا دې یو زده کوونکی په خپله خوښه دغه شعر د ټولګي په مخ کې په لوړ غږ د دکلمې په توګه ولولي، معنا دا چې شعر دې په دقیقه توګه ښه او غوره ولولي. په هر ځای کې چې لوستل غوره نه وو، یا ترې د کومې کلمې دقیق تلفظ سم نه ادا کېده، بل زده کوونکی دې یې سمه ښه ورته ووایي. د غلطیو له نیولو وروسته دې یو بل زده کوونکی همدغه شعر په لا دقیقه توګه په لوړ غږ د ټولګي په مخ کې دکلمه کړي.

۲ـ زده کوونکي دې دغو پوښتنو ته ځواب ووایي:

- استاد حبیبي د ژورنالستیک کار په لړکې کومه دنده ترسره کړې ده؟
- د متلونو په باب د پوهاند حبیبي نظر څه دی؟
- استاد حبیبي کومه لومړۍ لنډه کیسه لیکلې او خپره کړې ده؟
- په ولسي جرګه کې د استاد حبیبي د غړیتوب او وکالت دوره ولې پوره نه شوه؟
- د (طلوع افغان) جریده په کوم ځای کې خپرېدله؟
- (اوسني لیکوال) د پښتو د کوم پیاوړي لیکوال په قلم لیکل شوی او څو ټوکه دی؟

۳ـ یو یو زده کوونکی دې د استاد حبیبي د لیکل شویو کتابونو له ډلې څخه د یو یو نوم اخلي. که کوم زده کوونکي د استاد حبیبي د داسې کتاب نوم واخیست چې په دې لوست کې یې نوم نه و راغلی، نو ټول دې شاباش ورته ووایي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د دې لوست ددغو لغتونو او کلمو په اړه دوه دوه کرښې وليکي او بله ورځ دې يې خپلو ټولګيوالو ته ولولي: مؤرخ، متل، هويت، تعاون، دکلمه، ويسا.

د اشنايي په لېونتوب مې قسم
لېونی نه يم چې پردو پسې ځم
راځه چې ځو د عشق نغري ونګوو
زړه زه په بلو انګازو پسې ځم
سپينو وېښتو راکړئ پيغام د تلنې
زه خو زلميو ارمانو پسې ځم
((پوهاند عبدالحی حبيبي))

راشه وغوړوه سترګې
د جهان ننداره ګوره
چې ښايست لري په ستورو
د آسمان ننداره ګوره
ددې خپل وجود په باغ کې
په هر شان ننداره ګوره
چې هر ګل وته نظر کړې
د باغوان ننداره ګوره
((شمس الدين کاکړ))

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شرابو (الکولو) زیانونه

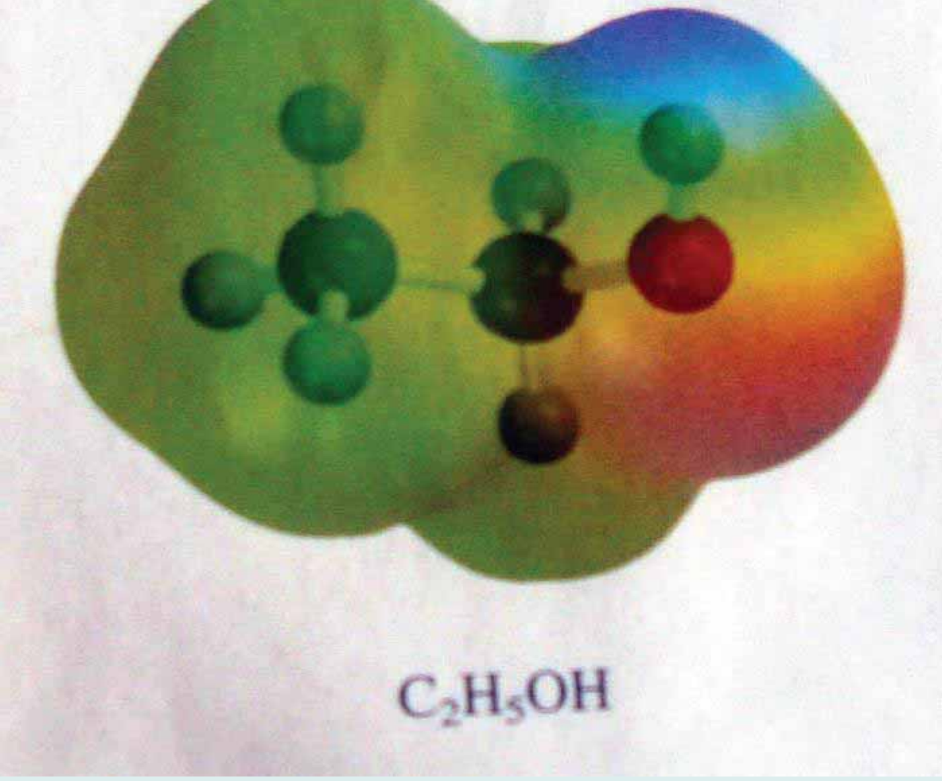

د نشه يي توکو د زيانونو په اړه تاسو په بېلابېلو ټولګيو کې پوره معلومات ترلاسه کړي دي. دا چې اوس په ټوله نړۍ کې د نشه يي توکو يا مخدره موادو پر ضد پراخې هلې ځلې روانې دي، ددې لامل دادی چې بېلابېل نشه يي توکي انسانانو ته ډېر زيانونه ور رسوي. په دې لړ کې د شرابو (الکولو) د زيانونو په باب خبرې سره لرو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نشه يي توکو يا مخدره موادو په لړ کې شراب پوره زيانونه لري. اوس پوهان او ډاکټران ټول په يوه خوله دا خبره کوي چې شراب د انسان روغتيا، ودې، ذهني او فکري ثبات ته زيات تاوان ور رسوي. هغوی ټول شراب يوه زهرجنه ماده ګڼي او بشريت ته يې زيانمن شمېري.

د ډاکټرانو په اند، کله چې شراب بدن ته ورداخلېږي، د اعصابو د تحرک سبب کېږي او دا طبيعي خبره ده چې که هر غړی له حده زيات تحريک يا راوهڅول شي، بيا نو له حرکته پاتې کېږي او له سکون او وقفې سره مخ کېږي. همدغه ځنډ او وقفه په زړه او مغز کې د سکتو سبب کېږي او انسان په بېړه له منځه وړي.

امېدوارو ښځو ته د شرابو څښل ډېر تاوان لري، هم خپله هغو مېرمنو ته چې امېدوارې دي او هم د هغوی ماشومانو ته. د نوو زېږېدونکو ماشومانو لپاره په ځانګړې توګه تاوانونه لري. د مېندو له خوا د شرابو استعمال، د نيمګړو او (غير نورمال) ماشومانو د پيدايښت سبب کېږي. کومې طبي څېړنې چې په نړيواله کچه پر امېدوارو مېندو شوې دي، دا جوتوي چې په ۳۲۲ نوو پيدا شوو غير نورمال او نيمګړو ماشومانو کې ۳۲ سلنه هغه ماشومان دي چې د هغوی مېندو د امېدوارۍ په وخت کې په ډېره زياته کچه شراب استعمال کړي دي.

د نړۍ يو ډېر مشهور ډاکټر چې ملوين کنزي "Malvin Kinzy" نومېږي، په واشنګټن کې د شراب څښلو پر ضد په يوه جوړه شوې نړيواله غونډه کې داسې وويل:

((د شرابو په لږه کچه کارول هم کېدای شي چې د زياتو مغزي زيانونو او ضايعاتو سبب شي. هغه کسان چې شراب څښي او له دې کار څخه خوند اخلي، په دې نه پوهېږي چې په حقيقت کې هغوی د خپلو مغزي ضايعاتو سبب کېږي. هغه کسان چې داسې کوي، په دې نه پوهېږي چې هغوی د خپلو مغزو حجرې نابودوي.))

نوموړی ډاکټر په دې اړه نورې خبرې هم لري، هغه وايي: ((په لوړه کچه د شرابو استعمال او څښل په وينه او رګونو کې داسې بدلونونه رامنځته کوي چې په پايله کې يې مغزي حجرې د اکسيجن له کمښت سره مخامخ کېږي او لږ وروسته بيخي له منځه ځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې دغه حجرې له منځه لاړې شي، هغه کس له مغزي اختلالونو سره مخامخ کېږي. هغه وخت چې وينې ته شراب ورداخل شي، د وينې جريان له خنډ سره مخامخ کېږي، همدغه پېښه کله کله د وينې د پرنډکېدو سبب کېږي.))

ډاکټران په دې باور دي چې د هغو ناروغيو درملنه ډېره گرانه او ستونزمنه ده چې لامل يې د ډېرو شرابو څښل وي. د شرابو او يا هر الکولي څښاک استعمال دغه ناوړه پايلې لري:

۱ـ د هاضمې په سيستم کې د سرطان مرضونه رامنځته کوي.

۲ـ د ينې يا ځيگر د سرطان سبب کېږي.

۳ـ د خېټې (معدې) پړسوب رامنځته کوي.

۴ـ د زړه ټکان زياتوي او د زړه د حملو سبب کېږي.

۵ـ اعصاب سخت کمزوري کوي او حافظه له منځه وړي.

۶ـ د انسان عمر لنډوي.

۷ـ بې اشتهايي رامنځته کوي.

ډاکټر توماس هويتگر چې خپله هم يو حاذق طبيب دی، د الکولي مشروباتو په هکله وايي: ((شراب د انسان طبيعي عمر کموي. يو داسې کس چې په شرابو روږدی نه وي د منځني عمر اندازه يې څلوېښت کاله وي، خو د يو روږدي کس د منځني عمر اندازه ۲۸ يا ۳۰ کاله وي.))

د طب له نظره کله چې د انسان بدن ته شراب ورننوځي نو د هغې ځانگړتيا له مخې چې شراب يې لري، د بدن لوندوالی جذبوي او د بدن په غړو کې يو لړ بدلونونه راولي. ددغو بدلونونو له امله د بدن يو شمېر غړي خپلې دندې په ښه توگه سرته نه شي رسولای. په دغه وخت کې د زړه ټکان زياتېږي او د وينې فشار لوړېږي. په بدن کې دغه اختلال او بدلون د عقلي او عصبي گډوډيو سبب کېږي او په پای کې يوه غولونکې مستي او لېونتوب رامنځته کېږي. همدغه غولونکي مستي انسان د مرگ تر پولې هم رسوي.

څېړنو دا ښودلې ده چې د شرابو همېشه څښل د تريخي د کڅوړې اختلال، د معدې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلمو ټپونه او نور بېلابېل رنځونه زېږوي.

له دې کبله ټولو ته لازمه ده چې له دغو نشه يي توکو څخه ځانونه وساتي. له همدې کبله ده چې د اسلام په مبارک دين کې هم د الکولي مشروباتو څښل منع شوي دي.

د متن لنډيز:

الکولي مشروبات او شراب هغه مخدره او روږدېدونکي مواد دي چې انسان ته بېلابېل ځاني او روحي زيانونه ور اړوي لکه: لېونتوب، عصبي او رواني ناروغۍ، د معدې ټپ، سرطانونه او نور بېلابېل رنځونه. د اسلام په سپېڅلي دين کې د الکولو او شرابو څښل حرام دي. نن ورځ ډاکټرانو هم د علمي څېړنو او برياوو (لاسته راوړنو) په رڼا کې دا جوته کړې ده چې د شرابو څښل د ځاني او مالي تاوانونو او بېلابېلو رنځونو د زېږېدلو په څنګ کې په اوسنۍ پېړۍ کې د جرمونو او جناياتو يو لوی لامل هم دی.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې په خپل خپل وار د دې لوست يو يو پراګراف ولولي. نور ټولګيوال دې په پوره چوپتيا دغه برخې واوري. په پای کې دې دوه تنه زده کوونکي ددې لوست په عمومي ټکو خبرې وکړي.

۲ـ درې تنه زده کوونکي دې په دغو موضوعاتو خپلو ټولګيوالو ته لنډې خبرې وکړي:

- د شرابو استعمال او د عمر له منځني حد سره يې اړيکې
- د شرابو ډېر مصرف کوم رنځونه زېږوي؟
- شراب او الکولي مشروبات ټولنې ته کوم لوی لوی زيانونه رسوي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګرامري برخه

۳_ زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي.

الف: لومړۍ ډله دې د دغو کلمو مترادف پیدا کړي:

ډول

درملنه

ناروغي

ټول

دندې

ب: دویمه ډله دې د لاندې کلمو متضاد پیدا کړي:

ناوړه

ستر

زیان

ورځ

ماشومان

بریا

۴_ دغه لغتونه په لاندې تشو ځایونو کې په سمه توګه ولیکئ. جملې په خپله کتابچه کې بشپړې کړئ:

جرم او جنایت، سرطان، عمر، حجرې.

- د زیاتو شرابو استعمال د انسان د طبیعي .... په وړاندې مبارزه ده.
- د څېړنو په رڼا کې په ټولنه کې د الکولي مشروباتو استعمال په ټولنه کې د .... کچه زیاتوي.
- د شرابو استعمال د ینې یا ځیګر د .... سبب کېږي.
- د شرابو د څښلو له امله په لومړي سر کې د مغز .... ته اکسیجن نه رسېږي او بیا له منځه ځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپل شاوخوا کې دیو داسې چا د ژوند د ستونزو یا بدمرغیو په اړه یو یو مخ ولیکئ چې د مخدره موادو د استعمال له امله ورته پیدا شوي وي، کېدای شي د نسوارو، سګرټو، شرابو، الکولو، پوډرو او نورو په اړه هم وي.

نــاامــیـــدۍ کـــې امـــیـــدونـــه راســـــره وي
پـــه تـــیـــاره کـــې مـــشـــالـــونـــه ښـــکـــلـــي ښـــکـــاري

چـــې پـــه ســـیـــوري پـــســـې زغـــلـــي ای طـــاهـــره
ســـر تـــه نـــه رســـي د هـــغـــو مـــرادونـــه
((طاهر کلاچوي))

هـــر چـــه غـــمـــونـــه د دنـــیـــا ډېـــر کـــړي
د عـــقـــبـــا غـــم بـــه لـــه دلـــه هـــیـــر کـــړي

د حـــســـد اور پـــه طـــاعـــت لـــګـــیـــږي
غـــریـــب حـــاســـد بـــه تـــر عـــمـــل تـــېـــر کـــړي
((پیرمحمد کاکړ))

د شعر په اړه څرګندوني

ـ آیا تاسو خپله کله کوم شعر لیکلی دی؟

ـ د کوم شاعر شعر مو خوښیږي او ولې مو خوښیږي؟

ـ آیا کوم شعر یا د شعر کومه برخه مو یاده ده؟

د شعر په باب خبرې او دا چې کوم شعر د یو چا خوښیږي او ولې یې خوښیږي؟ دا یو ډېر په زړه پورې بحث دی. ددې لپاره لازمه ده چې موږ په دې پوه شو چې شعر څه شی دی؟ څه ځانګړنې لري، کوم ډول شعرونه غوره شعرونه دي او ولې غوره دي؟

په دې لوست کې په همدې ښکلي موضوع له تاسو سره خبرې اترې کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شعر په اړه او د شعر د تعریف، پېژندلو او ځانګړنو په اړه ډېرې خبرې شوي او کېږي. په عمومي توګه دوه نظره د پام وړ دي. هغه کسان چې د شعر ظاهري اړخ یې په نظر کې وي، هغوی شعر موزون او مقفی (قافیه لرونکی) بیان بولي. د دوی په نظر وزن او قافیه د شعر نه جلا کېدونکې برخې دي. البته په همدې ډله کې هم ځینې کسان بیا قافیه د شعر ذاتي ځانګړنه نه، بلکه له لازمو یا فروعاتو یې ګڼي.

یو بل نظر چې زیاتره د شعر په اړه منطقي او فلسفي نظر دی، د شعر جوهر د هغه په ظاهري ځرګند اړخ کې نه ویني، بلکې د هغه په منځپانګه او هنري اړخ کې یې لټوي چې هغه د خیال، تصویر او د شعر د نورو ځانګړنو غوښتنه کوي. له همدې کبله زیاترو کسانو شعر هغه کلام ګڼلی دی چې وزن او تخیل ولري. د شعر په اړه همدغه دویم نظر تر ننه پورې د ډېرو د منلو وړ دی.

د نرۍ شعر پېژندونکي او پوهان، په دې اړه هم په دوو ډلو وېشل کېږي چې د شعر د موضوع، محتوا یا منځپانګې په اړه یې لري. د یو شمېر په نظر د شعر اصلي موخه تربیتي او روزنیزه ده. د هغوی په نظر د شاعر دنده داده چې د ټولنې د یو آګاه (باخبره) ژمن او رسالت لرونکي غړي په توګه د انسانانو د لارښوونې او روزنې په لاره کې اغېزمن کار وکړي. د دوی په نظر دغه اړخ له ښکلاییز او هنري اړخ څخه زیات مهم دی.

بله ډله پوهان او شعر پېژندونکي بیا په دې نظر دي چې د شعر اصلي اړخ یا جوهر د هغه د ښکلا او هنر اړخ دی. دوی وایي: د شعر دنده دا نه ده چې لارښوونه او تبلیغ وکړي، بلکې مهمه ځانګړنه یې باید دا وي چې په انسانانو کې د ښکلا خوښوونې احساس پیاوړی کړي.

ځیني شعر پېژندونکي، کره کتونکي او پوهان بیا منځنۍ لاره غوره ګڼي او وایي چې شعر باید هم د یو عالي او پیاوړي انساني پیغام او عالي متن او محتوی لرونکی وي او هم د ښایست او ښکلا هنګامې راوهڅوي. رنګینۍ ولري او د موسیقۍ په څېر ولولې راوپاروي.

په پخوانیو شعري یا منظومو چوکاټونو کې چې موږ ورته د کلاسیک شعر چوکاټونه وایو، قافیه، د شعر چوکاټ او ځانګړی وزن د زیاتې پاملرنې وړ دی. د نظمونو یا شعرونو په دغو چوکاټونو کې غزله، قصیده، مثنوي، څلوریزه او نور د یادولو وړ دي.

په نوې شاعرۍ کې د پخوانیو شعري قالبونو د پاللو په څنګ کې د سپین او آزاد شعر خواته هم پوره پاملرنه اوښتې ده. آزاد شعر هغه شعر دی چې قافیه پکې حتمي نه ده، وزن یې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمومي ډول د يو شعر په کليت کې په پام کې نيول کېږي او وزن يې د کومې ټاکلې بېلګې تابع نه دی. کربښې يې لنډې او اوږدې دي. په آزاد شعر کې وزن د يو ډول طبيعي آهنګ او موسيقی تابع وي. په اروپا کې هم دغه شعر په ۱۹مه پېړۍ کې خپل اوج ته ورسېد. دا په حقيقت کې آزادو شعري قالبونو ته د نوو نظرونو او افکارو ننوتل دي. مهمه خبره داده چې آزاد شعر نه يوازې دا چې له کلاسيکو شعرونو او نظمونو سره د چوکاټ له نظره توپير لري، د مضمون او محتوی له پلوه هم ورسره بايد توپير ولري. په آزادو شعرونو کې بايد د شعر مضمون هم د نوي دوران مضمون وي.

سپين شعر بيا هغه شعر ته ويل کېږي چې قافيه ونه لري. په اروپايي شعرونو کې زياتره کلاسيک روايتي او کيسه يي شعرونه په همدغه قالب کې وو چې د بيتونو وزن او اندازه يې سره برابره وه خو د قافيې له قيد څخه آزاد وو.

د شعر ځينې ځانګړنې:

لکه چې ومو ويل، د شعر د تعريف، پېژندنې او ځانګړنو په اړه بېلابېل نظرونه شته، په دې اړه د ځينو شاعرانو او شعر پېژندونکو نظرونو ته پاملرنه لازمه ده:

ـ ((شعر په ولوله ييز او موزونه (آهنګواله) ژبه د بشري فکر ځانګړې او هنري څرګندونه ده، له دې امله به موږ شعر موزيکال فکر وګڼو.))

ـ ((په شعر کې د الفاظو معنا له هغه څه نه چې په قاموسونو کې يې راوړې، پراخه ده او د بيان قدرت يې زيات دی.))

ـ ((شعر بايد د ژوند د اړتياوو او معيارونو تابع نه کړو. د ګلاب ګل څوک ددې لپاره نه خوښوي چې د هغه اوبه د سترګو د درمل په توګه استعمالېدای شي، بلکه ددې لپاره يې خوښوي چې ګلاب ښکلی دی او ښکلا پخپله يو مستقل ارزښت دی.))

ـ ((د شعر هدف په ملت کې د روښنايي خپرونه ده.))

د شعر په اړه په تعريفونو کې په ځانګړي ډول دغه ګډ ټکي د پام وړ دي:

تخيل، جذبات (يا احساسات)، ښکلا، عواطف، خوند، مفکوره (په بله معنا د واقعيت انګازه) همدغه ټکي د شعريت معيارونه هم ګڼل کېدای شي.

((په شعر کې يو ډول مفکوره شته، خو يوازې د مفکورې شته والی د شعريت دليل نه ګڼل کېږي، بلکې مفکوره بايد په شاعرانه بڼه راوځلېږي.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاندید اکادمیسین محمد صدیق روهي د شعر د عمده او اساسي توکو یا ځانګړنو په اړه لیکي:

((شعر له څلورو ضروري توکو څخه جوړ دی: مفکوره، تخیل، احساس (عاطفه) او وزن.

ددې خبرې ضمني معنا داده چې هر نظم شعر نه دی، په شعر کې د مفکورې شته والی حتمي دی، ځکه چې بې مفهومه شعر، شعر نه دی، لیکن په شعر کې باید مفکوره شاعرانه بڼه ولري.

له دغو یادونو څخه وروسته کولای شو چې د شعر لپاره دا لاندې تعریف پیشنهاد کړو:

((شعر په وزن لرونکې ژبې سره د مفکورې او تخیل عاطفي ترکیب ته ویل کېږي)).

د مفکورې او وزن په اړه خو خبره څرګنده ده، په ښه شعر کې د تخیل په اړه باید و ویل شي چې: په شعر، ادب او ټولو هنرونو کې تخیل ځانګړی ارزښت لري. تخیل په شعر کې د تشبهاتو، استعارو او څېرو په بڼه راڅرګندېږي. احساس او عاطفه هم په شعر کې له ضروري توکو څخه ده. په شعر کې احساس یا عاطفه ضروري شرط دی. که شاعر درد، هیله، احساس، اندېښنه، قهر او تاثر ونه لري، نو لوستونکی او اورېدونکی له داسې شعر څخه خوند نه شي اخیستلای. د لیو تولستوی په قول: ((د شعر اصلي وظیفه داده چې مقابل لوري ته احساس ورولېږدوي.))

یو بل لیکوال وایي: ((په هنر کې قضاوت، مفکوره او حقیقت په عاطفي بڼه راڅرګندېږي.))

استاد روهي له دغو بحثونو څخه نتیجه اخلي او لیکي:

شعر دوه ډوله ارزښتونه لري. ذاتي (یا اصلي او پخپله په شعر پورې مربوط) او بهرني (چې د شعر لپاره دغه ارزښتونه هم مهم دي خو د شعر خپل جز نه دی).

د شعر بهرني ارزښتونه دین، اخلاقو، علم، فلسفې، سیاست یا ایډیالوجۍ (مفکورې) ته خدمت کوي. متعهد شاعران د شعر بهرنیو ارزښتونو ته زیات اهمیت ورکوي.

متعهد شعر د یوې ټاکلې برخې، سیاسي ډلې یا ایډیالوجۍ مرام ته وقف شوی دی او له دې امله د ټولو لپاره د خوند او لذت منبع نه ګرځي، خو همیشنی (تلپاتې) شعر د ټولو انسانانو په هکله ویل کېږي او د شعر له ذاتي ارزښتونو څخه کار اخلي. په دغه ډول شعر کې هم مفکوره د بشریت لپاره له دایمي ارزښتونو سره اړه لري. د زمانې په اوږدو کې هر نسل ته احساس او عواطف ور انتقالوي. عشق، ښکلا، سوله او دوستي، ایثار، زړه سوی، ګډ ارمانونه او داسې نور همېشني ارزښتونه د شعر بې تازه او سمسور ساتي. د شعر ذاتي ارزښتونه: ښکلا، تخیل،

(c) ketabton.com: The Digital Library

تصویر، هنري ژبه، آهنګ (وزن)، احساس او جذبات دي. بهرني ارزښتونه باید شاعرانه شي.
له هغې وروسته پرې د شعر نوم اېښودل کېدای شي.

د متن لنډيز:

شعر د ادبیاتو یوه مهمه برخه ده. شعر له څلورو ضروري توکو څخه جوړ دی: مفکوره، تخیل، احساس (عاطفه) او وزن. د شعر په باب بېلابېل تعریفونه شوي دي. موږ کولای شو، د شعر یو ښه تعریف په دې ډول وکړو:

((شعر په وزن لرونکې ژبې سره د مفکورې او تخیل عاطفي ترکیب دی.))

د شعر په ذاتي او اصلي ځانګړتیاوو کې: ښکلا، تخیل، تصویر، هنري ژبه، وزن احساسات او جذبات د یادولو وړ دي. د شعر بهرني ارزښتونه په اخلاقو، علم، فلسفې، سیاست، ایډیالوجۍ (مفکورې) او نورو پورې اړه پیدا کوي.

همیشنی او تلپاتې شعر د ټولو انسانانو لپاره ویل کېږي او له همېشنیو ارزښتونو سره یې کار وي. نه له موقتي او سرسري ارزښتونو سره چې یوازې په یوه ډله خلکو پورې اړه ولري.

ځرګندونې

د شعر جوهر: له دې څخه موخه د شعر اصلي اړخ یا اصلي ټولګه ده. د شعر جوهر د شعر د هغو توکو ټولګه ده چې بې له هغې شعر، د شعر په نوم نه شو یادولای.

لیو تولستوی: د روسیې یو نومیالی لیکوال دی چې په نولسمه پېړۍ کې یې په روسیه او ټوله نړۍ کې د ستر لیکوال په توګه شهرت لاره. ((جګړه او سوله)) یې ډېر مشهور ناول یا رومان دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ د لوست یو یو پراګراف دې یو یو زده کوونکی ولولي او نور دې غوږ ورته ونیسي.

۲ـ زده کوونکي دې په څلور ډلو وویشل شي. یوه ډله دې ددې لوست د یو لغت یا اصطلاح په باب له بلې ډلې پوښتنه کوي او هغه ډله به ځواب ورکوي، بیا به په سرچپه توګه همدغه کار تکرارېږي. ځوابونه دې لنډ لنډ وي.

۳ـ څلور تنه زده کوونکي دې د یوې یوې ډلې په استازیتوب پر دغو موضوعاتو لنډې لنډې خبرې وکړي:

- هغه کسان چې شعر ته په ظاهري توګه ګوري، د شعر په اړه څه نظر لري؟
- د شعر جوهر څه شی دی؟
- د شعر ذاتي او اصلي ځانګړتیاوې
- د شعر بهرني ارزښتونه

۴ـ زده کوونکي دې په ټولګي کې یوه کوچنۍ مشاعره جوړه کړي. د هر چا چې کوم شعر خوښ وي او هغه یې په یادو یاد وي، ټولګیوالو ته دې یې واوروي، که یوازې یو، یا څو بیته وي، هم سمه ده. بیا دې یو بل ټولګیوال د هغه شعر په ارزښت، معنا او ښکلا یو څه ووایي، دا کار دې همداسې دوام وکړي او ټول زده کوونکي دې یا په شعر لوستلو او یا په خبرو کې ونډه واخلي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپلې خوښې یو ښه شعر انتخاب کړي، هغه دې په یوه پاڼه کې ولیکي او ترې لاندې دې دا هم ولیکي چې ولې یې دا شعر انتخاب کړی او شعر دده په نظر کومې ځانګړتیاوې لري؟ په دې اړه دې د همدغه لوست متن په پام کې ولري.

د ماین، ناچاودو توکو او معلولیت رواني اغېزې

په تېرو ټولګیو کې تاسو د ماینونو او ناچاودو توکو په اړه ډېر مطالب او لارښوونې لوستې دي. نږدې په هر ټولګي کې مو هغه معلومات ترلاسه کړي دي چې څنګه له ناچاودو توکو ځانونه وساتو، څنګه پرې خپله کورنۍ، دوستان او هېوادوال وپوهوو او په دې برخه کې څنګه له ټپیانو سره لومړنۍ مرستې وکړو؟

په دې لوست کې دې خبرې ته تم کېږو چې له ماین او ناچاودو توکو څخه ډېرې ځانګړې، کورنۍ او عمومي ټولنيزې ستونزې هم راپيدا کېږي. دا په حقيقت کې يو ډول رواني ستونزې دي چې زموږ ټولنه او په تېره بيا ويښ او بيدار ځوانان بايد ورته ځانونه چمتو کړي، ځان هم پرې پوه کړي، خپله کورنۍ او ټولنه هم. په دې لوست کې پر همدغه موضوع له تاسو سره خبرې لرو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بېلا بېلو جنګونو کې چې په جلا جلا هېوادونو کې ترسره شوي دي، له ماينونو هم د خپلو اهدافو لپاره ګټه اخيستل شوې ده. په افغانستان کې هم په بېلا بېلو وختونو کې ماينونه کارول شوي او زموږ يو شمېر افغانان يې د غم پر ټغر کښېنولي دي.

دا چې د ماينونو له کبله يو شمېر افغانان ټپيان شوي او بيا معلول شوي دي، دغه معلوليت د ښکاره ستونزو او تکليفونو تر څنګ، رواني ستونزې او ناروغۍ هم له ځانه سره لري. که پوره پاملرنه ونکړو له څرګندو نښو نښانو او ستونزو څخه دغه پټ رنځ چې رواني ناروغي يې بايد وبولو، هم د معلول کس لپاره او هم د ټولنې لپاره ډېر زيات خطر لري. دا يوه کورنۍ او بشپړه ټولنه له رواني او ټولنيزو ستونزو سره مخامخولای شي. له همدې کبله دې ستونزې ته د يوې درنې ټولنيزې ستونزې په توګه بايد غور وکړو.

ستونزه په پيل کې له دې څخه راولاړېږي چې:

۱ـ د ماينونو او ناچاودو توکو (او يا په عمومي توګه د جګړو له امله) يو څوک ټپي شي. لاس، پښه، سترګه يا د بدن کوم بل غړی له لاسه ورکړي. د بدن هېڅ غړی د انسان په ژوندکې اضافي نه دی او هر يو يې په خپل خپل ځای کې ضروري دی. کله چې يو څوک معلول شو، هغه سړی د عادي ژوند لپاره خپلې هيلې له لاسه ورکړي.

۲ـ ښايي دغه معلول کس د خپلې کورنۍ له خوا هم قبول نه شي.

۳ـ ښايي کله کله په شاوخوا چاپېريال او ټولنه کې هم داسې ناوړه کسان پيدا شي چې معلول کس ته په سپکه سترګه وګوري.

۴ـ په داسې حالاتو کې که معلول انسان له ټولنې څخه ځان ګوښه کړي، يا خپل مهارتونه او وړتياوې له لاسه ورکړي، نو ورو ورو له رواني پلوه په يو ناروغ انسان بدلېږي چې هم ځان او هم ټولنې ته زيان رسوي.

موږ ټولو ته (د معلول کس په ګډون) لازمه ده چې ددې ستونزې د مخنيوي لپاره په ټولنه کې د معلولينو د ښه جذب او په عمومي توګه د يوې سالمې ټولنې د جوړېدو لپاره دغو ټکو ته پاملرنه وکړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ـ معلول کس باید په هېڅ ډول خپل ځان د ټولنې نیمګړې برخه ونه ګڼي. هغه باید په رواني ډول ځان داسې وګڼي چې هېڅ نیمګړتیا او عیب نه لري. هغه معیوب نه دی، معلول دی او په ټولنه کې خپل ځای، خپل قدر او خپل درنښت لري.

۲ـ د معلول کس کورنۍ باید په دې برخه کې زیاته پاملرنه وکړي، که هغوی د خپلې کورنۍ معلول غړي ته په خپله غېږه کې لکه د پخوا په څېر په مینه او محبت ځای ورکړي، ټوله کورنۍ ورسره نېکمرغه پاتې کېږي.

۳ـ موږ باید په خپلو خبرو اترو کې، له معلولینو سره په چلند کې، په لیکنو او ویناوو کې معلولینو ته د معیوب او نیمګړي خطاب ونه کړو. هغوی ته داسې کلمې ونه کاروو چې د توهین، ملنډو او تحقیر څرک ترې ولګي. دا به په هېڅ ډول غوره نه وي چې موږ هغوی ته د کاڼه، ړانده، ګوډ، شل، لیوني او نورو خطاب وکړو او دغه نومونه داسې وکاروو چې د توهین او تحقیر بوی ترې راپورته شي. ددې په ځای باید هغوی داسې معلولین وګڼو چې د بېلابېلو علتونو له امله له دغې ستونزې سره مخامخ شوي او که موږ هر یو له داسې پېښو سره مخامخ شوي وای، په همدغه حالت کې به وای.

۴ـ معلولین باید د ټولنې د روغو کسانو په څېر د ټولو حقوقو لرونکي وي. هغه کسان یې چې د زیات معلولیت له کبله د کار جوګه نه وي، باید د ژوند ټولې اسانتیاوې ورته برابرې شي. هغوی چې د کار جوګه وي، په هره برخه کې ورته د کار لارې چارې برابرې شي. په دې توګه به هغوی د عادي انسانانو په توګه ځان د ټولنې داسې مهمه برخه وبولي، لکه نور ټول چې دي.

۵ـ معلولو ماشومانو، ځوانانو او لویانو ته باید د زده کړې امکانات هم برابر شي. په هغه صورت کې چې دوی کولای شي د عمومي زده کړو په مؤسسو کې ګډون وکړي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

باید ټول همزولي ورته د ورونو او خویندو په توګه له ځانه سره په برابره بڼه وګوري او زیات درنښت یې وکړي چې له معلولیت او ستونزو سره سره له دوی سره په څنګ کې ناست دي او زده کړه کوي چې په راتلونکي کې ترې د ټولنې د پرمختګ او سوکالۍ لپاره ګټه واخیستله شي. که ددې امکان نه وي چې ځینې کسان یې د زده کړو په عمومي مرکزونو کې زده کړو ته دوام ورکړي، باید بېلابېل ځانګړي ښوونځي ورته جوړ شي.

د اسلام مبارک دین او دغه راز نړیوالو بېلابېلو تړونونو د معلولینو د حقونو په برخه کې ډېر زیات ټینګار کړی دی. معلولین یې د ټولنې هغه برخه ګڼلې ده چې هم ورسره باید مرسته وشي، پالنه یې وشي او هم ورته د ژوند په ټولو چارو کې له نورو انسانانو سره یو ځای د ګډ ژوند او ګډ کار لارې چارې برابرې کړي.

که موږ داسې وکړل، نو له رواني او ټولنیز پلوه به مو مهم کار ته پاملرنه کړې وي. دا د ټولو افغانانو او په تېره بیا د ټولو ځوانانو دنده ده چې معلولینو ته درناوی وکړي او هغوی ټول په هره برخه کې د خپل ځان سیال او له ځانه سره برابر او د مساوي حقونو لرونکي وګڼي.

د متن لنډیز:

د ماینونو او ناچاودو توکو له امله زموږ زیات شمېر هېوادوال وژل شوي، ټپیان شوي او معلول شوي دي. دغه معلول افغانان له یو لړ ځانګړو کورنیو او ټولنیزو او رواني ستونزو سره هم مخامخ کېږي. موږ باید خپلې دغه خویندې او خپل ورونه د خپلې ټولنې پر اوږو بار ونه ګڼو، باید درناوی ورته ولرو او هغوی په ټولو برخو کې له ځان سره د برابرو حقوقو او وجایبو لرونکي وشمېرو، نه نیمګړي کسان.

له معلولینو سره غوره چلند هغوی له رواني پلوه پیاوړي کوي او په ټولنه کې د ګټورو او اغېزمنو غړو په توګه خپله دنده ترسره کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې په خپل خپل وار ددې متن يو يو پراګراف ولولي. نور زده کوونکي دې ورته غوږ وي. د پراګراف له لوستلو وروسته دې د هغه په ښنګکې ناست ټولګیوال ددغه پراګراف (صفتونه) په نښه کړي.

۲ـ پنځه تنه زده کوونکي دې په خپله خوښه په خپل کور، دوستانو او يا په خپل شاوخوا کې د کوم معلول په باب خبرې وکړي، دا چې څنګه معلول شوی او اوسنی حالت يې څنګه دی؟

۳ـ دغه متن د (ی) ګانو له نظره کې نیولو پرته ليکل شوی دی. تاسو يې په خپلو کتابچو کې ولیکئ او د (ی) ګانو سمه کارونه په پام کې ولرئ:

((موږ ته لازمه ده چی خپلو معلولو هیوادوالو ته د ژوند په هره برخه کی د خپلو سیالو او د مساوی حقونو لرونکو هیوادوالو په سترګه وګورو. له دوی سره مرسته زموږ دنده ده. که داسی ونه کړو، هغوی له ډېرو روانی ستونزو او ناروغی سره مخامخ کیږی. راځی چی دوی له یاده ونه باسو. دوی خپلی خوینډی او ورونه وګڼو او ټولنی ته یی د غوره انسانانو او غړو په توګه روزنی او پالنی ته پرله پسی پاملرنه وکړو.))

کورنۍ دنده

هر زده کوونکی دې په خپل کلي کورکې د يو معلول کس په زړه پورې کیسه ولیکي، څنګه معلول شوی؟ د خلکو چلند ورسره څه ډول دی؟ اوس څه کوي؟

ددغې ليکنې (کيسې) د متن ټولې (ی) ګانې بايد سمې ليکل شوې وي او که ناسمې وي، سبا ته يې په ټولګي کې سمې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې کيسه کې دې دغه ټکي په پام کې ونيسي:

۱ـ د ټولنې روان واقعيتونه دې په پام کې ونيسي.

۲ـ نثر دې هنري او ادبي ځانګړنې ولري، يعنې نثر دې خوږ او روان وي.

ځه غواړو ؟

چې وړي تياره د جهالت هغه سحر غواړو موږ
وطن د علم په رڼا کې منور غواړو موږ
چې په وطن کې يې خبرې د ښېګڼې وشي
هسې مامور هسې آمر، هسې عسکر غواړو موږ
نه چې سبب د زرد رويی شي د وطن لپاره
چې خوار غريب په ګېډه موړ کا هغه زر غواړو موږ
په فېشنو او عبثياتو پسې مه ځه ګوره
ای د مکتب ځلميه تا ته لوړ هنر غواړو موږ
چې وي صادق او په ايمان سره خادم شي د قام
داسې اديب داسې شاعر داسې رهبر غواړو موږ
((قيام الدين خادم))

يوه بېباکې يوه نرۍ هڅه او هاند له منځه وړي.

((لويي پاستور))

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبي کره کتنه

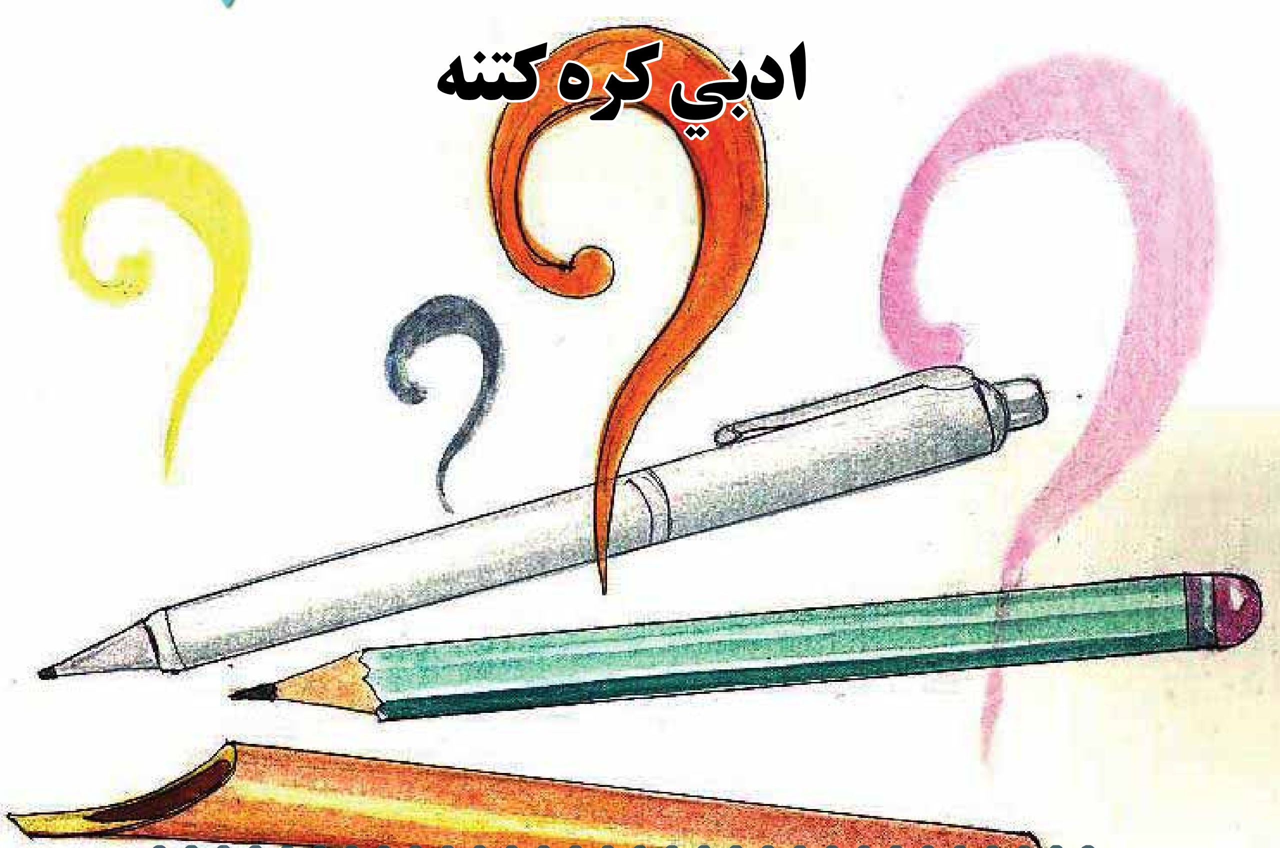

په تېرو ټولګيو کې تاسو د ادب او ادب پوهنې په اړه يو لړ معلومات ترلاسه کړي دي. د ادب څېړلو، ارزولو، کره کولو او تاريخي مطالعې ته ادبپوهنه وايي. ادب پوهنه درې عمده څانګې لري: د ادب تيوري، ادبي کره کتنه (يا ادبي نقد) او د ادب تاريخ.

ادبي کره کتنه د ادبپوهنې يوه مهمه څانګه ده، د ادبياتو د ودې او پرمختګ په بهير کې ادبي نقد يا ادبي کره کتنه ځانګړی ځای لري. په دې لوست کې به ولولو چې ادبي کره کتنه څه شی دی؟ په ادبي هلو ځلو کې يې ارزښت څه دی؟ کوم کوم معيارونه لري او کوم کوم ډولونه يې مهم دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ادبي نقد یا کره کتنې په هکله ډېر تعریفونه وړاندې شوي دي، خو د پېژندنې تر ټولو مهمې برخې يې دادي:

ادبي کره کتنه د ادبي آثارو د هر اړخيزې ارزونې په معنا ده چې ددغو آثارو ښکلاوې، ارزښتونه او نيمگړتياوې په نښه کوي. د ادبي کره کتنې له لارې لوستونکي پوهېږي چې کوم ادبي اثر عالي، ځلند او پیاوړی، کوم منځنی او کوم يو کمزوری دی ؟

د ادبي کره کتنې له لارې لوستونکي او د ادبي آثارو لېوال او مينه وال د ادبي اثارو له ارزښتونو سره اشنا کېږي. له همدې کبله څېړونکي په دې نظر دي چې د ادبي نقاد کار دادی چې د ادبي اثر د ليکوال او عادي لوستونکي ترمنځ وسيله شي. کره کتونکی د ليکوال او لوستونکي ترمنځ د اړيکو پل دی، د اړيکو مزی دی او څومره چې دا مزی پیاوړی وي، د يو ملت د ادبي يون په پياوړتيا او ښکلا کې خپل اغېز زياتوي. د کره کتونکي دنده داده چې لوستونکو ته څرگنده کړي چې په دې يا هغه ادبي اثر کې مهم ارزښتونه، لوړې ښکلاوې او پياوړتياوې کومې کومې دي، يا دغه او هغه اثر څه کمزوری او نيمگړتياوې لري ؟که دغه واسطه، يا د اړيکو پل او مزی نه وي، ښايي يو غوره اثر خلک ښه ونه پېژني او يا يې له پياوړو اړخونو، ځلندو برخو او ښکلاوو څخه ناخبره پاتې شي. دغه راز کېدای شي چې مينه وال د يو ادبي اثر له نيمگړو خواوو او کمزوريو هم پوره خبر نه شي. له دې لارې د ادبي آثارو او ليکنو اصلي او ربښتيني ارزښتونه رابرسېره کېږي.

د يو دقيق کره کتونکي کار دا نه دی چې د يو ادبي اثر په باب د ښه يا بد حکم وکړي، يعنې يو اثر په بشپړه توگه (ښه) يا (بد) وگڼي. د هغه موخه بايد دا وي چې د يو اثر هر اړخيزه ارزونه وکړي، ټول اړخونه يې راوسپړي، ځلاوې او نيمگړتياوې يې يادې کړي. سره له دې چې نقاد يا کره کتونکی هم ښايي کله کله د خپلو ځانگړو احساساتو، نظرونو او ذوقونو له مخې د ادبي اثر په اړه شخصي ټکي هم ورداخل کړي، خو مهمه خبره داده چې دی وکولای شي خپل دغه احساسات داسې مهار کړي چې د يو ادبي اثر اساسي ارزښتونه ترې پټ پاتې نه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبي کره کتونکی د یو ادبي اثر د کره کولو او نقد په وخت کې باید د یو ځانګړي ادبي اثر د لیکوال د وخت حالات، شرایط او امکانات له یوې خوا په نظر کې ولري، له بلې خوا باید دې ته پام وکړي چې د هغو شرایطو په رڼاکې د هغه وخت عمومي ادبي وضعیت څه ډول و؟ ایا لیکوال هغه څه په ښه توګه ویلي دي چې غوښتل یې ویې وایي؟ که داسې نه وي او منقد او کره کتونکی د ادبي اثارو ارزونه یوازې د خپل نظر او فکر له مخې وکړي، کره کتنه به یې بریالۍ نه وي.

لکه چې ومو ویل ادبي نقد د ادبي آثارو ارزونه ده او دا خبره په حقیقت کې له یو ډول ((قضاوت)) سره ملګرې ده. ددې خبرې معنا داده چې ادبي کره کتنه د آدبي اثارو په اړه ((قضاوت)) دی او له همدې کبله لازمه ده چې کره کتونکی د ادبي آثارو په هکله د رښتیني معرفت او پوهنې لرونکی وي. هغه باید یو لړ داسې اصول او معیارونه خپلې مخې ته ایښي وي چې د هغو له مخې وتوانېږي، په غوره او دقیقه توګه د کره کتنې په کار کې بری ترلاسه کړي. له همدې کبله یې دغو ټکو ته پاملرنه اړینه ده:

۱ـ د کره کتونکي موخه دا نه ده چې یو نوی شی رامنځته کړي، بلکې هغه څه چې موجود دي او لیکل شوي دي، تحلیل او توصیف یې کړي، بېلابېل اړخونه یې وڅېړي او د بېلابېلو برخو اړیکې یې وارزوي، له همدې کبله هغه باید د یو منځګړي او دریمګړي کس په توګه ادبي اثر وارزوي.

۲ـ ادبي کره کتونکی ددې په څنګ کې چې له شعر او داستان او په عمومي توګه له ادبیاتو سره یې مخه ده، له ډولونو څخه په یو ډول یې له ښکلا پوهنې، ټولنپوهنې او اروا پوهنې سره هم اړیکې باید له پامه ونه غورځوو. په دغو برخو کې هم کره کتونکي ته د تجربې لرل لازمي دي.

۳ـ کره کتنه د ادبي بهیر په وده او بشپړتیا کې اساسي ونډه لري. دا یوه ستره موخه ده. نقاد د یوې داسې سترې دندې لرونکی دی. له همدې کبله باید ادبي کره کتونکی له سرسري ټکو، لکه شخصي لېوالتیا یا کینې څخه بهر په عمومي توګه د یو ولس د ادبي بهیر په پیاوړتیا کې خپله ونډه جوته کړي او سره له دې چې د یو ځانګړي ادبي اثر په اړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

قضاوت کوي، ددغه عمومي ادبي بهیر بشپړتیا، ښکلا او ځلا ته يې پام وي.

ځینو څېړونکو د کره کتنې لپاره دري شرطونه لازم ګڼلي دي:

۱_ ذوق، ۲_ پراخ ادبي معلومات او اطلاعات، ۳_ تجربه او زيات تمرين.

۱_ ادبي ذوق: د ادبي اثارو د پیاوړتیاوو او نیمګړتیاوو د څرګندولو غوره عامل دی. ذوق له دوو برخو جوړ دی، فطري استعداد او بل ادبي او هنري تربیت چې اکتسابي (زده کېدونکې) بڼه لري.

۲_ هغه څوک چې ښه ادبي ذوق ولري، که چېرې د زیاتې مطالعې، لوستنې او څېړنې ستونزې پر ځان ومني، کولای شي چې د ادبي آثارو غوره ارزوونکی او کره کتونکی شي. د خپلو ادبیاتو او د نړۍ د ادبیاتو په باب پراخه او ژوره مطالعه، د ادبیاتو په باب د نورو آثارو لوستل او عمومي معلومات ترلاسه کول، د یوه کره کتونکي کار ته پیاوړتیا وربښي.

۳_ کره کتونکي ته لازمه ده چې د کره کتنې کار ته د یو عادي او سرسري کار په سترګه ونه ګوري، پرله پسې تجربې ترلاسه کړي، بیا بیا تمرین وکړي او وتوانېږي چې یو ښه کره کتونکی شي.

د ادبي کره کتنې د ډولونو په اړه هم ډېرې خبرې شوې دي. ځینو څېړونکو ورته بېلابېل ډولونه په نظر کې نیولي دي چې یو څو يې یادوو:

سنتي نقد، تاریخي نقد، فلسفي نقد، فورمولیستي (شکلي) نقد، ارواپوهنیز نقد، اجتماعي نقد او نور...

د متن لنډیز:

ادبي کره کتنه یا ادبي نقد د ادبپوهنې یوه مهمه برخه ده. کره کتنه د ادبي آثارو د ارزښتونو د راڅلونو څرګندونه کوي. ادبي کره کتنه د ادبي آثارو د هر اړخیزې ارزونې په معنا ده. موږ کولای شو چې د کره کتنې په وسیله لوستونکي او د ادبي لیکنو مینه وال په دې وپوهوو چې کوم اثر ډېر لوړ او پیاوړی، کوم يې د منځنی حد

(c) ketabton.com: The Digital Library

او کوم يې کمزوري دي؟ ادبي نقاد او کره کتونکی په حقیقت کې د ادبي اثر د ليکوال او د اثر د لوستونکي ترمنځ د اړيکو پل يا د اړيکو مزی دی.

څېړونکو د کره کتنې يا کره کتونکي لپاره درې شرطه لازم ګڼلي دي:

۱ـ ذوق، ۲ـ پراخ ادبي معلومات او اطلاعات، ۳ـ تجربه او زيات تمرين.

غوره کره کتونکی د ټولنې د ادبي بهير په وده، ښکلا او بشپړتيا کې ستره ونډه لري. له کره کتنې پرته د يو ولس ادبيات لازمه وده نه شي کولای.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې يو ځل بيا ټول متن په چوپه خوله په دقت سره ولولي او دغو پوښتنو ته دې ځواب ووايي:

- ادبي کره کتنه څه ته وايي؟
- ادبي کره کتنه د اثارو د ليکوال او لوستونکو ترمنځ د څه شي حيثيت لري؟
- د ادبي کره کتنې هدفونه کوم کوم دي؟
- د ادبي اثر د ارزولو په وخت کې کومو کومو ټکو ته پاملرنه پکار ده؟

۲ـ څو تنه زده کوونکي دې په دغو موضوعګانو (د خپلو نورو معلوماتو او د ادبي کتابونو او ليکنو د مطالعې له مخې) پنځه پنځه دقيقې خبرې وکړي.

- د کوم پښتو ليکوال ليکنې مو خوښې دي او ولې؟
- ايا په کوم شعر يا داستان مو نقد لوستی دی؟ که مو لوستی وي، آيا خوښ شوی مو دی که نه؟ د خوښېدلو يا نه خوښېدلو علتونه يې په لنډه توګه خپلو ټولګيوالو ته ووایاست.
- کره کتونکی بايد څه وکړي چې کره کتنه يې ښه او پخه راشي؟
- کره کتنه د ټولنې د ادبي بهير په وده او پرمختګ کې کومه ونډه لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د دولسم ټولګي د پښتو لوست د کتاب کوم شعر یا داستان په غور ولولي او یوه دوه مخیزه کره کتنه دې پرې ولیکي. معرفي دې یې کړي او پیاوړي او نیمګړي اړخونه دې یې په ګوته کړي.

> د کره کتونکي کار دا دی چې د یو کتاب د ارزښتونو په هکله خبرې وکړي، د کتاب په لیکلو کې د لیکوال محرک یا د هڅونې لاملونه په هغه پورې اړه نه لري، لکه د یو کتاب د خرڅو شوو نسخو له شمېر سره چې یې کار نشته.
>
> انګلیسي لیکوال
>
> سامرست موام

> ((داسې کوم شی نشته چې د زده کړې له لارې تر لاسه نشي.
> هیڅ شی زده کړې ته نه رسیږي. زده کړه بد اخلاق پر ښو اخلاقو بدلوي. ناوړه اصول سموي او د هغې پر ځای یې راوړي. زده کړه انسان د پرښتو ترکچې لوړ وي.))
>
> مارک تواین

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویپانگه

((الف))

آز: حرص

آغلی: ښکلی

استخراج: راویستل، راوتل، خارجېدل

استوگه: استوگنه، مېشتېدنه

اشلوک: شعر، نظم

امسال: سږکال

انتشار: خپرېدل، خواره واره (منتشر- پاشلی، خپاره)

انتصابي: نومول شوی، چې انتخابي نه وي، نصب‌شوی

اند: فکر

اوربلکی: اورلگید

اوره: وربځ

اوالعزم: لوی پیغمبران چې په خپل ماموریت کې یې له پوره زغم او استقامت څخه کار اخیستی وي.

ایثار: قرباني، سرښندنه

ایرونه: یوه دسته کښتی (د ایر په بڼه هم شته)

ایلایي: اطاعت (له ایل او ایلېدل څخه)

ایواد: (اوس د هېواد په بڼه)

اړینه: ضروري

(c) ketabton.com: The Digital Library

((ب))

باجره: غنمو او وریشو ته ورته یو ډول داني دي چې ډوډۍ ترې پخوي.

بال: وزر

بجلی گر: د برېښنا مسوول

بدوی: لومړنی، ابتدایي، وحشي

برڼ: لوړ باغ

برتی: ځېره (لکه په پوځ کې برتي کېدل- ځېره کېدل) په لښکر کې شاملېدل

بردمه: بالکل، مالامال

برمل: ماسپښین

برهان: دلیل

بری: پخوا یې فعلي بڼه (بول: فتحه کول) هم مستعمله وه، اوس بری د بریالیتوب یا ظفر لپاره کارول کېږي.

بریا: لاسته راوړنه، کامیابي

بریځر: غرمه

بصر: سترګې، نظر

بلاغت: ځرګند، تیار

بمبڼ: د هندوانو روحاني مشر

بنستیز: بنیادي، اساسي

بهیر: جریان، کتار، لړ

بودتون: بتخانه، بتکده

بورجل: اقامت گاه، سنگر، مسکن

بوللـه: قصیده

بټ بېدیا: توده صحرا، تود بیابان

بېړی: زولنې

((پ))

پامور: د پام وړ، د پاملرنې وړ، د توجه وړ

پرتله: مقایسه

پرتم: دبدبه، شکوه

پسمانده گي: وروسته پاتې والی

پسول: گاڼه، زیور

پسولل: گاڼل، ښکلي کول، آراستن

پلوځه: مو، بته

پن: انداز

پوپل: د یو گل نوم

پوکړونه: پوکول، پوف کول، دمول

پویایي: فعالیت، حرکت، ولولې

پیشنمی: پیشلمی

پیودل: پیبل، منظم کول

پیغ: زغم، صبر، نیمگړتیا، عیب

پېر: دوران، مهال، وخت، ځل، وار

((ت))

تاثر: خواشیني، خپگان

تادیب: ادب ورکول

(c) ketabton.com: The Digital Library

تالاو: ډنډ، تالاب

تاني: حوصله، دقت

تبعيد: شړنه، له خپل هېواد څخه په زور شړل، په بل ځای کې چېرې اوسېدنه

ټپ: زخم

تثبيت: جوت، ثابت، څرګند، ښکاره

تحقير: کم ګڼل، سپک ګڼل

تذکره نګار: تذکره ليکونکی، د ژوندليک ليکونکی

ترېته: وارخطا، هک حيران

ترقي يافته: پرمختللی

ترمل: ماښام (ښايي مل د مهال لنډيز وي په دې توګه: برمل: لوړ مهال (ماسپښين)، برمل: کوز مهال: مازيګر او ترمل: تور مهال يا تياره مهال ماښام وي.)

ترى: د تېرېدو ځای، عبور، پلی، (د ترى په مؤنثه بڼه اوس هم په ختيځه لهجه کې ژوندۍ کلمه ده، هغه نرۍ لار چې د سيند او غر ترمنځه تېرېږي.)

تريخی: تلخه

تسلسل: دوام، جريان

تسبيهات: په پاکۍ يادول، په سپېڅلتيا سره

تصنعي: غير طبيعي

تعاون: مرسته، همکاري

تعليقات: نښلوني، لمن ليکونه

تکلف: سختي، پېچلتيا (له تکليف څخه)

تکلف: سختي، تکليف

تل: ژورې، عمق

تمهيد: مقدمه، سريزه

تميز: پاکي، نظافت، غور، فکر

توکم: نژاد

توکي: عناصر، برخې

توکي: عناصر، مواد

تيرون: تېرېدل، ګذر، (خو دا کلمه د تيري او يرغل په معنا هم راځي)

تېرېدنګ: فعلي بڼه: تېرېدل، د نوم بڼه: تېرېدنګ لکه خپرېدل: خپرېدنګ

((ټ))

ټاپي: دوران، وخت، مهال

ټوټکي: شګون، جادو

ټيک: له سرو څخه جوړه شوې ګاڼه چې په تندي راځړېږي

((ث))

ثقافت: کلتور، فرهنګ

ثمين: ګران بيه، قيمتي، ارزښتمن

(c) ketabton.com: The Digital Library

((ج))

جاج: سوچ، فکر

جاګیر: ملکیت، د ډېرو زمکو ملکیت

جام جم: د جمشید جام چې هر څه په کې ښکارېدل

جبلی: غرنی، طبیعي

جبین: تندی، ټنده

جرړې: ريښې، بيخونه

جګړن: جنګيالی، عسکر، لښکر

جندړ: جګه ونه

جنډی: ګل

جیل: زندان

((چ))

چنډی: شاعر

چونږی: بلبل

چيتر: د چيتر مياشت، د پسرلي باراني مياشت

((ح))

حاذق: هوښيار، تکړه (حاذق طبيب ښه او اغېزمن طبيب

حباب: د اوبو په سر فوقانی

حباب: پوښاکه

حزم: محکم، استوار ساختن، هوشیاری

حشم: شوکت، جلال

خصمانه: غليمانه، دښمنانه

حلقه: کړی

حليم: مهربان، شفقت، نرمي

((خ))

خاړپوخي: خاپوړې

خپسر: ځان، خپل ځان، خپلسر

ختن: په چين کې د افسانو او ښکلاوو سيمه ګڼل شوې ده. وايي چې د هوسيو نافې يې د مشکو او عطرونو ښکلې خپې خپروي.

ختې: لباس، کميس

خدم: خادم، خدمتګار

خلقت: خوی، عادت

خنډ: مانع

خوان: دسترخوان

خوف او رجاء: ډار او اميد

خونول: (په بولله کې وخونوليه) مصدر يې خونول: قربانول، ځارول، نثارول

خوړ: د سيلاب د راوتلو لار

(c) ketabton.com: The Digital Library

((ځ))

ځل: ځلېدل، درخشش

ځلا: رڼا، روښنايي

((ښ))

ښپان: ښپاند، مواج، ښپه لرونکی

ښکول: کشول، کشيدن

ښندونه: ښند: افق، کناره

((د))

د ژوند مدار: د ژوند چاپېريال، د ژوندانه ډګر

درنګ: کان، معدن

دُرونه: غمي، مرغلري

درى: له دربدلو ښخه اخيستل شوی، درېږي، ودرېږي

دربځ: منبر، د درېدو ځای

دکلمه: په دقيقه او شاعرانه بڼه د شعر لوستل، د شعر بڼه او غوره لوستل، غوره ادا

دلالت: د دليل راوړل

ديباچه: سريزه، مقدمه

ديوات: مشوانی

دښنه: دښمن، غليم

((ذ))

ذاتي: اصلي

((ر))

رابيا: راګرځول، بېرته ترلاسه کول

رامشت: طرب، ساز او سرود

رامشتګر: مطرب، سازی

رپي: بيرغ، جنډه

رسالتمن: د رسالت لرونکی، متعهد، ژمن

رسن: (دار و رسن):

رغونه: د غرو لمنې

رکن: برخه، غړی

رمز: راز، سمبول

رندانه: مستانه

((ز))

زايد: اضافه، سرباري، ډېر زيات

زبون حالي: بدمرغي

زغل: زغستل، منډه وهل

زلما: ځواني، زلميتوب

زنار: رسی

زوږ: فرياد، هنګامه، ولوله

زېرمه: ملاتړ حمايت، حفاظت، (اوس د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذخيرې په معنا کارول کېږي)

((ژ))

ژانر: ډول (ادبي ډول)

((س))

سالونه: شنبلی، سرمه ريگ

سپند: سپيلنی

ستهان: ستان، ځمکه، سرزمين

سجع: سجع لرونکی، وزن لرونکی، اَهنگ لرونکی

سرپول: گرټ کول، لکه د چايو سر پول

سرگذشت: هغه څه چې په ژوندکې تېرېږي، د ژوند حالات، ژوندليک

سفله: ناپوه، جاهل

سلاست: رواني

سلنه: فيصدي

سماج: ټولنه

سمبول: نښه

سهل: اسان

سورارا: وچ کلک

سوژه: موضوع

سير: سفر، گرځېدل، يون

سينگړ: کاږ، سنگلاخ

سپنسن:

((ش))

شاخ: ښاخ

شام: ماښام

شرف: وياړ، شرافت

شنسب: د غوريانو د لوی نيکه نوم دی (شين اسبه)

شها (شهی): ښکلې، معشوقه

شهکار، بې جوړې کار، له عظمته ډک اثر، ستر کار

شولل: شول (اوس يوازې په يو لام په فعلي بڼه)

شڼ (شڼا): مست، مستي، فعلي بڼه يې شڼېدل دی چې اوس هم په ختيځه لهجه کې شته او د آس د شڼېدلو لپاره کارول کېږي.

((ښ))

ښندو: د ښندل له مصدر څخه، نثارول، بخښشول

ښکلونکی: سينگاروونکی، ښکلی کوونکی (آراينده) (ښکل يې هم د فعلي مصدر بڼه ده).

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځمنو: ښځینه وو، مېرمنو

((ص))

صراحت: څرګندوالی، په ښکاره ښه

صم: کوڼک، زهر

صیقل: توږل

((ط))

طنازه: ښکلې، دلربا

طوس: طوس په اوسني ایران کې یوه سیمه ده، د فردوسي د زوکړې ځای

طوق: د غاړې زنځیر

طیلسان: بې لستونو اوږده جامه، هغه جامه چې قاضیان او خطیبان یې اغوندي.

((ع))

عارضه: نقصان

عارضي: ضمني (چې اصلي نه وي)

عروج: لوړتیا

عقلیت: هوښیاري، پوهه

((غ))

غزال: هوسۍ

غله: غله جات، دانې، حبوبات (غنم، ...)

وریښې او نور مواد)

غوړول: خپرول، خورول

((ف))

فانوس: څراغ، (د پانوس په ښه هم راځي)

فتنه: فساد، امتحان، ازمایش

فراغت: خلاصون، وزګارتیا

فرقان: د پاک قرآن یو بل نوم، د قرآن عظیم الشان ۵۲ سورت چې (۷۷) آیته لري

فروعات: ضمني، څنګیز، چې اصلي نه وي

فکټ (فاکټ) سند، لاسوند

((ق))

قریحه: شعري ذوق او وړتیا، استعداد (د شعر په برخه کې راځي) ښه قریحه، ښه ذوق، ښه استعداد

قطب: شمال

((ک))

کتابګوټی: کوچنی کتاب، رساله

کجل: د رنجو په شان تور مواد

کرکټر: (د کیسو او افسانو) څېره، اتل، قهرمان

کلاسیک: لرغونی
کمند: لومه، جال، پړی، تناب
کهاله: کهول: کورنی، خاندان
کوکب: ستوری
کون: دنیا
کوږ: هېڅ، په هېڅ شمېرلی
کیکر: یوه ونه چې پاڼې زېړې او ازغنه ده
د یوه سحرایي مرغه نوم هم دی، صحرایي
چرک.
کخوړه: خلطه
کښل: لیکل

((گ))

گاڼل: ښکلی کول، زیورول، د زیور او
گاڼې فعلي بڼه (پخوانی)
گرز: گرد
گره: غوټه
گهیځ: سهار
گوټ پیر: ځنگ، گوټ، څنډه
گوښی: جلا، بېل

((ل))

لاسکښلي: قلمي
لاښونه: د غرو څنډې

لرمل: مازیگر
لوغړن: ضعیف، کمزوری
لونل: پاشل
لوړول: پورته کول

((م))

مؤرخ: تاریخ لیکونکی
ماته پېړی: مات تخت، ماته څوکۍ
مالکي: مالک والی
متانت: کلکوالی، پیاوړتیا، درونډوالی
متبرک: مبارک، سپېڅلی
مثل: متل
مجال: فرصت، امکان
مخبط: دا هم امیخته شفته، تباه، فاسد
مخکښ: تر ټولو مخکې، پېشگام
مرأة العروس: د ناوې هنداره
مراقد: د ((مرقد)) جمع، زیارتونه
مرقد: (جمع یې مراقد): مزار، قبر، زیارت
مزیت: ښېگڼه
مستعار نوم: پور شوی نوم، د خپل نوم پر
ځای یو بل نوم غوره کول چې اصلي نوم
یې څوک ونه پېژني.
مسجع: وزن، وزن لرونکی
مشاطه: ناینه، سینگارگره

(c) ketabton.com: The Digital Library

مظاهر: ښېلګي، نمونې، ښکارندې
معاشره: ټولنه، جامعه
مافيها: هغه څه چې په هغې کې دي
مرسل، مرسلان: د خدای له خوا رالیږل شوی،
معراج: اسمان ته تګ، پورته تلل، تکامل
معرفت: پوهه، علم، د عرفان د سلوک درېم پړاو
معشيت: ژندګي
معلول: د یوه پېښې او علت له کبله ناتوانه یا کم توانه شوی
معيوب: عیب لرونکی، نیمګړی
مقفي: قافيه وال، د قافيې لرونکی
مقيد: ژمن
مکيز: ناز، عشوه
مملوکي: بنده ګي، غلامي، مریيتوب، د مملوک وضع او حالت
منثور: په نثر
منقد: نقاد، کره کتونکی، نقد لیکونکی
مهار: تابع، په ولکه کې راوستل
مهار: قابو، په خپل لاس کې نیول
مهتاب: سپوږمۍ
مواعظ: وعظونه
موشګاف: نازکخیال، باریکخیاله، چې خیال یې وېښته سورى کوي
میرځمن: دښمن، غلیم

((ن))

ناچاودي: نامنفجر شوي
ناخن: نوک
نادر: ډېر لږ، کم، خال خال
نرد: (شطرنج) یوه لوبه ده
نسب: نژاد، قوم، قبیله
نشت: نشت د شته او نشته یوه د لنديز بڼه ده. نابود اوس هم په پښتو کې شته لکه په ښېرا کې ((خدای دې نشت کړه))
نغرل: تېرول، خوړل
نغوړېدل: اوړېدل
نقاد: کره کتونکی، نقد لیکونکی
نقش نګین: د غمي انځور
نمری: جامې، کالي، لباس
نمزدک: جومات، مسجد
نوع: ډول
نول: غم، بدمرغي، خپګان، ویر، کړاو، ماتم
نیسان: پسرلی (د ثور میاشت)
نیلی: اس

(c) ketabton.com: The Digital Library

((و))

واله: ویاله، جوی

وجایب: دندې، وظایف، مکلفیت

وچوبی: وچوالی، وچ شوی، بې اوبو

ویسا: باور، اعتماد، ډاډ، اوستا

ویساک: د هندوانو جشن

ویلاړ: نیت، هوډ، اراده

ویرپا: وریا، مفت

وړتیا: استعداد

وړنګن: درخشان، مشعشع، (وړانګو ته منصوب)

((هـ))

هتیاتي: هت، کلمه که خوشی و در وقت اختیتام کار بکار برده میشود.

هلال: سپوږمی (نوې میاشت)

هویت: پېژند

هویه: هګۍ

هډو: بیخي (اصطلاح غوندې ده)

((ي))

یم: دریاب

ینه: ځیګر

یون: حرکت، سفر، رفتار، په پښو تګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځلیکونه:

۱_ احمد شاهي شهنامه، ناظم حافظ مرغزی، پېژندنه او تعلیقات: پوهاند عبدالشکور رشاد، د متن سمون، سریزه او لمنلیکونه: محمد معصوم هوتک، کندهار، علامه رشاد اکاډیمي، ۱۳۸۷هـ.ش. کال

۲_ اوسني لیکوال، دویم ټوک، عبدالرؤف بېنوا، کابل

۳_ اوسني لیکوال، لومړی ټوک، عبدالرؤف بېنوا، کابل، ۱۳۴۰هـ.ش. کال

۴_ پټه خزانه، محمد هوتک بن داوود، کابل، ۱۳۳۹هـ.ش. کال

۵_ پښتانه شعراء، لومړی ټوک، عبدالحی حبیبي، کابل

۶_ پښتانه، پوهاند ډاکټر حبیب الله تږی، د پښتني فرهنګ د ودې ټولنه، جرمني، پېښور چاپ، ۱۳۷۷هـ.ش. کال

۷_ پښتو ادب کې د مېرمنو برخه، شاه جهان، پښتو اکیډیمي، ۱۹۹۳م. کال

۸_ پښتو قلمي نسخې، (ناچاپ اثر)، څېړندوی حبیب الله رفیع

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹_ تذکرة الاولیاء د سلیمان ماکو، پوهاند عبدالحی حبیبي په سریزه، کابل
۱۰_ تور بربښ، سرمحقق عبدالله بختاني، ۱۳۴۷هـ.ش. کال
۱۱_ د ادبیاتو په لړ کې، پوهنمل بریالی باجوړی، ۱۳۸۷هـ.ش. کال
۱۲_ د استاد یاد (د مقالو ټولګه) کابل، ۱۳۶۴هـ.ش. کال
۱۳_ د افغانستان ژبې او توکمونه، دوست محمد دوست، کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۵۴هـ.ش. کال
۱۴_ د پښتو ادبیاتو تاریخ، دویم ټوک، پوهاند عبدالحی حبیبي، کابل
۱۵_ د پښتو ادبیاتو تاریخ، دویم ټوک، پوهاند عبدالحی حبیبي، کابل چاپ.
۱۶_ د پښتو ادبیاتو تاریخ، لومړی او دویم ټوک، پوهاند عبدالحی حبیبي، پېښور، دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۸۴هـ.ش. کال
۱۷_ د پښتو د نوي ادب لارې، پوهاند عبدالحی حبیبي
۱۸_ د پښتو لومړی ژباړل شوی ناول کوم یو دی؟ کابل مجله، ۱۳۶۶هـ.ش. کال (جدي _ حوت) د زرین انځور مقاله.
۱۹_ د پښتو نثر تاریخ، محمد افضل رضاء، پېښور، دویم چاپ، ۱۹۹۵م. کال
۲۰_ د پښتو نثر هنداره، پوهاند صدیق الله رښتین، پېښور
۲۱_ د حمزه شینواري کلیات، پېښور، پښتو اکیډیمي چاپ
۲۲_ د خلکو سندرې، حبیب الله رفیع، کابل، ۱۳۴۹هـ.ش. کال
۲۳_ د عبدالحمید دیوان، د سرمحقق زلمي هېوادمل په زیار او سریزه، کابل چاپ.
۲۴_ د عبدالحمید مومند کلیات، د محمد آصف صمیم په سریزه، ۱۳۸۶هـ.ش. کال
۲۵_ د عبدالحمید مومند کلیات، دویم چاپ، سریزه، سپړنه او تدوین د محمد آصف صمیم، پېښور، دانش خپرندویه ټولنه
۲۶_ د عبدالحمید مومند یاد (د مقالو ټولګه) کابل، ۱۳۶۶هـ.ش. کال
۲۷_ د علي محمد مخلص دیوان، ډاکټر پرویز مهجور خویشکی سریزه او تدوین،

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو اکیډیمي، پېښور یونیورستي.
۲۸ـ د غني کلیات، غني خان، کابل، د قومونو او قبایلو وزارت، ۱۳۶۴هـ.ش. کال
۲۹ـ د قافیې فن، محمد ابراهیم همکار، پېښور چاپ، ۱۳۸۱هـ.ش. کال
۳۰ـ د قلم خاوندان، همیش خلیل، پېښور
۳۱ـ دکاظم خان شیدا دیوان، د عبدالرؤف بېنوا په زیار او سریزه، کابل چاپ
۳۲ـ د میرزا خان انصاري دیوان، سمونه او څېړنه د ډاکټر پرویز مهجور خویشکي، پښتو اکیډیمي، پېښور، یونیورستي، ۲۰۰۴م. کال
۳۳ـ دربارهٔ ادبیات و نقد ادبي، دکتر خسرو فریک ورد، تهران، ۱۳۷۸هـ.ش. کال
۳۴ـ دستارنامه، خوشحال خان خټک، کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۴۵هـ.ش. کال
۳۵ـ شعر پېژندنه، اکادمیسین کاندید محمد صدیق روهي، پېښور، ناهید کتاب چاپولو مؤسسه، ۱۳۷۴هـ.ش. کال
۳۶ـ شفیق د پښتو لنډې کیسې یو شهید لیکوال، د محمد زرین انځور مقاله، سپېدې مجله، پېښور
۳۷ـ عبقریان، محمد موسی شفیق، کابل، ۱۳۴۶هـ.ش. کال
۳۸ـ غني او اجمل، د سمینار د مقالو ټولګه، کابل، د قومونو او قبایلو وزارت، ۱۳۶۵هـ.ش. کال
۳۹ـ فرهنگ اصطلاحات ادبي، سیما داد، تهران، انتشارات مروراید، ۱۳۸۵هـ.ش. کال
۴۰ـ فرهنگ اصطلاحات ادبي، سیما داد، تهران، چاپ سوم، ۱۳۸۵هـ.ش. کال
۴۱ـ فرهنگ بزرگ سخن، دکتر حسن انوري، تهران، سخن، چاپ چهارم، ۱۳۸۶هـ.ش. کال
۴۲ـ قافیه، پوهنمل محمد آقا شېرزاد، کابل، ۱۳۸۶هـ.ش. کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۳_ قصه نویسی، رضا براهنی، تهران، ۱۳۴۸هـ.ش. کال
۴۴_ کمکی خیبر (مجله)، ۱۳۸۸هـ.ش. کال، شپږمه ګڼه، کیسه او ژوند، د زرین انځور مقاله
۴۵_ ګجري، قلندر مومند، یونیورستي بک ایجنسي، پېښور، ۱۹۵۸م. کال
۴۶_ محکوم بېګناه یا ګلچینی از بهترین آثار نظم و نثر ویکتور هوګو، ترجمه شجاع الدین شفا، تهران چاپ.
۴۷_ مکتب های ادبی، رضا سید حسینی، تهران چاپ
۴۸_ ملي هنداره، محمدګل نوري
۴۹_ نقد ادبي، ج ۱، دکتور عبدالحسین زرین کوب، تهران چاپ
۵۰_ نقد ادبي، دکتر عبدالحسین زرین کوب، تهران، اتم چاپ، ۱۳۷۳هـ.ش. کال
۵۱_ ننګیالی پښتون، د خوشحال خان خټک د سمینار د مقالو ټولګه، کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۴۵هـ.ش. کال
۵۲_ ولسي سندرې، زلمی هېوادمل، کابل، ۱۳۴۶هـ.ش. کال
۵۳_ سلسلة الاحادیث الصحیحة للالباني
۵۴_ مرقاة المفاتیح شرح مشکاة المصابیح
۵۵_ سیرت النبي، ابن هشام
۵۶- په ۴۵ مخ کې «ادبیات د اسلام ... »، اتم لوست د عربي ژبې له ځانګې څخه اخیستل شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library